



JURIDISKA FAKULTETEN  
vid Lunds universitet

Per Bohlin och Nils Sjöblom

Värdeöverföringar från  
livförsäkringsaktiebolag som inte  
får dela ut vinst

Examensarbete  
20 poäng

Handledare  
Lars Gorton

Ämnesområde  
Associationsrätt/försäkringsrätt

Termin  
VT 2004

# Innehåll

<b>SAMMANFATTNING</b>	<b>1</b>
<b>FÖRORD</b>	<b>3</b>
<b>FÖRKORTNINGAR</b>	<b>4</b>
<b>1 INLEDNING</b>	<b>5</b>
1.1 Introduktion till undersökningen	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Avgränsningar	6
1.4 Metod och material	7
1.5 Inledande anmärkningar	8
1.6 Disposition	8
<b>2 FÖRSÄKRING OCH FÖRSÄKRINGSRÖRELSE</b>	<b>10</b>
2.1 Allmänna utgångspunkter	10
2.2 Begreppen försäkring och försäkringsrörelse	10
2.3 Lagstiftningen på området	13
2.4 Försäkringsformer	15
2.4.1 Allmänt	15
2.4.2 Försäkringsavtalslagen och konsumentavtalslagens indelning	15
2.4.3 Försäkringsrörelselagens indelning	16
2.5 Associationsformer	17
2.5.1 Allmänt	17
2.5.2 Särskilt om livförsäkringsbolag	18
2.6 Försäkringsaktiebolagens ledning	19
2.6.1 Styrelsens sammansättning m.m.	19
2.6.2 Kompetensfördelningen inom livförsäkringsaktiebolag	20
2.6.2.1 Bolagsstämman	20
2.6.2.2 Styrelsens kompetens i förhållande till bolagsstämman	21
2.6.2.3 Verkställande direktörens kompetens i förhållande till styrelsen	22
2.7 Något om den svenska försäkringsmarknadens struktur	22
<b>3 PRINCIPER OCH SÄRREGLER</b>	<b>24</b>

<b>3.1</b>	<b>Allmänna utgångspunkter</b>	<b>24</b>
<b>3.2</b>	<b>Särreglernas motiv</b>	<b>25</b>
<b>3.3</b>	<b>Allmänt om principerna på området</b>	<b>27</b>
3.3.1	Bakgrund	27
3.3.2	Införandet av nya principer	28
3.3.3	Särskilt om stabilitetsprincipen	31
<b>3.4</b>	<b>Tillsyn över försäkringsbolag</b>	<b>32</b>
3.4.1	Finansinspektionens funktion	32
3.4.1.1	Allmänt	32
3.4.1.2	Närmare om Finansinspektionens tillsynsuppgifter	33
3.4.2	Något om revisorernas och aktuariernas tillsyn	34
3.4.3	Konsumentverkets och andra instansers tillsynsverksamhet	35
<b>3.5</b>	<b>Rörelseregler och därtill hörande principer</b>	<b>36</b>
3.5.1	Förbudet mot försäkringsfrämmande verksamhet	36
3.5.2	Separationsprincipen	37
3.5.3	Kapitalbas, solvensmarginal och garantibelopp	39
3.5.4	Försäkringstekniska avsättningar	40
3.5.5	Försäkringstekniska riktlinjer	42
3.5.6	Placeringsreglerna	43
<b>3.6</b>	<b>Överskottshantering</b>	<b>45</b>
3.6.1	Hantering av vinst och förlust i försäkringsaktiebolag	45
3.6.2	Återbäringens fördelning mellan försäkringstagarna	47
<b>4</b>	<b>INTRESSEKONFLIKTER M.M.</b>	<b>49</b>
<b>4.1</b>	<b>Allmänna utgångspunkter</b>	<b>49</b>
<b>4.2</b>	<b>Allmänt om intressekonflikter</b>	<b>49</b>
<b>4.3</b>	<b>Livförsäkringens karaktär</b>	<b>50</b>
<b>4.4</b>	<b>Vinstutdelningsförbudet</b>	<b>51</b>
<b>4.5</b>	<b>Om intressekonflikterna i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst</b>	<b>52</b>
<b>4.6</b>	<b>Ny lagstiftning för motverkande av intressekonflikter i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst</b>	<b>53</b>
4.6.1	Styrelsens ökade oberoende	53
4.6.2	Försäkringstagarrepresentaten	54
4.6.3	Utvidgade jävsregler	54
4.6.4	De associationsrättsliga generalklausulerna	55
4.6.5	Riktlinjer för hantering av intressekonflikter	56
<b>5</b>	<b>BROTT MOT VINSTUTDELNINGSFÖRBUDET</b>	<b>58</b>
<b>5.1</b>	<b>Allmänna utgångspunkter</b>	<b>58</b>
<b>5.2</b>	<b>Reglernas tillämplighet</b>	<b>59</b>

<b>5.3</b>	<b>Något om skyddet för bolagets kapital</b>	<b>60</b>
<b>5.4</b>	<b>Närmare om vinstutdelning</b>	<b>61</b>
5.4.1	Allmänna aktiebolag	61
5.4.2	Försäkringsaktiebolag	62
<b>5.5</b>	<b>Något om reglernas analoga tillämpning</b>	<b>62</b>
5.5.1	Allmänna aktiebolag	62
5.5.2	Livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst	64
<b>6</b>	<b>KONCERNINTERNA TRANSAKTIONER</b>	<b>65</b>
<b>6.1</b>	<b>Allmänna utgångspunkter</b>	<b>65</b>
<b>6.2</b>	<b>Överföring av egendom till aktieägare i allmänna aktiebolag</b>	<b>66</b>
6.2.1	Netto- och bruttometoden	66
6.2.2	Utdelning eller transaktion	69
<b>6.3</b>	<b>Överföring av egendom mellan livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst och dess moderbolag</b>	<b>73</b>
<b>6.4</b>	<b>Några andra typer av transaktioner</b>	<b>76</b>
6.4.1	Bakgrund	76
6.4.2	Vederlagsfritt nyttjande av bolaget tillhörig egendom eller tjänst	77
6.4.2.1	Allmänna aktiebolag	77
6.4.2.2	Livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst	78
6.4.3	Transaktioner som inte innebär brott mot vinstutdelningsförbudet	80
<b>7</b>	<b>SANKTIONSSYSTEMEN</b>	<b>82</b>
<b>7.1</b>	<b>Allmänna utgångspunkter</b>	<b>82</b>
<b>7.2</b>	<b>Finansinspektionens sanktionsmöjligheter</b>	<b>83</b>
7.2.1	Allmänt om Finansinspektionens sanktionsmöjligheter	83
7.2.2	Finansinspektionens sanktionsmöjligheter vid otillåten värdeöverföring	85
<b>7.3</b>	<b>Klander av bolagsstämmbeslut</b>	<b>87</b>
7.3.1	Bakgrund	87
7.3.2	Särskilt om tillämpning av klanderbestämmelsen	88
7.3.2.1	Bolagsstämmbeslut	88
7.3.2.2	Förutsättningar för bifall till en klandertalan	88
7.3.2.3	Särskilt om nullitetsfallen	90
7.3.3	Processuella frågor	91
7.3.3.1	Talerätt	91
7.3.3.2	Inhibition	92
7.3.4	Konsekvenserna av bifall till en klandertalan	94
<b>7.4</b>	<b>Talan om återbäring</b>	<b>96</b>
7.4.1	Allmänt om återbäringsskyldigheten	96
7.4.2	Särskilt om tillämpning av återbäringsskyldigheten	97
7.4.2.1	Kretsen av återbäringsskyldiga	97
7.4.2.2	Återbäringsskyldighets tillämplighet vid s.k. förtäckt vinstutdelning	98
7.4.2.3	Särskilt om ondrosrekvisitet	101
7.4.2.4	Återgång av prestationer vid otillåtna värdeöverföringar	103

7.4.3	Talerätt vid återbäring	104
<b>7.5</b>	<b>Bristtäckningsansvar</b>	<b>107</b>
7.5.1	Allmänt om bristtäckningsansvar	107
7.5.2	Talerätt vid bristtäckning	108
<b>7.6</b>	<b>Skadeståndsansvaret</b>	<b>108</b>
7.6.1	Allmänt om skadeståndsskyldighet	108
7.6.2	Skadeståndsskyldighet gentemot livförsäkringsaktiebolaget	109
7.6.2.1	Styrelseledamots samt verkställande direktörs ansvar	109
7.6.2.2	En aktieägares ansvar	111
7.6.3	Skadeståndsskyldighet gentemot försäkringstagare eller annan tredje man	111
7.6.3.1	Skadeståndsreglernas tillämplighet vid otillåten värdeöverföring	111
7.6.3.2	Styrelseledamots samt verkställande direktörs ansvar mot tredje man	113
7.6.3.3	Aktieägarens ansvar mot tredje man	114
7.6.4	Flera skadeståndsskyldiga	114
7.6.5	Talerätt	115
7.6.5.1	Förutsättningar för talan om skadestånd för bolagets räkning	115
7.6.5.2	Talan om skadestånd för egen räkning	116
7.6.6	Slutsatser angående skadeståndsskyldigheten	116
<b>8</b>	<b>OM FÖRHÅLLET MELLAN OTILLÅTEN VÄRDEÖVERFÖRING OCH DÅLIGA AFFÄRER</b>	<b>118</b>
8.1	Allmänna utgångspunkter	118
8.2	Allmänna aktiebolag	119
8.2.1	Värdediskrepansens storlek	119
8.2.2	Bolagsföreträdarnas subjektiva inställning	121
8.3	Slutsatser avseende livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst	125
<b>9</b>	<b>SLUTKOMMENTAR</b>	<b>127</b>
	<b>KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING</b>	<b>131</b>
	<b>RÄTTSFALLSFÖRTECKNING</b>	<b>137</b>

# Sammanfattning

Försäkring är ett arrangemang genom vilket fysiska eller juridiska personer som är utsatta för likartade risker samverkar för att överföra och sprida risker. Något förenklat kan sägas att den som meddelar försäkring bedriver försäkringsrörelse.

Av central betydelse för bedrivandet av försäkringsrörelse är FRL som innehåller associationsrättsliga bestämmelser vilka till stor del överensstämmer med ABL samt näringsrättsliga regler vilka saknar motsvarighet för allmänna aktiebolag.

I FRL delas försäkringsverksamhet in i skade- och livförsäkring. Försäkringsaktiebolag som meddelar livförsäkring benämns livförsäkringsaktiebolag och kan vara vinstutdelande eller icke-vinstutdelande.

För försäkringsaktiebolag finns ett antal regler och principer som föranleds av försäkringsverksamhetens särskilda karaktär. Dessa regler går i huvudsak ut på att skydda försäkringstagarnas intressen.

I livförsäkringsaktiebolag finns som huvudregel ett vinstutdelningsförbud i syfte att skydda försäkringstagarnas intressen. De förhållanden att livförsäkringsaktiebolagets ägare saknar möjlighet att ta del av vinsten samtidigt som de ensamt har inflytande över bolagets styrning skapar en risk för att ägaren utnyttjar sin ställning i livförsäkringsaktiebolaget och i strid med vinstutdelningsförbudet gynnar sig själv på livförsäkringsaktiebolaget och därigenom på livförsäkringstagarnas bekostnad. Ett sådant gynnande kan ske genom att ägaren, med livförsäkringsaktiebolaget, genomför till formen onerösa transaktioner som i själva verket innebär att livförsäkringsaktiebolaget i strid med vinstutdelningsförbudet fränhånds värden. Dyliga värdeöverföringar står i strid med vinstutdelningsförbudet i 12 kap. FRL oavsett i vilken form värdeöverföringen sker. Regler med syftet att minska risken för att dyliga intressekonflikter skall få genomslag på bolagets styrning har införts genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 2004.

Försäkringsaktiebolagen står under Finansinspektionens tillsyn. Vid en otillåten värdeöverföring kan Finansinspektionen föreverka koncessionen, tilldela livförsäkringsaktiebolaget en straffavgift eller förelägga bolaget eller dess styrelse att företa rättelse. Finansinspektionens föreläggande om rättelse kan, i de fall ett livförsäkringsbolag överträtt vinstutdelningsförbudet, endast medföra att livförsäkringsbolaget eller dess styrelse åläggs att agera för att återfå de medel som flutit ut ur bolaget. Livförsäkringsbolaget, eller dess styrelse, måste sålunda för att inte drabbas av Finansinspektionens sanktioner nyttja de associationsrättsliga regler som finns till hands för att återfå den utgivna prestationen eller, om återgång inte är möjligt, väcka talan om bristtäckning eller skadestånd i syfte att kompensera bolaget för den förlust som det åsamkats. Finansinspektionens sanktionsmöjligheter skapar således incitament för bolaget att inte företa handlingar som strider mot vinstutdelningsförbudet eller, om sådana skett, att agera för att återfå det värde som flutit ut ur bolaget.

För att återfå en otillåten värdeöverföring kan livförsäkringsbolaget endast nyttja återbäringsregeln i 12 kap. 10 § 1 st. FRL. Om en utgiven prestation inte är möjligt att återfå kan bolaget, mot de som medverkat till en otillåten värdeöverföring, väcka talan om bristtäckning. En talan om återbäring eller bristtäckning kan dock endast initieras av styrelsen. Försäkringstagarna saknar därmed talerätt i dessa frågor, trots att reglerna delvis är uppsatta för att skydda deras ekonomiska intressen. Av denna anledning är det av stor betydelse att de personer som har talerätt också ges incitament att nyttja reglerna angående återbäring och bristtäckning. Lagen ålägger därför ställföreträdarna ett skadeståndsansvar i de fall de medverkar till en utbetalning i strid med vinstutdelningsförbudet eller ifall de underlåter att föra talan om återbäring eller bristtäckning för att på så sätt kompensera bolaget för den förlust det åsamkats genom den tidigare utbetalningen.

Varje värdeöverföring som sker mellan ett livförsäkringsaktiebolag som inte delar ut vinst och dess moderbolag står i strid med vinstutdelningsförbudet i 12 kap. 2 § FRL oavsett bolagsföreträdarnas subjektiva inställning. Sålunda finns inte någon skillnad mellan avsiktliga eller culpösa värdeöverföringar och dåliga affärer, eftersom *samtliga* värdeöverföringar oavsett orsak står i strid med nämnda förbud. En annan sak är emellertid att bolagsföreträdarnas subjektiva inställning kan ha betydelse för frågan om bristtäckning kan komma att ske.

# Förord

Det är med vemod vi konstaterar att förevarande examensarbete utgör slutpunkten på en oförglömlig studenttid. Vi vill tacka professor Lars Gorton för konstruktiv och god handledning.

Examensarbetet har författats av oss båda. Vissa preciseringar är dock nödvändiga. Sammanfattningen, 1 kap., avsnitt 2.4.1, 2.5.1, 2.5.2, 3.5.1, 7.2.1, 7.4.2.1, 7.4.2.3, 7.5.1 och 9 kap. har författats gemensamt. Per Bohlin har i huvudsak författat avsnitt 2.2, 2.4.3, 2.5.2-2.7, 3.6 och 4.1-4.5 samt 7 kap. Resterande avsnitt har i huvudsak skrivits av Nils Sjöblom. Vi vill framhålla att vi båda står för innehållet och har diskuterat fram det gemensamt.

Lund, den 28 juli 2004



# Förkortningar

ABL	Aktiebolagslag (1975:1385)
EES	Europeiska ekonomiska samarbetsområdet
EU	Europeiska unionen
FAL	Lag (1927:77) om försäkringsavtal
FFFS	Finansinspektionens författningssamling
FRF	Försäkringsrörelseförordning (1982:790)
FRL	Försäkringsrörelselag (1982:13)
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt
JT	Juridisk Tidskrift
KFL	Konsumentförsäkringslag (1980:38)
KO	Konsumentombudsman
NFT	Nordisk försäkringstidsskrift
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
NJA II	Nytt juridiskt arkiv, avdelning II
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsformen
RH	Rättsfall från hovrätterna
SkL	Skadeståndslag (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning
SvSkT	Svensk skattetidning
ÅRFL	Lag (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag

# 1 Inledning

## 1.1 Introduktion till undersökningen

De senaste årens konjunkturläge har föranlett en utdragen och kraftig börsnedgång som drabbat bl.a. försäkringsbranschen. Nedgången har inneburit att livförsäkringstagarnas förväntade försäkringsersättningar i många fall kommit att minska. Nämda förhållanden har tilldragit sig stor uppmärksamhet och bl.a. inneburit att försäkringsbolagens koncerninterna transaktioner kommit att ifrågasättas. Den uppfattningen har framförts att transaktionerna varit ett sätt att kringgå det vinstutdelningsförbud som i allmänhet gäller för livförsäkringsaktiebolag och att dispositionerna därigenom inkräktat på försäkringstagarnas anspråk på bolagens överskott.

Försäkringsbolag är underkastade en uppsättning regler som föranleds av försäkringsväsendets särskilda beskaffenhet och som därmed saknar motsvarighet för allmänna bolag. Till dessa hör bl.a. rörelsereglerna och reglerna om Finansinspektionens tillsyn. För livförsäkringsaktiebolag finns dessutom, som antyds ovan, i regel ett vinstutdelningsförbud. Föreliggande bolag drivs härmed i allmänhet i försäkringstagarnas intresse, vilket innebär att det överskott som genereras i verksamheten förr eller senare skall tillfalla försäkringstagarna. Trots detta saknar försäkringstagarna insyn och inflytande över styrningen av verksamheten samtidigt som ägarna är de som styr bolagets angelägenheter.

Det nu anförda skapar en risk för att ägaren missbrukar sin ställning i livförsäkringsaktiebolaget och i strid med försäkringstagarnas intresse gynnar sig själv på livförsäkringsaktiebolagets och därigenom på livförsäkringstagarnas bekostnad. Ett sådant gynnande kan ske genom att ägarna, med livförsäkringsaktiebolaget, genomför till formen onerösa transaktioner som i själva verket innebär att livförsäkringsaktiebolaget frånhänder värden. Härvidlag kan nämnas fall då ägarna köper fast eller lös egendom till underpris av livförsäkringsaktiebolaget eller vederlagsfritt eller till underpris nyttjar bolagets tjänster eller egendom.

I syfte att förebygga dylika kränkningar av livförsäkringstagarnas intressen ställer lagen upp vissa krav som på olika sätt sanktioneras. Häribland kan nämnas, förutom Finansinspektionens sanktionsmöjligheter, associationsmedlemmarnas och ställföreträdarnas möjlighet att väcka talan mot ett bolagsstämmobeslut för att på så vis få beslutet ogiltigförklarat. Livförsäkringsaktiebolaget kan även begära återbäring av otillåtna värdeöverföringar. Lagen innehåller således bestämmelser som möjliggör tillbakagång av transaktioner som inneburit värdeöveringar. Det finns emellertid ett behov av regler som ger bolagets ställföreträdare incitament att återropa ovanstående regler. Genom skadestandsreglerna i 16 kap. FRL tillgodoses nämnda behov enär reglerna ålägger ställföreträdarna en plikt att agera i bolagets intresse.

## 1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med förevarande avhandling är att klargöra och sammanställa rättsläget rörande koncerninterna transaktioner som innebär att en värdeöverföring mellan ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst och dess moderbolag eller ett annat närstående bolag sker.

För att förverkliga förevarande syfte är det nödvändigt, att inte endast inplacera försäkringen och försäkringsrörelsen i sitt rättsliga sammanhang utan även, att skapa förståelse för de regler och principer som föranleds av dess särskilda karaktär. Vidare måste en förståelse finnas för lagstiftarens strävan att i försäkringstagarnas intresse skapa förutsättningar för att en ekonomiskt stabil försäkringsbransch skall existera.

Avhandlingens syfte kan konkretiseras genom följande frågeställningar.

- Vilka skäl ligger bakom de särskilda regler och principer som gäller för försäkringsrörelse?
- Varför är livförsäkringsaktiebolag i allmänhet underkastade ett vinstutdelningsförbud?
- Vilken inverkan har vinstutdelningsförbudet på ett livförsäkringsaktiebolags styrning?
- Hur kan transaktioner som innebär brott mot vinstutdelningsförbudet skiljas från övriga transaktioner?
- Hur påverkas den rättsliga bedömningen av dessa transaktioner av livförsäkringsaktiebolagens särskilda karaktär?
- Vilka rättsföljder kan inträda vid en otillåten värdeöverföring och vem eller vilka har rätt att göra dem gällande?

## 1.3 Avgränsningar

Avhandlingen behandlar endast förhållandena i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst. Andra bolagsformer diskuteras i den mån det bedöms vara nödvändigt för att skapa förståelse för livförsäkringsaktiebolagens särart och de regler som gäller för dessa bolag.

Försäkringsbolagens särskilda rörelser regler samt konsumentverkets, KO:s, revisorernas, aktuariens och övriga instansers, med undantag av Finansinspektionens tillsyn över försäkringsbolagen behandlas endast översiktligt då den bedömningen görs att en mer ingående behandling av dessa frågor faller utanför avhandlingens syfte. Av samma anledning behandlas EU-rättsliga spörsmål sparsamt.

För att avhandlingen inte skall svämma över alla breddar undersöks i huvudsak endast transaktioner som innebär att moderbolaget eller annat närstående bolag köper eller vederlagsfritt tillhandahålls egendom, nyttjanderätter eller tjänster av livförsäkringsaktiebolaget samt de fall då ett annat bolag inom koncernen säljer tjänster till livförsäkringsaktiebolaget.

De särskilda tillsyns- och rörelser regler som gäller för försäkringsbolag har många likheter med de särregler som gäller för banker då dessa liksom försäkringsbolag har stor betydelse för det finansiella systemets stabilitet. I

avhandlingen sker emellertid ingen jämförelse mellan bedrivandet av bankrörelse och försäkringsrörelse.

Föremål för undersökningen är svensk rätt. Någon beskrivning eller jämförelse med förhållandena i utländsk rätt sker sålunda inte.

Avhandlingen beskriver, med undantag för avsnittet om principerna på området i *kapitel tre* och vissa kortare jämförelser med äldre rätt som bedöms vara nödvändiga för att underlätta förståelsen, nu gällande rättsregler. Någon beskrivning av hur vi anser att rättsreglerna *bör* vara utformade lämnas inte.

## 1.4 Metod och material

Vid författandet av denna avhandling har framför allt lagtext och förarbeten studerats. Rättspraxis och doktrin som belyser de för avhandlingen relevanta frågeställningarna har också kommit till användning. I viss utsträckning har även Finansinspektionens och Konsumentverkets rapporter samt två rapporter utförda på uppdrag av försäkringsaktiebolaget Skandia (publ) respektive styrelsen i livförsäkringsaktiebolaget Skandia Liv använts.

Det hierarkiska förhållande som råder mellan rättskällorna har beaktats i avhandlingen, vilket innebär att lagtexten främst har studerats. För att tolka lagens rekvisit har i första hand uttalanden i förarbeten nyttjats och i andra hand praxis. Först i de fall dessa rättskällor inte klargör rättslaget har doktrin beaktats.

För att beskriva försäkringen och dess särskilda karaktär har lagtext och förarbeten till FAL använts. Den doktrin som främst kommit till användning är *Hellners* standardverk på området Försäkringsrätt samt *Bengtssons* lärobok med samma namn.

Vid beskrivandet av de särregler som gäller för bedrivandet av försäkringsrörelse har främst FRL samt förarbeten till FRL använts, då särreglerna inte har tilldragit sig nämnvärd uppmärksamhet i praxis. Den doktrin som använts för att beskriva särreglerna inskränker sig till *Frostells* och *Gabrielssons* kommentar till FRL. I viss utsträckning har även de rapporter som uppräknats ovan nyttjats.

I syfte att beskriva de associationsrättsliga reglerna i FRL har främst lagtext använts. Dessa regler bygger till stor del på motsvarande regler i ABL, varför förarbetena till FRL i många fall hänvisar till ABL:s förarbeten. Av denna anledning har vid beskrivandet av förevarande regler, förutom förarbetena till FRL, även ABL:s förarbeten kommit till användning. Någon praxis som belyser de associationsrättsliga reglerna i FRL synes inte finnas att tillgå. Av denna anledning har det bedömts vara nödvändigt att söka vägledning i den omfattande praxis som belyser motsvarande regler i ABL. Förevarande praxis bedöms, med beaktande av försäkringsverksamhetens särskilda beskaffenhet, i vissa fall som tillämplig även då fråga är om försäkringsaktiebolag. Anledningen till detta är att de rättsregler som i rättsfallen är föremål för diskussion i princip är likalydande med motsvarande regler i FRL samt att förarbetena till dessa regler hänvisar till ABL:s förarbeten. Den doktrin som använts består, förutom ovannämnda kommentar till FRL och diverse tidsskriftsartiklar, mestadels av verk som

behandlar ABL. Härvidlag kan nämnas *Anderssons* avhandling Om vinstutdelning från aktiebolag, *Dotevalls* komparativa studie Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör, *Nereps* framställning Aktiebolagsrättslig analys, *Nials* skildring Svensk associationsrätt, *Rhodes* lärobok Aktiebolagsrätt samt *Åhmans* avhandling Behörighet och befogenhet i aktiebolagsrätten. Som nämnts ovan behandlar dessa verk enbart regler i ABL. Emellertid görs den bedömningen att de preciseringar och konkretiseringar av rättsreglerna som görs härvidlag i viss mån kan beaktas vid en tillämpning av motsvarande regler i FRL.

Eftersom de flesta källor som behandlar associationsrättsliga frågor avser allmänna aktiebolag är det nödvändigt, för att kunna dra slutsatser avseende livförsäkringsaktiebolag, att i vissa fall redogöra för förhållandena i allmänna aktiebolag. I vissa fall behandlas allmänna aktiebolag och livförsäkringsaktiebolag i samma avsnitt och i andra fall i separata avsnitt beroende på hur pass mycket bolagskategorierna skiljer sig åt eller vad som bedöms som mest lämpligt i sammanhanget.

## 1.5 Inledande anmärkningar

Varje kapitel inleds med ett antal frågor då den bedömningen att läsaren härigenom lättare kan tillgodogöra sig kapitlets innehåll görs. Dessa frågor skall dock inte uppfattas som en uttömmande lista över de frågeställningar som i kapitlet behandlas utan täcker endast dess huvudsakliga innehåll.

På grund av avhandlingens omfattning och ämnets natur redogörs för de slutsatser som dras fortlöpande. I *kapitel nio* görs emellertid en sammanställning av dessa slutsatser.

Då det i fortsättningen hänvisas till lagrum avses FRL såvida inget annat anges.

## 1.6 Disposition

Den fortsatta framställningen har disponerats på följande vis. I *kapitel två* behandlas i huvudsak de för försäkringen och försäkringsrörelsen utmärkande dragen, lagstiftningen på området, försäkringsformer, associationsformer genom vilka försäkringsverksamhet kan bedrivas, försäkringsbolagens ledningsorgan samt strukturen på den svenska försäkringsmarknaden. I *kapitel tre* beskrivs de principer och särregler som finns på försäkringsområdet och som föranleds av försäkringsväsendets särskilda beskaffenhet. Till särreglerna hör reglerna om tillsyn av försäkringsbolag, rörelsereglerna samt reglerna som avhandlar överskottshanteringen. I *kapitel fyra* undersöks intressekonflikter mellan försäkringstagare och aktieägare i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst. Härvidlag behandlas intressekonflikternas orsaker, vilken inverkan de riskerar att ha på bolagets styrning samt de nya regler i FRL som trätt i kraft den 1 juli 2004 och som är föranledda av lagstiftarens vilja att minska risken för intressekonflikter. I *kapitel fem* följer en allmän redogörelse för de

s.k. kapitalskyddsreglerna i 12 kap. vars syfte är att skydda försäkringsbolagens kapital. I *kapitel sex* undersöks i huvudsak hur vissa till formen onerösa transaktioner mellan ett icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag och dess moder- eller systerbolag som i verkligheten innebär en värdeöverföring skall kvalificeras. *Kapitel sju* behandlar Finansinspektionens sanktionsmöjligheter mot livförsäkringsaktiebolag, de associationsrättsliga regler som livförsäkringsbolaget har att tillgå för att återfå en i strid med FRL utgiven värdeöverföring samt de regler som kan tillämpas i syfte att kompensera bolaget om någon återgång av den otillåtet utgivna prestationen inte är möjlig. Därefter följer en beskrivning av de skadeståndsregler som personer i och utanför bolaget har till sitt förfogande för att tillse att bolagsorganen följer de bestämmelser som är uppsatta för att skydda bolagets kapital. I *kapitel åtta* följer en kort redogörelse för förhållandet mellan otillåtna värdeöverföringar och dåliga affärer. Avhandlingen avslutas med några sammanfattande kommentarer i *kapitel nio*.

# 2 Försäkring och försäkringsrörelse

## 2.1 Allmänna utgångspunkter

Syftet med förevarande kapitel är i huvudsak att inplacera försäkringen och bedrivandet av försäkringsrörelse, med betoning på livförsäkring och livförsäkringsrörelse, i sitt rättsliga sammanhang och därmed ge en allmän bakgrund till kommande kapitel.

Följande frågeställningar kan tjäna som utgångspunkt för kapitlets fortsatta framställning:

- Vilka är försäkringens och försäkringsrörelsens utmärkande drag?
- I huvudsak vilka lagar reglerar bedrivandet av försäkringsrörelse och försäkring?
- Hur kan olika slag av försäkringar kategoriseras?
- I vilka associationsformer kan försäkringsverksamhet bedrivas?
- På vilket sätt är ledningen i ett försäkringsaktiebolag organiserad, vilken sammansättning har bolagsorganen och hur förhåller sig deras respektive kompetensområden till varandra?
- Hur ser den svenska försäkringsmarknaden ut i stora drag?

Kapitlet disponeras på följande sätt. En kortfattad redogörelse för de för försäkringen och försäkringsrörelsen utmärkande dragen lämnas i *avsnitt 2.2*. Därpå, i *avsnitt 2.3*, följer en uppräknning av de centrala lagarna på försäkringsområdet. I *avsnitt 2.4*, görs en genomgång av några av de försäkringsformer som finns. I *avsnitt 2.5* beskrivs de olika associationsformer genom vilka försäkringsrörelse kan bedrivas. En beskrivning av försäkringsbolagens ledningsorgan lämnas i *avsnitt 2.6* och slutligen, i *avsnitt 2.7*, lämnas en översiktlig beskrivning av den svenska försäkringsmarknadens struktur.

## 2.2 Begreppen försäkring och försäkringsrörelse

Försäkring är ett arrangemang genom vilket fysiska eller juridiska personer som är utsatta för likartade risker samverkar för att överföra och sprida risker.<sup>1</sup> Med *risk* avses något ovisst t.ex. huruvida en brand, stöld eller ett olycksfall någonsin kommer att inträffa. I vissa andra fall råder visshet om att händelsen kommer att inträffa men ovisshet om när, som t.ex. vid dödsfall. I de flesta fall kan emellertid antas, att den osäkra händelsen endast kommer att drabba ett fåtal. Det nämnda leder till att de ekonomiska konsekvenserna för de fåtal individer som drabbas av de ovissa händelsernas inträffande kan utjämnas om det kollektivt av personer som är utsatta för

---

<sup>1</sup> Se vidare *Keeton, Insurance Law – Basic text*, s. 2 f.

likartade risker sluter sig samman. Ett antal husägare kan t.ex. slå sig samman och komma överens om att ifall något av deras hus brinner ner, skall alla bidra till att ersätta förlusten. Detta är försäkring i dess mest primitiva form, men den visar likväl på ett par av försäkringens utmärkande drag, nämligen *riskgemenskap* och *ovisshet om en framtida händelse*.<sup>2</sup>

Det är genom *samverkan* mellan flera personer som försäkringen blir ett instrument för riskutjämning. Utjämningen sker vanligtvis genom att ett bolag, som bedriver yrkesmässig försäkringsrörelse, ingår ett stort antal avtal på liknade villkor. I de flesta fall inträffar ingen skada, men i några fall uppstår en förlust som sedan fördelas genom bidrag från alla som ingår i gemenskapen. Av detta följer att försäkringsavtalen, för att försäkringsverksamheten skall fungera tillfredsställande, blir typiska massavtal.

Försäkring avser vidare en på förhand i avtalet bestämd *händelse* och rätten till ersättning är beroende av att denna händelse, det s.k. försäkringsfallet inträffar. Det är emellertid inte fråga om försäkring i de fall flera personer frivilligt ordnar en insamling till förmån för den som drabbats av en olycka. Utmärkande för försäkring är i stället att den försäkrade betalar en premie oavsett om den risk han försäkrat sig mot realiserar. Om risken realiserar erhåller han dock ersättning. Den försäkrade handlar således i eget intresse, vilket även tillgodoses i det fall försäkringstiden fortlöper utan att något försäkringsfall inträffar.

En händelse, vars inträffande inte innehåller något osäkerhetsmoment, t.ex. normalt slitage, kan inte täckas genom försäkring.<sup>3</sup> Om så hade varit fallet skulle försäkringspremien, för att täcka värdeminskningen, bli näst intill lika stor som ersättningen. Dessutom skulle försäkringstagaren få betala försäkringsgivarens administrationskostnader. Det går därmed inte heller att ur ekonomisk synvinkel försäkra sig mot händelser som saknar osäkerhetsmoment, utan vid sådana situationer är det mer rationellt för egendomens ägare att lägga undan ett belopp motsvarande slitaget.<sup>4</sup>

Det bör vidare framhållas att försäkring i princip inte omfattar kommersiella risker. Den som vill skydda sig mot en sådan risk har i vanliga fall att anlita en bank eller ett annat kreditinstitut som kan ställa t.ex. en bankgaranti. Institutet kreditförsäkring utgör emellertid ett undantag från nämnda princip då försäkringen avser att skydda en borgenär mot att en gäldenär inte kan fullgöra sina skyldigheter. Kreditförsäkringen har sålunda många beröringspunkter med bankernas borgensliknande åtaganden och gränsen mellan dessa institut kan vara svår att dra.<sup>5</sup>

---

<sup>2</sup> SOU 1983:5, s. 39 och *Hellner*, Försäkringsrätt, s. 8.

<sup>3</sup> *Hellner*, Försäkringsrätt, s. 8.

<sup>4</sup> *Bengtsson*, Försäkringsrätt, s. 22.

<sup>5</sup> *Gorton*, Något om gränsdragningen mellan borgen och kreditförsäkring, s. 85 f., 95 f. och 97 not 22 där det inskjuts att de svenska försäkringsbolag som under 1980-talet meddelade kreditförsäkring lidit stora förluster och att verksamheten numer antas ha upphört. Även *Hellner* har diskuterat frågan om gränsdragningen mellan kreditförsäkring och borgen samt bankgarantier, se *Hellner*, Försäkringsrätt, s. 446 f. där det anges att kreditförsäkringen, till skillnad från vad som är fallet med borgen som ofta baseras på borgensmannens önskan att hjälpa gäldenären till kredit, liksom försäkring i allmänhet, bygger på riskfördelning. En avgörande skillnad mellan kreditförsäkring och bankernas garantier är att den förra inte är



Försäkringsskyddet avser inte enbart oväntade skador, även om detta är det vanliga, utan ersättning kan även utgå av den anledningen att en försäkringstagare uppnår en viss ålder. Vissa livförsäkringsformer innebär att ett organiserat sparande sker för ett väntat framtida behov. Försäkringstagaren kan vid sådana försäkringar förvärva en rätt till livränta, som börjar utbetalas då han uppnår viss ålder och som sedan utgår under hans livstid. Det nödvändiga ovisshetsmomentet ligger här i hur länge försäkringstagaren lever.<sup>6</sup>

För att den enskilde skall ha ett ekonomiskt intresse av att skaffa sig en försäkring krävs emellertid något mer än bara riskgemenskap och ovisshet kring en framtida händelse. Vanligtvis vill den blivande försäkringstagaren på förhand veta vad han får genom försäkringen och priset för den. Det bidrag som var och en ger för att täcka förlusterna måste därför stå i proportion både till den ersättning försäkringstagaren skall ha och till den risk han står.<sup>7</sup>

Försäkring får meddelas endast under förutsättning att försäkringsgivaren erhållit tillstånd (koncession), härtill. Till detta kommer att verksamheten skall stå under särskild statlig tillsyn och kontroll. Huruvida en viss verksamhet är att klassificera som försäkringsrörelse och därmed koncessionspliktig är sålunda av väsentlig betydelse. Någon egentlig definition av begreppet försäkringsrörelse har emellertid inte gjorts i vare sig lag eller motiv. Frågan har varit föremål för utredning vid flera tillfällen varvid det bl.a. konstaterats vara svårt att finna en definition som kan vara till verklig ledning för rättstillämpningen och som samtidigt, inom alla skiftande områden, skulle utgöra en lämplig gränsdragning mellan försäkringsverksamhet och annan verksamhet.<sup>8</sup>

I motiven konstateras dock att ett antal grundläggande kriterier för försäkringsrörelse bör kunna uppställas.<sup>9</sup> Härvidlag anförs att det för att det över huvud skall vara fråga om försäkringsrörelse så skall ett yrkesmässigt åtagande att mot vederlag utge ekonomisk ersättning eller utföra en bestämd prestation vid *ovissa händelsers* inträffande vara för handen. Kravet på *yrkesmässighet* innebär att verksamheten skall vara av en viss varaktighet

---

underkastade de krav på säkerhet som gäller för bankgarantierna. Se även SOU 1992:30 och *Albemark*, Kundkreditförsäkring.

<sup>6</sup> *Bengtsson*, Försäkringsrätt, s. 23 och *Hellner*, Försäkringsrätt, 8 f.

<sup>7</sup> *Hellner*, Försäkringsrätt, s. 9.

<sup>8</sup> Se t.ex. SOU 1925:21, s. 64, SOU 1948:34, prop. 1948:50, SOU 1960:11, prop. 1961:171 s. 61, prop. 1965:48, prop. 1981/82:180 och prop. 1984/85:77. Ett i detta sammanhang uppmärksammat fall är NJA 1958 s. 536 vari prövades om Volvos tillhandahållande av s.k. vagnskadegaranti, som innebar att Volvo stod för reparationskostnaderna inom fem år efter köpet om bilen skadades bl.a. genom en oföretsedd händelse, utgjorde koncessionspliktig försäkringsrörelse. HD uttalade att tillhandahållandet av garantin inte var att betrakta som ett bedrivande av försäkringsrörelse då den ansågs ha ett så naturligt samband med Volvos rörelse att den fick anses ingå i densamma. Fallet har kritiserat av *Hellner*, Svensk rättspraxis Försäkringsrätt 1954-1959, i SvJT 1961, s. 342 ff. Försäkringsverksamhetskommittén diskuterar fallet i SOU 1983:5. Den diskussion som härvidlag förs utmynnar i att vagnskadegarantier av nämnda typ bör betraktas som försäkringsrörelse, se s. 47. I prop. 1984/85:77 s. 42 f. framför emellertid departementschefen en motsatt uppfattning med hänvisning bl.a. till att vagnskadegarantier enligt allmänt språkbruk inte är att hänföra till försäkringsrörelse samt att det aldrig uppstått några problem med garantierna och att något behov av tillsyn därmed inte föreligger.

<sup>9</sup> Prop. 1984/85:77 s. 39.

och omfattning. Tillfällig verksamhet eller enstaka åtaganden faller inte in under begreppet. Endast om det existerande eller planerade försäkringsbeståndet är av tillräcklig omfattning kan en erforderlig *riskutjämning* uppnås.

I vilken form *vederlaget* för ett åtagande utgår, är som regel av mindre betydelse för frågan huruvida viss verksamhet är att beteckna som försäkringsrörelse. Vederlaget kan vara särskilt angivet eller också vara inbakat i priset för en tjänst eller en vara.

Avtalet skall innehålla en *utfästelse om att utge ersättning eller utföra någon prestation vid inträffat försäkringsfall*. Om däremot utfästelsen är så utformad att den endast går ut på att ge ersättning i mån av förmåga eller tillgång på medel, är det inte fråga om försäkringsrörelse, eftersom de typiska dragen, kalkylering av risker, reservbildning m.m., inte aktualiseras.<sup>10</sup>

Med *kalkylering av risker* avses här det förhållandet att försäkringsbolagen med viss säkerhet måste beräkna de blivande ersättningarnas totalbelopp, även om osäkerheten är stor beträffande risken för den enskilde. Det är först när detta är möjligt som det går att bedriva en affärsmässig försäkringsverksamhet. Försäkringen måste därmed avse händelser som kan beräknas med viss säkerhet för en grupp av personer, även om de är osäkra för den enskilde.<sup>11</sup>

Med *reservbildning* menas att försäkringsbolagen måste kunna driva verksamheten så att inkomsterna täcker utgifterna, åtminstone på lång sikt. Inkomsterna från försäkringstagarna jämte avkastningar på förvaltad kapital m.m. måste därvid täcka inte bara de aktuella riskerna och omkostnaderna i verksamheten utan även avsättningar för att bygga upp erforderliga reserver.<sup>12</sup>

I begreppet försäkringsrörelse ligger även ett krav på att verksamheten skall vara i behov av *samhällskontroll*. En faktor som härvidlag skall beaktas är rörelsens omfattning och åtagandenas betydelse för de tilltänkta kunderna. Även verksamhetens betydelse för andra än kunderna, t.ex. kreditgivare, inteckningshavare och leverantörer kan inverka på bedömningen.<sup>13</sup>

## 2.3 Lagstiftningen på området

Av central betydelse för bedrivandet av försäkringsrörelse är FRL, som trädde i kraft 1982 och som föregicks av 1948, 1917 och 1903 års lagar om försäkringsrörelse. Lagen innehåller näringsrättsliga och associationsrättsliga bestämmelser som reglerar försäkringsbolagens verksamhet. Den senare typen av regler överensstämmer till stor del med reglerna i ABL medan de näringsrättsliga reglerna, som föranleds av försäkringsverksamhetens särskilda beskaffenhet, saknar motsvarighet för

---

<sup>10</sup> Prop. 1984/85:77 s. 40.

<sup>11</sup> *Hellner*, Försäkringsrätt, s. 10.

<sup>12</sup> SOU 1983:5 s. 40.

<sup>13</sup> Prop. 1984/85:77 s. 41.

allmänna aktiebolag.<sup>14</sup> Mer detaljerade regler som ansluter till FRL finns i FRF. Regler om drivande av försäkringsrörelse finns även i lag (1972:262) om understödsföreningar. I anslutning till detta bör även lag (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag nämnas. Lagen innehåller redovisningsregler som är tillämpliga för försäkringsbolag och understödsföreningar. Regler som avhandlar utländska försäkringsgivares verksamhet i Sverige finns i lag (1998:293) om utländska försäkringsgivares verksamhet i Sverige.

Regler om yrkesmässig förmedling av försäkring finns i lag (1989:508) om försäkringsmäklare och i anslutande förordning (1989:854) om försäkringsmäklare.

Av grundläggande betydelse för det civilrättsliga förhållandet mellan försäkringstagarna och försäkringsgivarna är FAL. Tillkomsten av nämnda lag innebar en, i förhållande till vad som tidigare varit fallet, betydande förbättring av försäkringstagarnas civilrättsliga ställning. Lagen kan därför sägas karaktäriseras av en strävan att skydda försäkringstagarna mot alltför hårda villkor.<sup>15</sup> Lagen är konstruerad så att inom dess tillämpningsområde faller alla försäkringar som meddelas av någon som driver försäkringsrörelse under förutsättning att försäkringen inte faller in under några av de lagar som står uppräknade i 1 § 1-3 st. FAL. Av nämnda lagrum framgår att lagen inte är tillämplig på försäkringar som avses i lagen (1962:381) om allmän försäkring, lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension, lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring, lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring, lagen (1979:84) delpensionsförsäkring, lagen (1991:1047) om sjuklön eller lagen (1993:16) om försäkring mot vissa semesterlönekostnader.

Från FAL:s tillämpningsområde undantas även försäkringar som avses i KFL. Lagen trädde i kraft 1981 och är liksom FAL ett resultat av en strävan att förbättra försäkringstagarnas civilrättsliga ställning.<sup>16</sup> De flesta skadeförsäkringar som meddelas konsumenter för deras i huvudsak enskilda bruk omfattas av KFL:s tillämpningsområde. FAL är sålunda tillämplig på livförsäkringar, skadeförsäkringar som meddelas näringsidkare samt de skadeförsäkringar som meddelas konsumenter men som inte faller in under KFL.<sup>17</sup>

I detta sammanhang bör lag (1993:645) om tillämplig lag för vissa försäkringsavtal nämnas som innehåller lagvalsregler tillämpliga på försäkringsavtal med anknytning till mer än en stat.

---

<sup>14</sup> Regler som till stora delar motsvarar reglerna i ABL finns i 2-6 a kap., 8-14 kap., 15-18 kap. och i 20 kap. Regler som saknar motsvarighet i ABL finns främst i 1 kap. som innehåller inledande bestämmelser, 7 kap., som avhandlar rörelse regler, 7 a kap. som handlar om försäkringsgrupper, 15 kap., som innehåller regler om frivillig överlåtelse av försäkringsbestånd och inlösen av aktier i dotterbolag samt 19 kap. som avhandlar tillsyn.

<sup>15</sup> SOU 1925:21 s. 56 och NJA II 1927 s. 343.

<sup>16</sup> Se prop. 1979/80:9 s. 20.

<sup>17</sup> I prop. 2003/04:150 föreslås en ny försäkringsavtalslag träda i kraft den 1 januari 2006. Lagen föreslås ersätta nuvarande FAL och KFL.

## 2.4 Försäkringsformer

### 2.4.1 Allmänt

Att på ett uttömmande sätt kategorisera de olika försäkringsformerna låter sig svårligen göras och är sannolikt inte heller nödvändigt. Saken kompliceras av att det finns flera sätt att dela in försäkringsformerna vilket bidrar till att de i viss mån överlappar varandra. Till saken hör också att lagarna på området kategoriserar försäkringsformerna på olika sätt. Det finns dock ett antal centrala begrepp som bör förklaras.

Försäkringar kan indelas i *direktförsäkringar* och *återförsäkringar*. Med återförsäkring avses försäkringsavtal som försäkringsgivarna själva ingår för att skydda sig mot förluster genom försäkringsfall. Återförsäkringen motverkar en hög riskkoncentration hos enskilda aktörer och bidrar sålunda till att pulverisera riskerna i försäkringsverksamheten. Det bolag som på detta sätt övertar en risk meddelar återförsäkring. Under begreppet direkt försäkring faller alla försäkringar som inte är återförsäkringar.<sup>18</sup>

Försäkringar kan vidare indelas i *enskild* eller *privat försäkring* och *offentlig försäkring*. Under begreppet offentlig försäkring ryms försäkringar som meddelas av det allmänna och som avser att skydda den enskilde mot följderna av sjukdom, förlust av framtida arbetsförmåga m.m.<sup>19</sup>

### 2.4.2 Försäkringsavtalslagen och konsumentavtalslagens indelning

FAL och KFL är tillämpliga på privata försäkringar. FAL utgår från huvudgrenarna *skade-*, *liv-*, *olycksfalls-* och *sjukförsäkring*. Någon egentlig definition av begreppet skadeförsäkring görs inte i lagen. Däremot klargörs att till föremål för skadeförsäkring kan göras varje lagligt intresse som kan uppskattas i pengar varpå följer ett antal bestämmelser som gäller alla typer av skadeförsäkringar som faller in under FAL:s tillämpningsområde. Vissa specialbestämmelser gäller dock för *transportförsäkring*, *brandförsäkring*,  *kreatursförsäkring* och *ansvarighetsförsäkring*. Transportförsäkringen har i sin tur delats in i *sjöförsäkring* och *annan transportförsäkring*.<sup>20</sup>

Liv-, olycksfalls- och sjukförsäkring brukar gå under benämningen *personförsäkring* då de tecknas på en persons liv. I lagen finns allmänna bestämmelser om livförsäkring varefter följer särskilda bestämmelser om *kapitalförsäkring* och *livränteförsäkring*.<sup>21</sup> Personförsäkringar är ofta kollektiva, t.ex. *grupplivförsäkring*, *gruppolycksfallsförsäkring*, där en representant för den försäkrade gruppen avtalar med försäkringsbolaget om villkoren. I detta sammanhang kan nämnas den s.k. *tjänstegrupplivförsäkringen*, som grundas på en överenskommelse mellan

<sup>18</sup> Se SOU 1983:5 s. 121 och *Hellner*, Försäkringsrätt, s. 4.

<sup>19</sup> Jmf *Bengtsson*, Försäkringsrätt, s. 11 och 14.

<sup>20</sup> 35-124 §§ FAL.

<sup>21</sup> Se 97-118 §§ FAL och *Bengtsson*, Försäkringsrätt, s. 14.

arbetsmarknadens parter och är kopplad till den försäkrades anställning.<sup>22</sup> Vidare bör framhållas att kreditförsäkringar faller in under FAL:s allmänna regler. Några särskilda bestämmelser om kreditförsäkringar finns sålunda inte i lagen.<sup>23</sup>

De försäkringsformer som faller in under KFL är, som nämnts ovan, att hänföra till skadeförsäkring. Lagen innehåller en katalog över de försäkringsformer som lagen tillämpas på.<sup>24</sup> Härvidlag kan nämnas *hemförsäkring* som är en kombinerad försäkring i den meningen att den är sammansatt av skilda försäkringstyper som t.ex. *brand-, vattenledningsskade-, inbrotts-, rese- och cykelförsäkring*.<sup>25</sup>

### 2.4.3 Försäkringsrörelselagens indelning

Enligt de regler som tidigare gällde skedde en uppdelning i FRL mellan skadeförsäkring och personförsäkring på samma sätt som görs i FAL. Till personförsäkring räknades sålunda bl.a. livförsäkring samt sjuk- och olycksfallsförsäkring. I samband med införlivandet av EES-avtalet utmönstrades begreppet personförsäkring varpå en uppdelning mellan olika försäkringsklasser som antingen är att hänföra till skade- eller livförsäkringsrörelse infördes. Då koncession lämnas avser den antingen en eller flera av de angivna klasserna.<sup>26</sup>

I 2 kap. 3 b § sker en uppräknig av de försäkringsklasser som är att hänföra till livförsäkringsrörelse. *Klass 1 a* avser traditionella livförsäkringar, d.v.s. försäkringar där utbetalning av försäkringsbeloppet är beroende av en persons eller flera personers liv. Det är dock utan betydelse om utbetalningen sker genom ett engångsbelopp eller genom periodiska utbetalningar. Livförsäkringar med anknytning till investeringsfonder (fondförsäkring) omfattas dock inte av denna klass utan av klass 3.<sup>27</sup>

Till *klass 1 b* hänförs försäkringar som utgör tillägg till konventionella livförsäkringar. I första livförsäkringsdirektivet nämns exempel olika sjuk- och olycksfallsförsäkringar. Uppräkningen anses dock inte uttömmande utan även premiefrielseförsäkring torde omfattas av bestämmelserna. Det krävs emellertid inte att tilläggsförsäkringen skall tecknas i direkt samband med livförsäkringen.<sup>28</sup>

---

<sup>22</sup> Bengtsson, Försäkringsrätt, s. 14 f.

<sup>23</sup> Hellner, Försäkringsrätt, s. 447. Jmf Gorton, Något om gränsdragningen mellan borgen och kreditförsäkring, s. 98.

<sup>24</sup> 1 § 1 st. KFL.

<sup>25</sup> Bengtsson, Försäkringsrätt, s. 15 f.

<sup>26</sup> Se 2 kap. 3 a § 1 st. samt 3 b § 1 st. och prop. 1992/93:257 s. 105.

<sup>27</sup> Se 2 kap. 3 b §. Tidigare benämndes investeringsfonder värdepappersfonder. Ändringen föranleddes av dir. 2001/107/EG och 2001/108/EG, vilka i sin tur föranleddes ändringar i dir. 85/611/EG. Syftet med de nya direktiven var att stärka konsumentskyddet för fondsparare och samtidigt bredda utbudet av fondprodukter. För svenskt vidkommande har ändringarna inneburit att lag (1990:1114) om värdepappersfonder, som byggde på dir. 85/611/EG, upphävdes den 1 april 2004 och ersattes av lag (2004:46) om investeringsfonder. Ändringarna har endast föranlett redaktionella ändringar i FRL, se prop. 2003/04:150 s. 1 f. och 53 ff.

<sup>28</sup> 2 kap. 3 b § 1 st. 1 p. och prop. 1992/93:257 s. 189.

*Klass 2* omfattar försäkringar som utfaller om en person ingår äktenskap eller vid barns födelse. Dessa försäkringsformer finns ännu inte i Sverige.<sup>29</sup>

*Klass 3* omfattar livförsäkringar som avses i första och andra klassen, men som är knutna till fonder vilka förvaltas av fondförvaltare som har rätt att utöva fondverksamhet enligt lagen (2004:46) om investeringsfonder.<sup>30</sup>

I *klass 4* ingår sjukförsäkring och olycksfallsförsäkring som gäller för längre tid än fem år eller under obestämd tid. Även försäkringar som gäller fram till dess att den försäkrade uppnår viss ålder, d.v.s. pensionsförsäkringar, omfattas av paragrafens lydelse. Vidare skall försäkringsavtalet vara konstruerat så att försäkringsgivaren inte har möjlighet att säga upp avtalet eller endast under speciella omständigheter, som skall anges i försäkringsavtalet, har en sådan möjlighet.<sup>31</sup> Övriga sjuk- och olycksfallsförsäkringar klassas enligt 2 kap. 3 a § 1 st. som skadeförsäkringar. Det nämnda innebär således att vissa olycksfalls- och sjukförsäkringar faller in under kategorin skadeförsäkring enligt FRL men utanför denna kategori enligt FAL där de klassificeras som personförsäkringar.

## 2.5 Associationsformer

### 2.5.1 Allmänt

I Sverige bedrivs privaträttslig försäkringsverksamhet i form av *försäkringsbolag* enligt FRL och i form av *försäkringsföreningar* (*understödsföreningar*) enligt lag (1972:262) om understödsföreningar.

Försäkringsbolagen är antingen *aktiebolag* eller *ömsesidiga* bolag. Försäkringsaktiebolagen ägs av sina aktieägare som inte är personligen ansvariga för bolagets åtaganden och förpliktelser. Aktiekapitalet tillsammans med övrigt eget kapital fungerar, på samma sätt som i ett allmänt aktiebolag, som en garanti för borgenärsintressena. Försäkringsaktiebolagen kan vara antingen *privata* eller *publika*. Privata försäkringsaktiebolag får bl.a. inte, till skillnad från publika försäkringsaktiebolag, genom annonsering söka sprida aktier eller teckningsrätter i bolaget, utgivna skuldebrev eller optionsbevis.<sup>32</sup>

De ömsesidiga försäkringsbolagen ägs av försäkringstagarna, i FRL benämnda *delägarna*. Grunden för företagsformen är delägarnas intressegemenskap. Försäkringstagarna är både delägare och fordringsägare i bolaget. De har möjlighet att styra bolaget antingen genom direkt utövande av rösträtt på bolagsstämma eller genom de delegerade, om sådana valts på lokala stämmor. Ett ömsesidigt försäkringsbolag är, i likhet med en förening, en sammanslutning av ett inte på förhand bestämt antal personer. Dess medlemsantal kan således variera utan att avtalet mellan delägarna

---

<sup>29</sup> Se 2 kap. 3 b § 1 st. 2 p. och prop. 1992/93:257 s. 189.

<sup>30</sup> 2 kap. 3 § 1 st. 3 p.

<sup>31</sup> 2 kap. 3 § 1 st. 4 p. Med *viss ålder* menas enligt prop. 1992/93:257 s. 189 normal pensionsålder.

<sup>32</sup> 1 kap. 1 § 1 st., 6 § 1-3 st., 7 § 1 st. och 11 § 1 st.

behöver ändras. En annan intressegrupp som kan tillkomma i ett ömsesidigt bolag är de *garanter* som bidrar med bolagets garantikapital och som kan ha rösträtt på bolagsstämman om det följer av bolagsordningen.<sup>33</sup>

## 2.5.2 Särskilt om livförsäkringsbolag

Med livförsäkringsbolag avses försäkringsaktiebolag eller ömsesidiga försäkringsbolag som uteslutande eller så gott som uteslutande bedriver livförsäkringsrörelse eller rörelse avseende återförsäkring av livförsäkringsrörelse enligt den klassindelning som görs i 2 kap. 3 b §. Övriga försäkringsbolag betecknas skadeförsäkringsbolag.<sup>34</sup> Försäkringsaktiebolag och ömsesidiga försäkringsbolag som meddelar livförsäkring brukar kallas för *traditionella livförsäkringsbolag*.<sup>35</sup>

Tidigare fanns ett generellt vinstutdelningsförbud för traditionella livförsäkringsaktiebolag. I samband med 1999 års översyn av regelverket infördes dock en möjlighet för dessa bolag att dela ut vinst såvida bestämmelser härom intagits i bolagsordningen.<sup>36</sup> Som en konsekvens av denna lagändring infördes i FRL en möjlighet att under vissa förutsättningar ombilda ett befintligt livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst till ett vinstutdelande bolag.<sup>37</sup>

I ett *vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag* svarar aktieägarna, enligt allmänna bolagsrättsliga principer, för bolagets aktiekapital. Av 2 kap. 5 § 8 p. och 12 kap. 2 § 1 st. framgår att det i bolagsordningen skall finnas regler som föreskriver hur bolagsstämman får förfoga över bolagets vinst eller på annat sätt får täcka bolagets förlust. Det blir därför i dessa bolag en tydlig gränsdragning mellan försäkringstagarnas medel och aktieägarnas kapital.<sup>38</sup>

I ett *icke-vinstutdelande försäkringsaktiebolag* skall det överskott som uppstår i rörelsen i enlighet med ömsesidighetsprincipen tillfalla försäkringstagarna.<sup>39</sup> Ömsesidighetsprincipen innebär att aktieägarna inte kan förvänta sig någon avkastning på aktiekapitalet vilket får till följd att det i huvudsak är försäkringstagarna som bidrar med riskkapitalet. Det egna kapitalet är således i allmänhet litet i dessa bolag. Trots detta har aktieägarna i praktiken ett, i det närmaste, oinskränkt inflytande över hur verksamheten bedrivs.<sup>40</sup>

<sup>33</sup> 1 kap. 7 § 1 st. 9 kap. 1 § 1 st. och 2 § 1 st. samt prop. 2003/04:109 s. 22.

<sup>34</sup> 1 kap. 4 § jmf. 2 kap. 3 a-b §§.

<sup>35</sup> Prop. 2003/04:109 s. 23.

<sup>36</sup> 12 kap. 2 § 1 st.

<sup>37</sup> 12 kap. 2 §, 15 § 1 st. och 16 §. Redaktionella ändringar har skett i 16 § genom prop. 1999/00:34. Livförsäkringsaktiebolaget Handelsbanken Liv som är ett helägt dotterbolag till Handelsbanken ombildades den 1 januari 2002 från att ha varit ett icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag till ett vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag. Vid ombildningen som var den första av sitt slag tillsköt Handelsbanken ca 1,5 miljarder kronor. I det ombildade bolaget bestämdes att avkastningen skulle fördelas enligt följande: 10 procent till bolaget och 90 procent till försäkringstagarna, se vidare [http://www.spp.se/om\\_spp/ombildningen/for\\_arbetsgivare/bakgrund/handelsbanken\\_liv\\_redan\\_ombildat/handelsbanken\\_liv\\_redan\\_ombildat.asp](http://www.spp.se/om_spp/ombildningen/for_arbetsgivare/bakgrund/handelsbanken_liv_redan_ombildat/handelsbanken_liv_redan_ombildat.asp)

<sup>38</sup> Prop. 2003/04:109 s. 22.

<sup>39</sup> 12 kap. 5 § 1 p.

<sup>40</sup> Prop. 1998/99:87 s. 127.

En särskild form av försäkring är livförsäkring med anknytning till värdepappersfonder, s.k. *fondförsäkring* eller *unit linked-försäkring*. Livförsäkringsaktiebolag och ömsesidiga livförsäkringsbolag fick tidigare inte meddela fondförsäkring eftersom dessa bolag var underkastade ett generellt vinstutdelningsförbud. Fondförsäkringen skulle då meddelas av en särskild juridisk person, s.k. *fondförsäkringsbolag*. I samband med det generella vinstutdelningsförbudets avskaffande ändrades reglerna så att traditionella livförsäkringsbolag tilläts meddela fondförsäkring om de fick koncession för detta. Ändringarna innebar också att fondförsäkringsbolag som erhåller koncession får meddela andra slag av livförsäkringar än fondförsäkring. Reformen innebar vidare att lagen (1989:1070) om livförsäkringar med anknytning till värdepappersfonder upphävdes varpå de särregler som alltjämt gäller för fondförsäkringar inarbetades i FRL.<sup>41</sup> Endast vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag får meddela fondförsäkring. Försäkringen är direkt kopplad till utvecklingen av fondandelarna. Försäkringstagarna har ingen rätt till de värden som skapas i försäkringsrörelsen i övrigt. Därmed är det klart vilka medel som tillhör ägarna respektive försäkringstagarna. Riskkapitalet tillhandhålls således helt och hållet av aktieägarna.<sup>42</sup>

## 2.6 Försäkringsaktiebolagens ledning

### 2.6.1 Styrelsens sammansättning m.m.

I försäkringsaktiebolag är *styrelsen* och den *verkställande direktören* verkställande organ.<sup>43</sup> Styrelsen skall bestå av minst tre ledamöter som utses av bolagsstämman. En eller flera av dessa ledamöter får emellertid tillsättas i annan ordning under förutsättning att en bestämmelse härom har tagits in i bolagsordningen. I bolag med fler än 25 anställda har den lokala arbetstagarorganisationen dessutom en rätt att utse och tillsätta två ledamöter i styrelsen.<sup>44</sup>

Styrelseledamöternas uppdragstid gäller för den tid som anges i bolagsordningen, men den skall bestämmas så att uppdraget upphör vid slutet av den ordinarie bolagsstämma på vilken styrelseval förrättas och den får inte omfatta mer än fyra räkenskapsår. En styrelseledamot kan dock när som helst, och utan krav på angivande av något skäl, entledigas av den som utsett honom eller själv avgå. För arbetstagarledamöternas del bestäms

---

<sup>41</sup> Se om fondförsäkringsbolag prop. 1989/90:34. Ändringarna i FRL skedde genom prop. 1998/99:87, se s. 304 ff.

<sup>42</sup> Prop. 2003/04:109 s. 24 f. Av tabellen på s. 25 framgår att riskkapitalet i fondförsäkringsbolagen under 2002 var fördelat på så vis att försäkringstagarna står för 0 procent, aktieägarna för 99,8 procent och staten för 0,2 procent.

<sup>43</sup> I not 48 och 50 nedan hänvisas till doktrin som behandlar allmänna aktiebolag. Det bör dock, mot bakgrund av att de bestämmelser i ABL som i denna doktrin behandlas i princip är identiska med motsvarande regler i FRL, kunna antas att det som härvidlag görs gällande även äger giltighet beträffande försäkringsaktiebolag.

<sup>44</sup> 8 kap. 1 § 1-3 st. och lag (1987:1245) om styrelserepresentation för privatanställda 4, 6 och 7 §§. Se om försäkringstagarrepresentanter i prop. 2003/04 s. 37 ff.



uppdragstiden av den som har utsett honom. Mandatperioden får, precis som för övriga ledamöter, inte vara längre än fyra år och den skall bestämmas så att uppdraget upphör vid en ordinarie bolagsstämma.<sup>45</sup>

En av styrelsens ledamöter skall vara ordförande, dock inte den verkställande direktören. Om inte annat föreskrivs i bolagsordningen eller beslutas av stämman, väljer styrelsen ordförande.<sup>46</sup>

För livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst gäller, enligt lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 2004, att minst hälften av styrelseledamöterna skall vara personer som varken är anställda i bolaget eller anställda eller styrelseledamöter i företag som ingår i samma koncern som bolaget eller i en företagsgrupp av liknande slag. Dessutom skall minst en av styrelseledamöterna i dessa bolag utses av försäkringstagarna eller av någon intressegrupp med anknytning till dem. En sådan *försäkringstagarrepresentant* får varken vara aktieägare eller befattningshavare i bolaget.<sup>47</sup>

## 2.6.2 Kompetensfördelningen inom livförsäkringsaktiebolag

### 2.6.2.1 Bolagsstämman

Bolagsstämman är högsta beslutande organ och även det forum vid vilket associationsmedlemmarna utövar sin rätt att medverka i beslut om bolagets angelägenheter. Om inte annat följer av lag eller bolagsordning, kan stämman avgöra varje fråga som rör bolaget. I doktrinen talas om stämmans rest- eller residualkompetens varvid menas att stämman har kompetens i varje fråga som inte uttryckligen faller under annat bolagsorgans exklusiva kompetens. Bolagsstämman har beslutanderätt rörande bolagets organisation och sådana inre förhållanden som tillsättande och entledigande av de övriga organen, d.v.s. styrelse och revisor. Stämman har exklusiv beslutanderätt vad gäller att fastställa resultat- och balansräkning, besluta om dispositioner beträffande bolagets vinst eller förlust, besluta om styrelsen skall beviljas ansvarsfrihet m.m. Även ändring av bolagsordning eller ansökan om förlängning av koncession kan endast beslutas av stämman. Ändring av bolagsordning kan dock ske utan stämmobeslut vid registrering av nedsatt aktiekapital.<sup>48</sup> En ändring av bolagsordning eller en ansökan om förlängning av koncession enligt 2 kap. 3 § 2 och 8 st. prövas slutligen av Finansinspektionen.

---

<sup>45</sup> Se 8 kap. 1 § 4 st., 8 kap. 2 § och 10 § lag (1987:1245) om styrelserepresentation för privatanställda.

<sup>46</sup> 8 kap. 10 §.

<sup>47</sup> 8 kap. 1 § 1 st. Med en *företagsgrupp av liknande slag* avses i förevarande sammanhang, dels en utvidgad aktiebolagsrättslig koncern (jmf. 1 kap. 5 § ABL), dels andra koncernliknande strukturer. Regeln är således tillämplig inte bara när ett svenskt försäkringsbolag är moderbolag utan även t.ex. när ett bankaktiebolag eller ett utländskt företag är moderföretag i gruppen, se prop. 2003/04:109 s. 59.

<sup>48</sup> Se 9 kap. 1 § 1 st., 5 § 2 st. och 14 §, 8 kap. 1 § 2 st., SOU 1995:44 s. 77 samt *Rhode*, Aktiebolagsrätt, s. 165.

### 2.6.2.2 Styrelsens kompetens i förhållande till bolagsstämman

Styrelsen är högsta verkställande organ och svarar enligt 8 kap. 7 § för bolagets organisation och för förvaltningen av bolagets angelägenheter. Regeln är allmänt hållen och ger styrelsen en vid beslutskompetens, vilken endast i förhållande till stämman inskränks på två sätt. Styrelsens kompetens begränsas för det första genom de bestämmelser i FRL och bolagsordning som ger stämman exklusiv beslutanderätt i vissa frågor. För det andra begränsas kompetensen genom stämmans möjlighet att i förvaltningsfrågor ge bolagsledningen direktiv.<sup>49</sup> Att styrelsen är skyldig att följa instruktioner av bolagsstämman följer av det hierarkiska förhållande som råder mellan bolagsorganen, vilket ställer styrelsen som ett till bolagsstämman underställt organ. Lydnadsplikten anses komma till uttryck i 8 kap. 15 § 2 st., *é contrario*. Det bör emellertid påpekas att stämman inte får använda sin direktivrätt i sådan utsträckning att styrelsen i praktiken förlorar ansvaret för bolagets förvaltning. I doktrinen har frågan om styrelsens skyldigheter följer allmänna syssломannaregler diskuterats. Är så fallet är, styrelsen pliktig att i sitt handlande för bolaget alltid söka rätta sig efter huvudmannens, d.v.s. bolagsstämmans, önsningar, även om de ej kommit till uttryck i direkta anvisningar. Vid osäkerhet om huvudmannens önskan i visst avseende skall en syssломann fråga huvudmannen. *Nial* menar dock att betydelsen av styrelsens handlingsfrihet talar för att endast exceptionella, i bolagets förhållande djupt ingripande åtgärder undandras styrelsens beslutanderätt. I detta sammanhang är det emellertid tillräckligt att konstatera att styrelsen *kan* ha en skyldighet att hänskjuta extraordinära frågor till bolagsstämman.<sup>50</sup>

FRL innehåller även ett antal bestämmelser som anger att vissa bolagsangelägenheter är exklusivt förbehållna styrelsen. Här kan särskilt nämnas att det är styrelsen som tecknar bolagets firma, utser verkställande direktör och bemyndigar särskild firmatecknare. Åtgärderna omfattas visserligen av styrelsens förvaltningsrätt enligt 8 kap. 7 §, men genom att reglerna i särskilda bestämmelser har lagstiftaren helt undandragit dem bolagsstämmans beslutanderätt. Styrelsen skall även fastställa försäkringstekniska riktlinjer och placeringsriktlinjer samt, enligt lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 2004, upprätta riktlinjer för hantering av intressekonflikter. I styrelsens uppgifter ingår även att ansvara för att dessa riktlinjer följs.<sup>51</sup>

---

<sup>49</sup> Prop. 1975:103 s. 386. I motiven till FRL framgår att 8 kap. 7 § i sak överensstämmer med motsvarande paragraf i ABL, prop. 1981/82:180 s. 209.

<sup>50</sup> Se *Nial*, Till fråga om kompetensfördelningen mellan stämma och styrelse i aktiebolag, i Festskrift till Knut Rodhe, s. 339 ff., *Båvestam*, Aktiebolagsstyrelsens möjligheter att delegera sina uppgifter med ansvarsreducerande verkan, i JT 2001/02 s. 252 och s. 254 f. och *Rhode*, Aktiebolagsrätt, s. 165.

<sup>51</sup> 8 kap. 3 § och 13 § 1 och 2 st. samt 8 kap. 8 §. Se om försäkringstekniska riktlinjer, placeringsriktlinjer och riktlinjer för hantering av intressekonflikter i avsnitt 3.5.5 och 3.5.6 och 4.6.5 nedan.

### **2.6.2.3 Verkställande direktörens kompetens i förhållande till styrelsen**

Den verkställande direktören har till uppgift att sköta den löpande förvaltningen enligt de riktlinjer och anvisningar som styrelsen meddelar. Styrelsen kan sålunda ge verkställande direktör bindande anvisningar om hur löpande förvaltningsåtgärder skall handläggas och beslutas. Till den löpande förvaltningen hänförs alla åtgärder som mot bakgrund av arten och omfattningen av bolagets verksamhet inte är av osedvanlig beskaffenhet eller stor betydelse. Verkställande direktör kan emellertid vidta sådan åtgärd om styrelsens beslut inte kan avvaktas utan väsentlig olägenhet. Verkställande direktör är då skyldig att så snart det kan ske underrätta styrelsen härom.

I verkställande direktörs uppgifter ingår att sörja för att bolagets bokföring fullgörs i överensstämmelse med lagen samt att medelsförvaltningen sköts på ett betryggande sätt.

Kompetensfördelningen mellan styrelse och verkställande direktör är således utformad så att styrelsen är det överordnade organet till vilken verkställande direktör är skyldig att rätta sig efter. Styrelsen kan själv avgöra ärenden som ingår i den löpande förvaltningen. Verkställande direktörens befogenhet att handha den löpande förvaltningen upphör sålunda om styrelsen tar sin bestämmanderätt i anspråk. Styrelsen skulle emellertid agera i strid med lagens grunder om den gör så stora ingrepp i verkställande direktörens rätt att sköta den löpande förvaltningen att han i realiteten inte längre kan anses äga ställning av verkställande direktör.<sup>52</sup>

Om styrelsen ingriper på det förvaltningsområde som tillkommer verkställande direktör har det betydelse i förhållande till tredje man om denne är i ond tro.<sup>53</sup>

## **2.7 Något om den svenska försäkringsmarknadens struktur**

Vid utgången av år 2003 var sammanlagt 440 försäkringsbolag verksamma i Sverige. Av dessa utgjorde 138 s.k. riksbolag med verksamhet i hela landet. Av riksbolagen var 12 fondförsäkringsbolag, 32 traditionella livförsäkringsbolag samt 94 skadeförsäkringsbolag. Antalet lokala bolag uppgick till 247. Dessa bolag var verksamma inom skadeförsäkringsområdet. Antalet utländska försäkringsbolag uppgick till 28.<sup>54</sup>

Försäkringsbranschen beskrivs ofta som en bransch som domineras av ett fåtal stora aktörer. Detta gäller särskilt för livförsäkringsbolagen där

---

<sup>52</sup> Se 8 kap. 7 § 1 och 2 st. samt prop. 1975:103 s. 374. I bestämmelsens motiv anges att den är helt överensstämde med 8 kap. 6 § ABL (nuvarande 8 kap. 25 § ABL), se prop. 1981/82:180, del 1, s. 209.

<sup>53</sup> Se 8 kap. 16 §.

<sup>54</sup> Försäkringsförbundets rapport 2003, s. 2.

marknadsstrukturen har segmenterats genom att det är svårt att flytta livförsäkringar från ett bolag till ett annat.<sup>55</sup>

De fem största försäkringskoncernerna, inberäknat såväl traditionell livförsäkring som fondförsäkring, hade sammanlagt vid årsskiftet 2003/04 en marknadsandel om 80,6 procent av livförsäkringsmarknadens premieintäkter.<sup>56</sup> Till de allra största livförsäkringsbolagen sett till placeringstillgångar hör i dag ALECTA pensionsförsäkring, Livförsäkrings AB Skandia, Gamla livförsäkring, AB SEB Trygg och AMF pension.<sup>57</sup>

Då ägarna till ett icke-vinstutdelande livförsäkringsbolag inte har rätt att få del av vinsten blir fördelarna för aktieägarna i stället av organisatorisk grund. Exempelvis kan en bank införliva ett icke vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag i sin koncern i syfte att utnyttja de fördelar som uppstår genom att ett omfattande paket av finansiella tjänster kan erbjudas kunderna. Livförsäkringsaktiebolaget kan också vara en stabil och långsiktig kund för koncernens kapitalförvaltning.<sup>58</sup> Av denna anledning ingår livförsäkringsaktiebolagen ofta som ett dotterbolag i en koncern.<sup>59</sup>

---

<sup>55</sup> Prop. 1998/99:87 s. 130. Flytträtt kommenteras i Finansinspektionens rapport 2003:4, s. 27. Det bör emellertid skiljas mellan livförsäkringsaktiebolagets ägarstruktur som den här beskrivs och ägarstrukturen i de ömsesidiga livförsäkringsbolagen. I den senare bolagsformen ägs bolaget helt och hållet av försäkringstagarna. De olika bolagsformernas ägarstruktur skiljer sig således åt, från väldigt spritt ägande i de ömsesidiga försäkringsbolagen till endast enstaka eller ett fåtal ägare i livförsäkringsaktiebolagen.

<sup>56</sup> Försäkringsförbundets rapport 2003, s. 6.

<sup>57</sup> Se Finansinspektionens och SCB:s rapport, FM 12 SM 0401, s. 5.

<sup>58</sup> Prop. 2003/04:109, s. 27.

<sup>59</sup> Se 1 kap. 9 1 § där koncernbegreppet definieras. Definitionen baseras på artiklar i EG:s sjunde bolagsdirektiv 83/349/EEG, vilket behandlar skyldigheten att upprätta en sammanställd redovisning och en sammanställd förvaltningsberättelse, d.v.s. i stort sett vad som enligt svensk rätt utgör en koncernredovisning., se prop. 1995/96:10, del 1, s. 170 f. och 182 f. och del 4 s. 130 ff. Motsvarande gäller försäkringsföretag enligt art. 65.1 i försäkringsredovisningsdirektivet 91/674/EEG.

# 3 Principer och särregler

## 3.1 Allmänna utgångspunkter

Försäkringsbolag är underkastade en uppsättning regler och principer som föranleds av försäkringsväsendets särskilda beskaffenhet och som därmed saknar motsvarighet för allmänna aktiebolag. Syftet med förevarande kapitel är att presentera en allmän bild av dessa principer och de regler som kan sägas vara ett utflöde av dessa samt i viss mån redogöra för regleringens bakomliggande motiv. Till dessa regler hör reglerna om Finansinspektionens tillsyn, rörelsereglerna vars huvudsakliga syfte, något förenklat, kan sägas vara att i försäkringstagarnas intresse skapa ekonomiskt stabila försäkringsbolag så att ingångna åtaganden kan fullgöras samt reglerna om disposition av överskott och underskott i försäkringsbolag.<sup>60</sup>

Föreliggande syfte kan konkretiseras genom följande frågeställningar:

- Vilka motiv låg bakom de särskilda rörelse- och tillsynsreglerna som gäller för försäkringsbolag innan 1999 års översyn av regelverket och hur kom dessa motiv att förändras i och med lagöversynen?
- Vilka särskilda principer för bedrivandet av försäkringsrörelse har utmönstrats och tillkommit med anledning av Sveriges anslutning till EES-avtalet och EU samt genom 1999 års översyn av regelverket?
- Hur fungerar tillsynen över försäkringsbolagens verksamhet?
- Vilka särskilda rörelseregler och därtill hörande principer finns för försäkringsbolag?
- Hur hanteras överskottet i ett icke-vinstutdelande livförsäkringsbolag och hur fördelas det mellan försäkringstagarna?

Som antyds ovan kom de motiv som länge legat till grund för särreglerna att delvis omvärderas och bytas ut mot nya i samband med 1999 års översyn av regelverket. I *avsnitt 3.2* följer inledningsvis en redogörelse för de äldre motiven varefter en beskrivning av de nya följer. Därpå, i *avsnitt 3.3* behandlas de särskilda principer som gäller och har gällt för försäkringsverksamhetens bedrivande samt de nya rörelseprinciper som i samband med 1999 års lagändringar infördes. Bland de nyligen införda principerna kan nämnas den s.k. stabilitetsprincipen som beskrivs mer ingående i slutet av avsnittet.

I *avsnitt 3.4* beskrivs Finansinspektionens roll som övervakare av försäkringsbolagens verksamhet. Därefter redogörs för revisorn och aktuariens tillsynsuppgifter. I slutet av avsnittet redogörs i korthet för Konsumentverkets och några andra instansers bevakning av försäkringstagarnas intresse. En redogörelse för några av de särskilda rörelseregler som gäller för försäkringsbolag och därtill hörande principer följer i *avsnitt 3.5*. I detta sammanhang beskrivs förbudet mot försäkringsfrämmande verksamhet och den s.k. separationsprincipen som innebär att t.ex. ett livförsäkringsaktiebolag i princip endast får bedriva

---

<sup>60</sup> Särskilda rörelse- och tillsynsregler som i stor utsträckning motsvarar de särregler som finns för försäkringsbolag finns för banker. Se bankrörelselag (1987:617).

livförsäkringsrörelse. Därefter redogörs för de regler som behandlar försäkringsbolagens minimikapital samt s.k. försäkringstekniska avsättningar och riktlinjer. Slutligen beskrivs översiktligt de regler som styr hur försäkringsbolagen skall placera sina tillgångar.

I *avsnitt 3.6* behandlas frågan hur överskott och underskott skall hanteras i försäkringsbolagen och slutligen beskrivs hur fördelningen av återbäringen mellan livförsäkringstagare sker.

## 3.2 Särreglernas motiv

Genom årens lopp har särreglernas nödvändighet på försäkringsområdet motiverats på olika sätt. Tidigt ansågs det huvudsakliga syftet med rörelsereglerna vara att skapa en ekonomiskt stabil försäkringsbransch genom att så långt som möjligt förhindra konkurser. Som motiv för reglerna om tillsyn anfördes försäkringens ekonomiska och sociala funktion, försäkringstagarnas begränsade möjligheter att värdera försäkringarna samt det förhållandet att försäkringsrörelse bygger på massavtal och därigenom på allmänt förtroende. De särskilt stränga kraven på livförsäkringens område förklarades av en önskan att skydda försäkringstagarna mot ekonomiska förluster och säkra kapitaltillgången då livförsäkringen föll ut.<sup>61</sup>

I motiven till 1948 års FRL åberopades som skäl för särregleringen att försäkringsväsendet var en betydelsefull faktor i näringslivet och att försäkringsbolagens verksamhet att utjämna ekonomiska konsekvenser av risker av olika slag var ägnat att tillföra det ekonomiska och sociala livet stadga och ökade utvecklingsmöjligheter. Särskilt livförsäkringsverksamheten ansågs ha ett i grunden socialpolitiskt syfte och svårigheterna för livförsäkringstagarna att bedöma huruvida försäkringsbolaget var i stånd att fullgöra ingångna försäkringsavtal, då dessa avtal ofta är långvariga framhölls.<sup>62</sup>

Införandet av den nu gällande 1982 års FRL innebar en modernisering av äldre lag och en anpassning av lagens associationsrättsliga regler till ABL. Däremot framfördes inte några förnyade motiv för särreglerna.<sup>63</sup>

En grundläggande omarbetning av regelverket skedde genom 1999 års översyn av reglerna. Lagändringarna innebar bl.a. en ytterligare modernisering av rörelsereglerna och en renodling av tillsynen för svenska försäkringsbolag. I proposition 1998/99:87 förs en ingående diskussion om särreglernas motiv. Det framhålls att den tidigare uppfattningen att försäkringsbolagens utjämnande verksamhet motiverade särskilda rörelseregler i viss mån mist sin bärighet. Härvidlag åberopas att utvecklingen på värdepappersområdet och det förhållandet att den framväxande gemensamma försäkringsmarknaden inom EU skapat en situation där försäkringsbolagen inte längre är ensamma om att utjämna ekonomiska risker. Den slutsatsen dras att den riskutjämnande verksamhet som försäkringsbolagen ägnar sig åt inte i sig kan motivera särreglerna

---

<sup>61</sup> Prop. 1998/99:87 s. 137 f.

<sup>62</sup> prop. 1948:50 s. 147 och SOU 1946:34 s. 13.

<sup>63</sup> Prop. 1981/82:180 s. 1 och 86 ff.

särskilt med beaktande av att verksamheten inom många branscher har en stor betydelse för ekonomins och samhällets utveckling utan att vara föremål för särregler.<sup>64</sup>

Inte heller försäkringsbolagens betydelse för det finansiella systemets stabilitet bedöms i propositionen kunna motivera särreglerna. I detta avseende uttalas att, försäkringsbolagen, från finansiell stabilitetssynpunkt inte har samma dignitet som bankerna. Denna ståndpunkt anses dock inte böra hindra att lagstiftningen från att säkerhetsställa att försäkringsbolag är ekonomiskt stabila så att de kan fullgöra sina åtaganden.<sup>65</sup>

I propositionen diskuteras även frågan huruvida särreglerna behövs för att öka effektiviteten inom det finansiella systemet. Det konstaterades härvidlag att särskilda rörelseregler och offentlig tillsyn inte i sig är något bra medel att skapa effektivitet hos enskilda bolag inom en viss bransch. Det bedöms dock vara en annan sak att dessa regler bör utformas så att konkurrensen på försäkringsområdet och angränsande finansiella sektorer inte förhindras eller försvåras. Vidare anförs att de genomlysningregler som uppställs för försäkringstagarnas skydd kan förväntas medföra att effektiviteten på försäkringsområdet ökar.<sup>66</sup>

Den diskussion som förs i propositionen mynnar slutligen ut i att det avgörande motivet för särreglerna i första hand bör vara att skydda *försäkringstagarnas intressen*. I detta sammanhang betonas vikten av att försäkringsbolagen kan fullgöra sina åtaganden gentemot försäkringstagarna. Det konstateras förvisso att liknande ekonomiska konsekvenser kan uppträda för den enskilde i andra avtalsförhållanden där endast vanliga borgenärs- och konsumentskyddsregler äger tillämpning men att försäkringar är komplicerade produkter vilket innebär att det vanligen är förenat med betydande svårigheter för andra än fackmän att värdera en försäkring och bedöma ett bolags riskhantering osv. Det nu anförda förhållandet bedöms medföra att försäkringsbolaget har ett kunskaps- och informationsövertag i förhållande till försäkringstagarkollektivet.<sup>67</sup>

I propositionen klargörs vems skyddsintresse som rörelsereglerna och tillsynen främst bör beakta. Det uttalas att skyddsbehovet vanligen är större beträffande livförsäkring än inom skadeförsäkring men att särregleringen inte endast bör skydda livförsäkringstagarnas intressen utan även skadeförsäkringstagarnas. Försäkringsbeloppen från liv- respektive skadeförsäkringar tillkommer ibland även en annan än försäkringstagaren. Så är fallet med dödsfallförsäkringar där beloppet skall tillkomma en förmånstagare och med ansvarsförsäkring där ersättning skall betalas till tredje man. I propositionen uttalas att även dessa grupper av ersättningsberättigade drabbas i de fall försäkringsbolaget inte förmår att fullgöra sina förpliktelser enligt försäkringsavtalet och sålunda också bör omfattas av det skydd som särreglerna skall erbjuda. Skyddsbehovet är störst om försäkringstagaren är en konsument eller en småföretagare eftersom dessa normalt saknar tillgång till särskild sakkunskap om försäkringar och kan befinna sig i ett underläge mot försäkringsbolaget. Ifall

---

<sup>64</sup> Prop. 1998/99:87 s. 1 och 139 f.

<sup>65</sup> Prop. 1998/99:87 s. 142 f.

<sup>66</sup> Prop. 1998/99:87, s. 143 ff.

<sup>67</sup> Prop. 1998/99:87, s. 140 ff.

ett försäkringsbolag inte fullgör sina åtaganden kan konsekvenserna bli allvarliga även för andra grupper. Om ett bolag meddelar såväl konsument- som företagsförsäkring kan också förluster på de senare försäkringarna medföra att bolaget förlorar möjligheten att betala ut ersättning till konsumenterna. På grund av det ovan anförda konstateras att särregleringen därför inte generellt bör begränsas till konsumentförsäkringar och försäkringar för företagare med liknande skyddsbehov, utan även avse andra företagsförsäkringar och därmed tillhandahålla ett grundläggande skydd för försäkringstagare som är företag.<sup>68</sup>

## 3.3 Allmänt om principerna på området

### 3.3.1 Bakgrund

Försäkringsverksamhetens bedrivande har sedan länge varit föremål för ett antal principer som på olika sätt konkretiserats genom de mer specifika reglerna på området. Under lång tid utgjorde *soliditets-* och *skälighetsprinciperna* grunden för försäkringsrörelselagstiftningen. Soliditetsprincipen uttryckte den grundläggande förutsättningen för drivandet av försäkringsverksamhet innebärande ett krav på att verksamheten skulle bedrivas så att gjorda åtaganden kunde fullgöras. Regler som anknöt till principen infördes redan i början av 1900-talet mot bakgrund av att så långt som möjligt undvika konkurser.<sup>69</sup>

Skälighetsprincipen som syftade till att förstärka försäkringstagarnas skydd inrymde skälighetsaspekter i tre delar. *Premie- och kostnadsskälighet* innebar ett krav på premier och kostnader skulle vara skäliga i förhållande till de tjänster som försäkringen innebar för försäkringstagarna. Kravet lagfästes för livförsäkringens del i samband med införandet av 1948 års lag. Avseende skadeförsäkring kom kravet till uttryck i lagtext 1950.<sup>70</sup>

*Villkorsskälighet* innebar att även andra villkor än premievillkoren skulle vara skäliga. Kravet lagfästes 1981 i samband med att KFL trädde i kraft men ansågs dessförinnan följa av kravet på kostnadsskälighet eftersom en bedömning av om kostnaden för en försäkring är skälig knappast kan göras utan att övriga villkor beaktas. I fråga om livförsäkring har en granskning av andra villkor än premievillkor inte ansetts lika angelägen.

Skälighetsprincipen inrymde även ett krav på försäkringsbolagen att hantera skaderegleringen på ett skäligt sätt, *skaderegleringsskälighet*. Någon uttrycklig bestämmelse fanns ej i detta ämne men regeln tillämpades ändå med stöd av ett uttalande från Lagrådet. Dessutom ansågs en verklig kontroll om kostnaden för försäkringen var skälig inte kunna ske utan att det samtidigt kontrollerades hur behandlingen av försäkringsfall var anordnad.<sup>71</sup>

Genom införandet av 1948 års lag lagfästes även den s.k. *sundhetsprincipen* enligt vilken koncession för försäkringsrörelse endast

---

<sup>68</sup> Prop. 1998/99:87, s. 141 ff.

<sup>69</sup> Prop. 1948:50 s. 218 ff. och SOU 1946:34 s. 33 ff.

<sup>70</sup> Prop. 1948:50 s. 147 och 248 och prop. 1950:220 s. 32 ff.

<sup>71</sup> Prop. 1961:171 s. 306 och 309, prop. 1979/80:9 s. 88 ff. samt prop. 1998/99:87 s. 161 ff.



fick ske om bolagets verksamhet var ägnad att främja en sund utveckling av försäkringsväsendet. Principen gav även tillsynsmyndigheten en allmänt utformad grund för att ingripa mot försäkringsbolag, om det förelåg missförhållanden mot bakgrund av försäkringslagstiftningens syfte att ge ett skydd för försäkringstagarna. Samtidigt skärptes kraven på en god soliditet i försäkringsverksamheten bl.a. genom ett förbud att i samma juridiska person förena liv- och skadeförsäkringsrörelse, *specialitetsprincipen*. En *behovsprincip* infördes dessutom vilket innebar att koncession för försäkringsrörelse fick ges endast om det av konkurrensskäl fanns ett behov därav.<sup>72</sup>

I EU:s försäkringsdirektiv finns ett omfattande regelverk för direkt försäkringsverksamhet. Direktiven avser endera liv- eller skadeförsäkring och delas in i tre generationer. Genom lagändringar år 1993 som föranleddes av Sveriges och övriga EFTA-länders undertecknande av EES-avtalet anpassades de svenska rörelsereglerna till EU:s första och andra skade- och livförsäkringsdirektiv. Anpassningen innebar bl.a. ett införande av mer detaljerade soliditetsregler och av nya försäkringsklasser.<sup>73</sup> Med anledning av Sveriges medlemskap i EU harmoniserades reglerna med EU:s tredje skade- och livförsäkringsdirektiv genom lagändringar 1995. Harmoniseringen innebar i huvudsak ett fullständigt införande av *principen om en enda auktorisation* och *principen om hemlandstillsyn*. Dessa principer innebär i korthet att försäkringsgivare skall ha möjlighet att med stöd av en auktorisation i sitt hemland driva försäkringsverksamhet inom hela EU och att verksamheten, var den än bedrivs, skall övervakas av hemlandets myndigheter. Regler infördes som innebar ett ömsesidigt erkännande av de enskilda ländernas regler för försäkringsverksamhet i övrigt. Fullbordandet av den tredje generationens direktiv innebar även en minimiharmonisering av viktigare regler för försäkringsverksamhet. Bland de regler som blev föremål för en minimiharmonisering kan nämnas bestämmelserna om hur försäkringsbolagens tillgångar skall placeras.<sup>74</sup>

### 3.3.2 Införandet av nya principer

Förutom den omprövning av motiven för rörelse- och tillsynsregler som skedde vid 1999 års översyn av reglerna infördes en ny bestämmelse i 1 kap. 1 a § innehållandes en övergripande rörelseregel som sammanfattar de grundläggande krav som ställs på försäkringsbolagens verksamhet. I bestämmelsen kommer tre nya principer till uttryck nämligen *stabilitets-*, *genomlysnings-* och *standardprinciperna*.

Införandet av principerna innebar en utmönstring av soliditets-, sundhets- och skälighetsprinciperna. Något förenklat kan sägas att soliditetsprincipen ersattes av stabilitetsprincipen och sundhetsprincipen av standardprincipen.<sup>75</sup>

<sup>72</sup> Prop. 1948:50 s. 158 ff. och 169 ff.

<sup>73</sup> Dir. 73/239/EEG, 79/267/EEG respektive 88/357/EEG och 90/619/EEG. Se prop. 1992/93:257 s. 95 ff. och 105 ff.

<sup>74</sup> Se prop. 1994/95:184 s. 113 f. samt dir. 92/49/EEG och 92/96/EEG.

<sup>75</sup> I avsnitt 3.3.3 nedan lämnas en närmare beskrivning av stabilitetsprincipen.

Införandet av den nya genomlysningprincipen föranleddes av den obalans i fråga om information som föreligger mellan försäkringsgivaren och försäkringstagaren. Principen innebär i korthet att den information som försäkringsgivaren lämnar försäkringstagaren skall vara enkel, lättillgänglig och tydlig med tonvikt på väsentliga förhållanden. Vidare gäller att den information som lämnas i första hand skall avse ekonomiska spørsmål som t.ex. avgifter och återbäring.<sup>76</sup>

I propositionen som föregick införandet av de nya rörelseprinciperna anförs beträffande sundhetsprincipen att den förvisso gav Finansinspektionen förhållandevis stora möjligheter att fordra rättelser av förfaranden som kan anses olämpliga ur försäkringstagarens synvinkel men att regeln lämnar föga vägledning för vad som är tillåtet eller förbjudet. Standardprincipen antas vara av mer generell natur än sundhetsprincipen vilket bedömdes vara nödvändigt bl.a. med tanke på att förhållandena på försäkringsområdet är dynamiska. Sundhetsprincipens avskaffande föranledde en rad ändringar i rörelsereglerna, bl.a. ändrades reglerna om koncession för försäkringsrörelse.<sup>77</sup>

Vad gäller skälighetsprincipens avskaffande anförs att det inte kan uteslutas att principen lett till lägre premier och bättre villkor än vad som annars skulle ha varit fallet. Emellertid anförs även att det kan antas att principen lett till motsatt effekt, eftersom principen rent faktiskt inneburit begränsningar för bolagets möjligheter att konkurrera med en mer differentierad produktutformning och premiesättning.

Det konstateras i propositionen att frågan om skälighetsprincipens upphävande inte kan avgöras endast med beaktande av vilken betydelse principen har haft tidigare. Även de förändringar som försäkringsmarknaden genomgått samt de motiv som hävdas ligga till grund för särreglerna bör beaktas. Beträffande premie och kostnadsskälighet konstateras bl.a. att de utländska försäkringsbolag som är verksamma på den svenska marknaden inte behöver tillämpa skälighetsprincipen vilket utgjort ett hinder för svenska försäkringsbolag i den internationella konkurrensen. Principen påstås också i viss mån strida mot EU:s mera marknadsmässiga syn på försäkringsverksamhet. Det anförs även att marknadsmässiga mekanismer och en ökad konkurrens generellt sett har större betydelse för prissättning och kostnadseffektivitet än en svårtillämpad skälighetsprincip.<sup>78</sup>

När det gäller kravet på villkorsskälighet anförs bl.a. att en granskning av premier och kostnader knappas kan ske utan att också villkoren i övrigt granskas. Mot bakgrund av det nu anförda konstateras att det torde vara svårt ur tillämpningssynpunkt att behålla en särskild villkorsgranskning. Flera av de skäl som anförs beträffande slopandet av premie- och kostnadsskälighet upprepas härvidlag. Det anförs att införandet av EU:s inre marknad skapat en situation där det kan vara en nackdel att hålla fast vid en vag och svårtillämpad princip i stället för att genom andra regler försöka uppnå samma syfte. Vidare framhålls att en ökad konkurrens i regel är bättre än ett motsvarande krav i lag ägnat att medföra skäliga, i meningen, fördelaktiga villkor för försäkringstagarna. Andra medel konstateras vara

<sup>76</sup> Prop. 1998/99: 87 s. 178 f. och 1 kap. 1 a § 2 st.

<sup>77</sup> Prop. 1998/99:87 s. 175 f. och 180 f.

<sup>78</sup> Prop. 1998/99:87 s. 166 ff.

tillgängliga för att komma åt oskäliga försäkringsvillkor. Härvidlag nämns den avtalsrättsliga lagstiftningen som ger möjlighet att ogiltigförklara eller jämka oskäliga villkor. Även den marknadsmässiga lagstiftningen som möjliggör ingripanden mot oskäliga avtalsvillkor och oriktig information i konsumentförhållanden tas upp.<sup>79</sup>

Vad gäller skaderegleringsskälighet konstateras att försäkringsbolag har ett starkt eget intresse av att skaderegleringen hanteras på ett effektivt och korrekt sätt. Om så inte sker löper försäkringsbolaget risk att förlora framtida försäkringstagare. I propositionen framhålls emellertid, att konkurrensaspekterna har mindre betydelse vid den tidpunkt då skaderegleringen sker, eftersom den ersättningsberättigade då är helt beroende av försäkringsbolagets hantering. Skaderegleringen inrymmer även frågor som endast delvis kan beivras inom ramen för en civilrättslig reglering och den nämndverksamhet som förekommer. Det framhålls att det självfallet är av avgörande betydelse för den skadedrabbade och annan ersättningsberättigad att skaderegleringen organiseras på ett korrekt och ändamålsenligt sätt. Det påpekas att det är av vikt att missförhållanden avseende skaderegleringen kan kontrolleras och beivras inom ramen för Finansinspektionens tillsyn. Som huvudskäl för slopandet av skaderegleringsskälighet anfördes att principen enbart hade sin grund i förarbetsuttalanden och dessutom sammanhänger med skälighetsprincipens övriga delar.<sup>80</sup>

Som nämnts ovan infördes 1948 den s.k. behovsprincipen som innebär att koncession för försäkringsrörelse eller utvidgning av en befintlig rörelse förutsätter att regeringen eller tillståndsmyndigheten mot bakgrund av det redan existerande försäkringsbeståndets omfattning finner rörelsen behövlig. I motiven framfördes uppfattningen att det ur allmänhetens synpunkt var av vikt att försäkringsväsendet inte byggs ut i vidare mån än vad som svarar mot behovet. En övermättad marknad bedömdes medföra en risk för en fördyring av försäkringarna.<sup>81</sup>

Genom lagstiftning 1984 upphävdes behovsprincipen. Som skäl anfördes att antalet försäkringsbolag på den svenska marknaden minskat i avsevärd mån från 1950-talet till 1980-talet, vilket i sin tur bidrog till en stark koncentration på den svenska försäkringsmarknaden. Mot bakgrund av det nu nämnda ansågs det inte längre vara påkallat att som tidigare på grund av en övermättad försäkringsmarknad hindra nya bolag från att få tillträde till densamma.<sup>82</sup>

Vid 1993 års översyn av reglerna, som föranleddes av anpassningen till EES-avtalet, framfördes uppfattningen att den då gällande sundhetsprincipen enligt vilken koncessionsmyndigheten vid beviljandet av koncession hade att beakta förhållandena i försäkringsväsendet som helhet innefattade ett visst mått av behovsprövning. Då varje form av

---

<sup>79</sup> Prop. 1998/99:87 s. 170 f.

<sup>80</sup> Se beträffande skaderegleringsskälighet prop. 1998/99:87 s. 171. Skälighetsprincipen skall i fortsättningen gälla för sådana liv- och skadeförsäkringar som meddelades innan den 1 januari 2000 om inget annat avtalats mellan försäkringsbolaget och försäkringstagaren, se nämnda prop. s. 362.

<sup>81</sup> Prop. 1948:50 s. 151.

<sup>82</sup> Prop. 1984/85:77 s. 47 f.

behovsprövning enligt EES-avtalet är förbjuden ändrades sundhetsprincipen på så sätt att kravet på sundhet endast skulle avse förhållandena i det enskilda bolaget. Av samma skäl infördes i 2 kap. 3 § 7 st. en uttrycklig bestämmelse enligt vilken koncession inte får vägras av skälet att det inte finns något behov av något ytterligare försäkringsbolag.<sup>83</sup>

### 3.3.3 Särskilt om stabilitetsprincipen

Som ovan redogjorts för infördes i samband med 1999 års översyn av reglerna den s.k. stabilitetsprincipen. Principen som är av fundamental betydelse för bedrivandet av försäkringsrörelse kommer till uttryck i 1 kap. 1 a § 1 st. Den innebär att försäkringsrörelse skall bedrivas med en för rörelsens omfattning och beskaffenhet tillfredsställande soliditet, likviditet och kontroll över försäkringsrisker, så att åtagandena mot försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade på grund av försäkringarna kan fullgöras. Bestämmelsen avser att skydda direktförsäkringstagare och andra som kan få ersättning från försäkringen.<sup>84</sup>

För att ett försäkringsbolag skall uppfylla de krav som kommer till uttryck i bestämmelsen krävs att bolaget har en tillräckligt långfristig betalningsförmåga (soliditet) samt en tillräckligt kortfristig betalningsförmåga (likviditet). Det framhålls i motiven att ett allmänt hållet krav på tillfredsställande likviditet och soliditet är befogat som ett påbud för bolagets hela verksamhet. Problem i andra delar än den egentliga försäkringsrörelsen riskerar nämligen att försvåra för försäkringsbolaget att fullgöra sina åtaganden mot försäkringstagarna. Vidare kan svårigheter att fullgöra åtaganden mot borgenärer i allmänhet drabba även möjligheten att fullgöra åtagandena gentemot försäkringstagarna.

I motiven anges även att standardprincipen ger ett starkare lagstöd än vad som tidigare gällde för att beakta att vissa tillgångar som ingår i kapitalbasen, t.ex. organisationsinnehav och fastighetsinnehav, är mindre likvida och därmed av sämre värde som buffertkapital för att möta snabba förändringar i verksamheten.<sup>85</sup> Regeln anges ge ett bättre lagstöd, i jämförelse med vad som tidigare gällde, för Finansinspektionen att ingripa i ett enskilt tillsynsärende och kräva solvens utöver miniminivån om förhållandena i det enskilda bolaget motiverar detta.

Av stor betydelse för försäkringsbolagens möjligheter att fullgöra sina åtaganden är dess förmåga att identifiera och följa upp olika slag av risker. Försäkringsbolagens risker brukar hänföras till försäkrings-, placerings- och rörelserisker eller operativa risker. I denna riskkontroll innefattas också frågor om intern styrning och intern kontroll. Vikten av en god riskhantering kommer även till uttryck i regeln.<sup>86</sup>

---

<sup>83</sup> Prop. 1992/93:257 s. 104 f. och s. 186 f.

<sup>84</sup> Prop. 1998/99:87 s. 176.

<sup>85</sup> Se närmare om kapitalbas i avsnitt 3.4.3 nedan.

<sup>86</sup> Prop. 1998/99:87 s. 177 f.

## 3.4 Tillsyn över försäkringsbolag

### 3.4.1 Finansinspektionens funktion

#### 3.4.1.1 Allmänt

Försäkringsbolagens verksamhet står under Finansinspektionens tillsyn.<sup>87</sup> Hur tillsynen skall skötas framgår dels av FRL och dels av förordning (1995:596) med instruktion för Finansinspektionen. Enligt förordningen är Finansinspektionen en central förvaltningsmyndighet för tillsyn över finansiella marknader, kreditinstitut och det enskilda försäkringsväsendet. De övergripande målen för verksamheten är att bidra till det finansiella systemets stabilitet och effektivitet samt att verka för ett gott konsumentskydd. Finansinspektionen har enligt förordningen bl.a. till uppgift att dels utöva tillsyn i enlighet med vad som anges i lag eller annan författning, dels följa och analysera utvecklingen inom verksamhetsområdet samt rapportera till regeringen om det bedöms att instabilitet i finanssektorn riskerar att negativt påverka det svenska finansiella systemets funktionssätt.<sup>88</sup>

Allmänna föreskrifter om myndighetsarbetet finns i verksförordning (1995:1322). Av nämnda förordning framgår bl.a. att Finansinspektionen leds av en styrelse som ansvarar för myndighetens verksamhet. Styrelsen består av högst 9 ledamöter. Chef för Finansinspektionen är generaldirektör och ansvarar för och leder den löpande verksamheten enligt styrelsens direktiv och riktlinjer.<sup>89</sup>

Med tillämpning av 8 kap. RF kan regeringen bemyndiga Finansinspektionen att meddela föreskrifter dels i vissa ämnen som angetts i lag och dels i form av rena verkställighetsföreskrifter. Finansinspektionen har också utfärdat ett stort antal författningar med föreskrifter, vilka, enligt reglerna i författningssamlingsförordning (1976:725), tagits in i en särskild författningssamling, FFFS. Finansinspektionen har även möjlighet att med stöd av denna förordning påverka försäkringsbolagens verksamhet genom allmänna råd. Dessa skiljer sig från föreskrifter genom att de inte är bindande för myndigheter eller för enskilda. Det är sålunda fråga om generella rekommendationer om tillämpningen av en författning som anger hur någon kan eller bör handla i ett visst hänseende.<sup>90</sup>

Finansinspektionen är i likhet med andra myndigheter skyldiga att iaktta bestämmelserna i begränsningsförordning (1987:1347). Dessa innebär bl.a. att inspektionen, innan den beslutar om föreskrifter eller allmänna råd, måste genomföra en konsekvensutredning, dokumentera densamma samt ge

---

<sup>87</sup> Se 1 kap. 1 § 3 st. Tidigare sköttes tillsynen av banker, kreditmarknadsbolag m.m. av Bankinspektionen medan tillsynen av försäkringsbolag, understödsföreningar och försäkringsmäklare sköttes av Försäkringsinspektionen. Genom prop. 1990/91:177 slogs Bank- och Försäkringsinspektionen samman till en central förvaltningsmyndighet, Finansinspektionen. Genom prop. 1991/92:18 byttes ordet Försäkringsinspektionen i olika böjningsformer ut mot Finansinspektionen i motsvarande form i FRL.

<sup>88</sup> 1 § och 2 § 1-2 st. 1-8 p. Förordning (1996:596) med instruktion för Finansinspektionen.

<sup>89</sup> 1, 2, 3 §§, 4 § 1 st., 6 § och 7 § 1 st. Verksförordning (1995:1322).

<sup>90</sup> 1 § och bilaga 1 Författningssamlingsförordning (1976:725).

dem som berörs tillfälle att yttra sig i frågan och därmed få tillgång till konsekvensutredningen. Leder föreskrifterna eller de allmänna råden till inte oväsentligt ökade kostnader krävs medgivande av regeringen.<sup>91</sup>

### **3.4.1.2 Närmare om Finansinspektionens tillsynsuppgifter**

I samband med 1999 års översyn av reglerna utvecklade regeringen sina synpunkter i fråga om Finansinspektionens tillsyn. Inledningsvis konstateras härvidlag att rörelsereglernas skyddsintressen skall ligga till grund för Finansinspektionens tillsynsuppgifter. Det anförs också beträffande Finansinspektionens löpande tillsyn att den på ett mer renodlat sätt än vad som tidigare varit fallet skall tillvarata försäkringstagarnas intressen i de avseende som försäkringsrörelsereglerna tar sikte på.

Finansinspektionen kan sägas ha tre huvuduppgifter som korresponderar mot de nya rörelseprinciper som infördes i lagstiftningen 1999. För det första skall Finansinspektionen genom sin verksamhet bevaka att ingångna försäkringsavtal kan fullgöras mot dem som rörelsereglerna i första hand avser att skydda d.v.s. direktförsäkringstagare och andra ersättningsberättigade med samma behov av skydd. Tillsynen skall härvidlag inriktas på sådana förhållanden som rör försäkringsgivarens förmåga att betala utlovad försäkringsersättning och infria andra förpliktelser på grund av försäkringsavtal. Finansinspektionen skall tillse att försäkringsrörelsen bedrivs med en tillfredsställande soliditet, likviditet och riskhantering. Av betydelse är också kontrollen av bolagets organisation och dess interna kontroll och säkerhet. Här är det sålunda fråga om tillsyn för att tillgodose stabilitetsprincipen och efterlevnaden av de mera detaljerade regler som bygger på denna princip. I propositionen anges att till nämnda princip hör även kontrollen av att bolagen inte överträder de lagar som gäller för försäkringsrörelse respektive bolagsordningen eller de riktlinjer och interna föreskrifter, t.ex. för riskhanteringen, som antagits för verksamheten.

För det andra skall Finansinspektionen, genom tillsynen, tillse att försäkringsbolagens information till direktförsäkringstagarna ger en god genomlysning av försäkringens villkor och värdeutveckling. En viktig roll får här den ekonomiska informationen om kostnader och förmåner. Även den information som lämnas till livförsäkringstagarna under avtalstiden hamnar i fokus. I denna del är det fråga om tillsyn om sådana förhållanden som hör samman med genomlysningsprincipen. Det framhålls särskilt att det inte skall ske en löpande förhandskontroll av försäkringsbolagens informationsmaterial. Tillsynen skall i stället vara allmänt dirigerande och styrande genom föreskrifter och allmänna råd i kombination med vissa uppföljningar eller stickprovskontroller i efterhand. De klagomål som lämnas till inspektionen förutses också kunna tjäna som grund för att fånga upp problemområden där allmänna tillsynsinsatser behövs.

---

<sup>91</sup> 1 § 1 st., 2, 3 §§ och 4 § 1 st. Begränsningsförordning (1987:1347).

För det tredje skall Finansinspektionen verka för att försäkringstagarens intressen inte eftersätts i en del andra avseenden som inte direkt rör frågor om stabilitet och ekonomisk genomlysning. Tillsynen skall här avse bl.a. rutiner och agerande vid anskaffning av försäkringar, förvaltningen och skaderegleringen. Finansinspektionen skall vidare kontrollera att bolagen löpande upprättar och förvarar den dokumentation som behövs för att försäkringstagaren skall kunna ta tillvara sin rätt mot bolaget. Finansinspektionen skall vidare kontrollera att bolagens villkor inte är otydliga för konsumenter, att inte särskilda skyddsbestämmelser såsom de särskilda överskottsreglerna som gäller för livförsäkringsbolag kringgås, samt att bolaget har interna föreskrifter och rutiner för att främja en korrekt behandling av kunderna. Tillsynen i dessa delar hör samman med standardprincipen.<sup>92</sup>

### **3.4.2 Något om revisorernas och aktuariernas tillsyn**

I varje försäkringsbolag skall finnas minst en revisor utsedd av bolagsstämman. I bolagsordningen får föreskrivas att en eller flera revisorer, dock inte alla, får utses i annan ordning. Finansinspektionen skall förordna en eller flera revisorer i varje försäkringsbolag, om det inte anses obehövligt med hänsyn till rörelsens ringa omfattning eller av andra skäl. Endast den som är godkänd eller auktoriserad revisor får utföra revisorns uppgifter. Dessutom skall revisorerna ha den insikt och erfarenhet av redovisning som med hänsyn till arten och omfånget av bolagets verksamhet fordras för uppdragets fullgörande.

Till revisorns uppgifter hör att tillse att försäkringsbolaget iakttar bestämmelser i lag och bolagsordning och att den rätt som tillkommer bolagsborgenärerna skyddas. Revisorn skall vidare granska bl.a. försäkringsbolagets räkenskaper, årsredovisning, styrelsens och den verkställande direktörens förvaltning vilket i huvudsak går ut på att upptäcka eller förebygga olagliga eller annars oförsvarliga förvaltningsåtgärder. Granskningen skall ha den omfattningen som god revisionssed kräver. Revisorn har i vissa fall en skyldighet att rapportera till Finansinspektionen. Detta gäller bl.a. om revisorn vid fullgörande av sitt uppdrag får kännedom om förhållanden som kan utgöra en väsentlig överträdelse av de författningar som reglerar försäkringsbolagets verksamhet eller något som kan påverka försäkringsbolagets drift negativt.<sup>93</sup>

I försäkringsbolag skall de försäkringstekniska utredningarna och beräkningarna utföras under överinseende av en eller flera s.k. aktuarier. En aktuarie skall ha den insikt och erfarenhet i dessa frågor som fordras med hänsyn till arten och omfattningen av bolagets verksamhet. För att vara behörig att tjänstgöra som aktuarie krävs dessutom specialkompetens.

---

<sup>92</sup> Prop. 1998/99:87 s. 339 ff.

<sup>93</sup> 10 kap. 1 § 1 st., 2 § 1 st., 3 § 1 st., 8 § 1 st. och 8 a § 1 st. Se även prop. 1997/98:99 s. 133 ff., prop. 1981/82:180, del 1, s. 238 f. med hänvisning till prop. 1975:103 s. 429 f.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer skall meddela föreskrifter härom. Vidare skall Finansinspektionen, om det behövs, förordna en eller flera aktuarier.<sup>94</sup>

### 3.4.3 Konsumentverkets och andra instansers tillsynsverksamhet

Konsumentskyddsfrågorna inom försäkringsområdet faller inom ett flertal olika organs verksamhetsfält. Finansinspektionen handhar tillsammans med Konsumentverket den offentlighetskontrollen över att försäkringsbolagen följer de konsumenträttsliga lagarna inom försäkringsområdet. För att ge konsumenterna ett utökat rättsskydd har en omfattande lagstiftning genomförts. Hit hör lagen (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden som innehåller såväl civilrättsliga som marknadsrättsliga bestämmelser. En annan viktig lag på området är marknadsföringslagen (1995:450). Av andra lagar som är rent civilrättsliga och inriktade på att stärka den enskilde konsumentens ställning i förhållande till näringsidkaren kan nämnas hemförsäljningslagen (1981:1361), konsumenttjänstlagen (1985:716), och konsumentköplagen (1990:932). Av både näringsrättslig och civilrättslig karaktär är konsumentkreditlagen (1992:830) och KFL.

Olika myndigheter har inrättats för att ta tillvara konsumenternas intressen. Hit hör, förutom Finansinspektionen, Konsumentverket där verkschefen är KO samt Marknadsdomstolen. De nämnda myndigheterna har i huvudsak anförtrots tillämpningen av den näringsrättsliga lagstiftningen. Konsumentverket övervakar marknaden och försöker vid behov få företagen att frivilligt anpassa sin marknadsföring och sina avtalsvillkor till konsumenternas intressen. Lyckas i visst fall inte detta, kan KO föra ärendet inför Marknadsdomstolen, som kan besluta om tvingande åtgärder.<sup>95</sup> Handläggningen av ärenden hos Marknadsdomstolen regleras i lagen (1970:417) om marknadsdomstol m.m.

Sedan skälighetsprincipen i samband med 1999 års ändringar i FRL slopats ingår inte längre, till skillnad från vad som tidigare var fallet, i Finansinspektionens tillsyn frågor om sådana skälighetsaspekter som denna princip omfattat. Avtalsvilkorens skälighet tillkommer numera enbart Konsumentverket och KO att granska och beivra. Finansinspektionens tillsyn avser inte heller prövningar av avtalsrättsliga tvister, t.ex. om försäkringsfall föreligger eller om en erbjuden försäkringsersättning är skälig.<sup>96</sup>

Vid sidan av de nu nämnda myndigheterna finns ytterligare ett antal organ som har till uppgift att främja konsumentskyddsintresset på olika sätt. Allmänna reklamationsnämnden har till uppgift att på begäran av konsumenter pröva tvist mellan konsument och näringsidkare rörande vara

---

<sup>94</sup> 8 kap. 18 § 1-2 och 4 st. samt FFFS 1999:20 Finansinspektionens föreskrifter om villkoren för behörighet att tjänstgöra som aktuarie vid försäkringsbolag.

<sup>95</sup> 1 § 1-2 st. och 6 § Förordning (1988:61) med instruktion för konsumentverket.

<sup>96</sup> Prop. 1998/99:87 s. 342.



eller tjänst samt lämna anvisningar om hur tvisten skall lösas. Nämndens yttrande är bara en rekommendation till parterna att lösa tvisten på ett visst angivet sätt. Yttrandena kan sålunda inte indrivas tvångsvis. Nämnden tar i stort sett upp alla tvister som rör försäkring utom sådan som gäller allmän försäkring, på kollektivavtal grundande arbetsmarknadsförsäkringar eller läkemedels- eller patientskadeförsäkringar. Finansinspektionen informeras fortlöpande om nämndens avgöranden på försäkringsområdet.<sup>97</sup> Konsumenternas försäkringsbyrå som bedrivs i form av en stiftelse för vilken Konsumentverket, Finansinspektionen och Sveriges Försäkringsförbund är huvudmän, hjälper konsumenter vid val av försäkringar. Byrån informerar också om frågor i samband med skaderegleringen och om vart den enskilde konsumenter kan vända sig när ett försäkringsbolag har avslagit ett ersättningsanspråk.

Det ligger i de enskilda försäkringsbolagens intresse att svara för att försäkringstagarna behandlas på ett korrekt sätt. Av denna anledning har försäkringsbolagen aktivt deltagit i bevakningen av konsumentintresset genom försäkringsbranschens gemensamma nämnder. Dessa nämnder har till uppgift att avge yttranden rörande bl.a. tolkningen av försäkringsvillkor och beräkningen av ersättning vid personskador.

Förutom de gemensamma nämnderna finns ett antal interna bolagsnämnder. Bland dessa finns både rådgivande och direkt beslutande organ. Till bolagens nämnder kan i regel konsumenterna själva anmäla tvistiga ersättningsfrågor.

Tillsynen av konkurrensfrågor ankommer på Konkurrensverket. Däremot skall Finansinspektionen underrätta Konkurrensverket om förhållanden som kan vara överträdelser av konkurrenslagstiftningen eller av särskilt intresse ur konkurrensbegränsningssynpunkt.<sup>98</sup>

## **3.5 Rörelseregler och därtill hörande principer**

### **3.5.1 Förbudet mot försäkringsfrämmande verksamhet**

Att försäkringsbolag inte äger driva annan rörelse än försäkringsrörelse hör till en av försäkringslagstiftningens grundläggande principer. Principen fanns intagen redan i 1903 års lag. I motiven till nämnda lag anförs att principen stödjer sig på så allmänt välkända grunder att en motivering synes överflödig. Det klargörs dock att i uttrycket *annan rörelse* innefattas varken den lånerörelse som erfordras för att göra försäkringsbolagets medel fruktsamma och inte heller den rörelse som består i att hos ett annat

---

<sup>97</sup> Se Förordning (1988:1583) med instruktion för Allmänna reklamationsnämnden och *Frostell, Gabrielsson*, Kommentar till försäkringsrörelselagen m.m., s. 372 f. Finansinspektionen har meddelat allmänna råd om klagomålshantering avseende finansiella tjänster till konsumenter, se FFFS 2002:23.

<sup>98</sup> Prop. 1998/99:87 s. 343 f.

försäkringsbolag återförsäkra övertagna risker eller att meddela återförsäkring åt ett annat försäkringsbolag.<sup>99</sup>

Förbudet mot försäkringsfrämmande verksamhet överfördes till 1948 års lag och i dess motiv anförs utöver det som anfördes i 1903 års motiv att förbudet är av grundläggande betydelse för försäkringsväsendets stabilitet och säkerhet.<sup>100</sup> Numera återfinns förbudsbestämmelsen i 1 kap. 3 § 1 st. Som framgår av lagtexten är förbudet inte undantagslöst. I bolagsordningen får föreskrivas att ett försäkringsbolag också får driva annan rörelse om det finns särskilda skäl för det. I praxis har försäkringsbolagen medgivits en rätt att bedriva annan rörelse endast i sådana fall där det kan anses föreligga garantier för att rörelsen i fråga drivs i försäkringstagarnas intresse. Det förhållande att en verksamhet kan förväntas ge vinst har inte ansetts utesluta att sådana garantier kan anses vara för handen. I allmänhet har försäkringsbolagen tillåtits att i bolagsordningarna inta bestämmelser om rätt att uppföra bostads-, kontors-, och affärsfastigheter, som är avsedda att utgöra en varaktig kapitalplacering, att utföra databehandling eller hyra ut maskintid i datoranläggningar för att på ett ändamålsenligt sätt kunna utnyttja sin personal och sina maskiner.<sup>101</sup>

De flesta fall som varit föremål för bedömning mot bakgrund av förbudsregeln har gällt tillåtligheten av olika inslag i försäkringsbolagets kapitalförvaltning. En väsentlig del av försäkringsbolagens placeringar sker i fastigheter. Ägande och förvaltning av bostads-, kontors-, affärs-, och industrifastigheter har i praxis ansetts ligga inom ramen för tillåten verksamhet. Det kan dock i vissa fall vara tveksamt huruvida ett förvärv av en industrifastighet om särskilda omständigheter föreligger kan tänkas tangera området för otillåten verksamhet. Detsamma gäller i fråga om s.k. udda fastigheter som, t.ex. kraftverksfastigheter och hotellfastigheter. Förvärv av jordbruks- och skogsfastigheter har hittills inte medgivits med hänsyn till det verksamhetsansvar som följer med ägandet.

Vad gäller försäkringsbolagens agerande i övrigt på kapitalförvaltningsområdet, t.ex. som långgivare och som aktör på penningmarknaden, är den allmänna utgångspunkten att verksamheten inte får övergå till en allmän låne- eller finansrörelse.<sup>102</sup>

### 3.5.2 Separationsprincipen

I 1948 års lag infördes den s.k. separationsprincipen, vilken i korthet innebär att livförsäkringsverksamhet och skadeförsäkringsverksamhet inte får bedrivas av ett och samma försäkringsbolag. I lagen fastslogs att med livförsäkringsrörelse må ej förenas försäkringsrörelse av annat slag, med mindre särskilda skäl därtill föreligger.<sup>103</sup> I motiven framhålls de vitt skilda ekonomiska förutsättningar som föreligger vid bedrivandet av liv- och skadeförsäkring. Liv- och skadeförsäkringsverksamhet skiljer sig bl.a. åt

---

<sup>99</sup> NJA II 1904 s. 7.

<sup>100</sup> Prop. 1948:50 s. 279 f.

<sup>101</sup> Prop. 1981/82:180, del 1, s. 134 f. se även prop. 1948:50 s. 217 f.

<sup>102</sup> *Frostell, Gabrielsson*, s 28.

<sup>103</sup> 2 § 1 st. 2 mom. lag om försäkringsrörelse; given Stockholms slott d. 17 juni 1948.

genom att den förstnämnda skall bedrivas för försäkringstagarnas räkning och att allt överskott sålunda skall återbäras till försäkringstagarna efter vissa, för verksamheten i fråga, speciellt avvägda metoder såvida inte försäkringsbolaget enligt bestämmelser i bolagsordningen givits rätt att dela ut vinst. Skadeförsäkringsverksamhet har å andra sidan en mer affärsmässig prägel i så motto att verksamhetens överskott skall tillföras aktieägarna i en eller annan form. I motiven kan skönjas en oro för att motsättningar mellan livförsäkringstagarnas och aktieägarnas intressen skulle kunna uppstå om liv- och skadeförsäkringsverksamhet bedrevs av ett enda bolag. Härvidlag påpekas att det torde vara förenat med icke oväsentliga svårigheter att uppdelat förvaltningskostnaderna mellan liv- och skadeförsäkringsrörelsen på ett sätt som motsvarar de verkliga förhållandena. Även frågan hur kapitalplaceringen skall ske utgör en källa till problem då fråga huruvida avkastningen från kapitalplaceringarna bör tillkomma livförsäkringstagarna eller aktieägarna uppstår.

Det påpekas även att det i organisatoriskt hänseende saknas anledning att knyta samman liv- och skadeförsäkring. Arbetet inom den centrala organisationen ställer helt olika krav på befattningshavarna inom de båda försäkringsgrenarna. Tarifferingsarbetet, såväl som skaderegleringsarbetet, är sålunda av en helt annan art än inom livförsäkringen och erbjuder problem som saknar motsvarighet inom sistnämnda gren. Härtill kommer att försäkringsrisken inom skadeförsäkringen till sin natur är helt skild från risken inom livförsäkringen. Den naturliga riskgemenskap som existerar å ena sidan inom ett kollektiv av skadeförsäkringar och å andra sidan inom ett livförsäkringsbestånd och som medger utjämning inom vart och ett av dessa bestånd för sig kan icke på ett naturligt sätt utsträckas att omfatta båda bestånden sammantagna.<sup>104</sup>

Den regel som kom till uttryck i 1948 års lag överfördes till 1982 års lag. I paragrafens första version stadgades att direkt livförsäkringsrörelse inte fick förenas med försäkringsrörelse som avsåg annat än personförsäkring.

Numera stadgas i 1 kap. 3 § 2 st. att direkt livförsäkringsrörelse får förenas med direkt skadeförsäkringsrörelse om det är fråga om sjuk- eller olycksfallsförsäkring enligt klassindelningen i 2 kap. Vidare stadgas att direkt livförsäkringsrörelse får förenas med återförsäkringsrörelse avseende sjuk- och olycksfallsförsäkring samt med återförsäkring avseende livförsäkring enligt klassindelningen. En särskild övergångsregel har införts som innebär att liv- och skadeförsäkringsrörelse får bedrivas i samma försäkringsbolag under förutsättning att bolaget bedrev sådan blandad rörelse vid tiden för undertecknandet av EES-avtalet, den 2 maj 1992. I båda dessa fall gäller att verksamheterna skall hållas åtskilda hos bolaget. Detta krav innebär att det skall upprättas en särskild förvaltning för varje verksamhetsform. I synnerhet skall avkastningen från livförsäkringsrörelsen

---

<sup>104</sup> Prop. 1948:50 s. 169 ff. Då separationsprincipen infördes i svensk rätt fanns tre, s.k. blandade bolag, vilka bedrev både liv- och brandförsäkring. Dessa var Försäkringsaktiebolaget Skandia, Brand- och livförsäkringsaktiebolaget Skåne samt Brand- och livförsäkringsaktiebolaget Svea, se nämnda prop. 170 f.

komma livförsäkringstagarna till godo på samma sätt som om bolaget endast bedrev sådan rörelse.<sup>105</sup>

### 3.5.3 Kapitalbas, solvensmarginal och garantibelopp

Förutom de ovan beskrivna principerna och därtill hörande regler finns i lagen ytterligare ett antal regler som syftar till att försäkringsbolagen skall kunna fullgöra sina förpliktelser gentemot försäkringstagarna. Reglerna om kapitalbas, solvensmarginal och garantibelopp utgör exempel härpå. Det föreskrivs att ett försäkringsbolag vid varje tidpunkt skall, utöver de tillgångar som omfattas av de försäkringstekniska avsättningarna, ha en tillräckligt stor kapitalbas.<sup>106</sup> Något förenklat kan försäkringstekniska avsättningar beskrivas som ett belopp som försäkringsbolagen är skyldiga att lägga undan så att de ständigt skall vara förmögna att fullgöra ingångna åtaganden. *Kapitalbasen* utgör försäkringsbolagens konsolideringskapital, d.v.s. reserver som utgör en buffert utöver de försäkringstekniska avsättningarna, mot riskerna i verksamheten.<sup>107</sup> I lagen benämns kapitalbasens storlek *solvensmarginal*. Särskilda regler om solvensmarginalens sammansättning finns för liv- och skadeförsäkringsrörelse.<sup>108</sup> Solvensmarginalen skall minst uppgå till en nivå som beräknas enligt särskilda regler för liv- och skadeförsäkringsrörelse. Solvensmarginalens storlek i skadeförsäkringsrörelse bestäms av ett *premieindex* och ett *skadeindex*. Premieindex är relaterat till premieinkomsterna och skadeindex är relaterat till genomsnittliga skadeersättningar. Premieinkomsterna och skadeersättningarna ger ett mått på verksamhetens storlek. Beträffande livförsäkringsrörelse bestäms solvensmarginalens storlek som en viss procent av de försäkringstekniska avsättningarnas storlek.<sup>109</sup> Solvenskravets storlek är således relaterat till det belopp som försäkringsbolaget riskerar att betala om samtliga försäkrade skulle avlida samtidigt.<sup>110</sup>

Solvensmarginalen måste, oavsett hur blygsam verksamheten än är, alltid uppgå till ett minsta belopp benämnt *garantibeloppet*.<sup>111</sup> För livförsäkringsrörelse uppgår lägsta tillåtna garantibeloppet till 800 000 euro. För skadeförsäkringsrörelse föreskrivs ett garantibelopp på mellan 200 000

---

<sup>105</sup> Ändringen innebar reella förändringar när det gäller s.k. avgångsbidragförsäkring som enligt den tidigare terminologin var att hänföra till personförsäkring, se vidare prop. 1992/93:257 s. 179 f.

<sup>106</sup> 1 kap. 8 a § 1 st.

<sup>107</sup> Prop. 1992/93:257 s. 116.

<sup>108</sup> 7 kap. 22 och 24 §§.

<sup>109</sup> Se om försäkringstekniska avsättningar i avsnitt 3.4.4 nedan.

<sup>110</sup> Se 1 kap. 8 a § 1 st. och prop. 1992/93:257 s. 115.

<sup>111</sup> I första skadeförsäkringsdirektivet (73/239/EEG), assistansdirektivet (84/641 EEG), kreditförsäkringsdirektivet (87/343 EEG) och första livförsäkringsdirektivet (79/267EEG) varifrån dessa konsolideringsbestämmelser härrör finns en delvis annorlunda terminologi. En tredjedel av solvensmarginalen benämndes *garantifond* och det som i den svenska lagstiftningen benämns garantibelopp kallas för *lägsta garantifond* se prop. 1992/93:257 s. 114 f.

och 1 400 000 euro bl.a. beroende på vilken typ av skadeförsäkring det är fråga om.<sup>112</sup>

Om försäkringsbolaget inte uppfyller ställda krav på solvensmarginal, skall Finansinspektionen förelägga bolaget eller dess styrelse att göra upp en plan för på vilket sätt bolaget avser att agera för att kunna uppfylla kraven. Planen skall godkännas av Finansinspektionen. Om bolagets kapitalbas understiger en tredjedel av solvensmarginalen eller garantibeloppet, skall Finansinspektionen förelägga bolaget eller dess styrelse att skyndsamt göra upp en plan för hur kapitalbasen skall återställas. Även en sådan plan skall godkännas. I de fall ett sådant föreläggande att upprätta en plan för återställande av solvensmarginal eller kapitalbas inte följs, har Finansinspektionen möjlighet att begränsa försäkringsbolagets förfoganderätt eller förbjuda försäkringsbolaget att förfoga över sina tillgångar i Sverige.<sup>113</sup>

Genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 2004 har införts en möjlighet för Finansinspektionen att, om den bedömer att försäkringstagarnas rättigheter hotas, förelägga försäkringsbolaget eller dess styrelse att upprätta och för godkännande överlämna en *finansiell saneringsplan*. Bestämmelsen innebär att Finansinspektionen ges möjlighet att förelägga bolaget att inge en finansiell saneringsplan tidigare än vad som förut var fallet eftersom bestämmelsens tillämpning inte förutsätter att kapitalbasen understigit solvensmarginalen. Vad som utgör försäkringstagarnas rättigheter är främst knutet till att ingångna försäkringsavtal fullföljs mot försäkringstagarna.<sup>114</sup>

### 3.5.4 Försäkringstekniska avsättningar

De grundläggande reglerna för vilka avsättningar ett försäkringsbolag måste göra i sin ekonomiska redovisning finns i 7 kap. 1 §. Den princip som härvidlag gäller innebär att de *försäkringstekniska avsättningarna* vid varje tidpunkt skall motsvara det belopp som erfordras för att bolaget skall kunna uppfylla alla åtaganden som skäligen kan förväntas uppkomma med

---

<sup>112</sup> 7 kap. 26 § 1 st. och 27 §.

<sup>113</sup> Se 19 kap. 11 § 4 st. och 7 st. 2 p. Bestämmelserna upprättande av plan motsvarar art. 20 dir. 73/239/EEG respektive art. 24 dir. 79/267/EEG. Genom prop. 1992/93:257 infördes reglerna i FRL, se s. 202. Tidigare krävdes att bolaget skulle upprätta en plan för att återställa en *sund* finansiell ställning. I samband med sundhetsprincipens upphävande byttes ordet *sund* ut mot *tillfredsställande* se prop. 1998/99:87 s. 77. Reglerna om Finansinspektionens möjlighet att begränsa eller förbjuda försäkringsbolagets förfoganderätt över sina tillgångar är en följd av art 20.2 och 22.1 dir. 73/239/EEG samt art. 24.2 och 26.1 dir. 79/267/EEG i deras lydelse enligt art. 13.2 och 14 dir. 92/49/EEG och art. 12.2 och 13 dir. 92/96/EEG. Den första versionen av bestämmelsen infördes genom prop. 1992/93:257, se s. 202. Genom prop. 1994/95:184 fick bestämmelsen sin nuvarande lydelse. I samband härmed utökades möjligheten att förbjuda eller begränsa bolagets förfoganderätt över tillgångarna. Vidare ändrades bestämmelsen på så vis att beslut om inskränkning av förfoganderätten fattas av Finansinspektionen i stället för regeringen, se s. 286.

<sup>114</sup> Se 19 kap. 11 § 3 st. Bestämmelsen bygger på art. 20a.2 i dir. 73/239/EEG respektive art. 24a. 2 i dir. 79/267/EEG, ändrade i enlighet med art. 1.7 i dir. 2002/13/EG respektive art. 1.4 i dir. 2002/12/EG, se prop. 2002/03: 94 s. 51 ff. och 63.

anledning av ingångna försäkringsavtal. Att de försäkringstekniska avsättningarna skall redovisas i balansräkningen framgår av ÅRFL.<sup>115</sup>

Försäkringstekniska avsättningar skall göras för bolagets ansvarighet för försäkringsfall, förvaltningskostnader och andra kostnader under resten av avtalsperioden för löpande försäkringar.<sup>116</sup> Avsättningar skall även göras för inträffade oreglerade försäkringsfall, kostnader för regleringen av dessa samt återbäring som förfallit till betalning men som inte betalats ut.<sup>117</sup>

Både liv- och skadeförsäkringsbolag skall göra avsättningar för *garanterad återbäring*, varvid menas visst eller vissa i framtiden utfallande nominellt eller reelt bestämda belopp som försäkringstagaren eller annan ersättningsberättigad har en ovillkorlig rätt till. Livförsäkringsbolag skall dessutom göra avsättningar för s.k. *villkorad återbäring* varvid menas återbäring som i och för sig är garanterad i den meningen att försäkringsbolaget inte ensidigt kan ta tillbaka rätten till återbäring i sig, men där återbäringsbeloppet gjorts beroende av den framtida faktiska utfallet i fråga om förvaltningen eller annat särskilt förhållande som försäkringstagarna står risken för.

Reglerna om garanterad och villkorad återbäring tar sin utgångspunkt i det civilrättsliga förhållandet mellan försäkringsbolaget och försäkringstagaren eller annan likställd innehavare av rättighet enligt försäkringsavtalet. Rätten till garanterad eller villkorad återbäring grundas i regel på villkor i försäkringsavtalet men kan också uppkomma genom en ensidig utfästelse från bolagets sida.

Det framhålls i motiven att den närmare avgränsningen av begreppet villkorad återbäring bör ske i praxis. De villkor som styr den villkorade återbäringen kan nämligen se ut på olika sätt. Villkoren kan bl.a. vara finansiella eller kopplade till i försäkringsavtalen specificerade driftskostnader som dessutom skall vara möjliga att identifiera och kontrollera så att försäkringstagarna får del av överskott om kostnaderna blir lägre än vad avgiftsuttaget baserats på. Försäkringstagarna får emellertid inte genom den villkorade återbäringen stå en allmän rörelserisk.

Vidare understryks att villkorad återbäring är av så teknisk natur att den med fördel kan ske genom föreskift från regeringen eller myndighet när de praktiska konsekvenserna av olika avgränsningar bättre kan överblickas. I överensstämmelse härmed finns i lagen ett bemyndigande för regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att meddela närmare

---

<sup>115</sup> Genom prop. 1995/96:10, del 4, upphävdes 11 kap. varvid redovisningsreglerna för försäkringsföretag samlades i ÅRFL, se s. 197 ff. I samband med detta byttes begreppet *försäkringstekniska skulder* ut till *försäkringstekniska avsättningar*, se s. 96 ff.

<sup>116</sup> Se 7 kap. 1 § 2 st. 1 p. Tidigare benämndes denna post *premiereserv*. Genom prop. 1998/99:87 utmönstrades emellertid detta begrepp då det ansågs vara mindre väl förenligt med försäkringsredovisningsdirektivet. I årsredovisningen skall bolagets ansvar för löpande försäkringar redovisas under rubrikerna *ej intjänade premier och kvardröjande risker* vid skadeförsäkring samt *livförsäkringsavsättningar* för livförsäkring se nämnda prop. s. 221.

<sup>117</sup> Se 7 kap. 1 § 2 st. 2 p. Dessa poster benämndes tidigare *skadebehandlingsreserv* och *ersättningsreserv*. Genom prop. 1995/96:10, del 4, utmönstrades dessa begrepp. Numer gäller att dessa poster i stället skall hänföras till *avsättningar för oreglerade skador*, se. s. 276.

föreskrifter om de försäkringstekniska avsättningarnas innehåll och beräkning.<sup>118</sup>

Avsättningarna i livförsäkringsrörelse skall i regel beräknas individuellt för varje försäkringsavtal. Beräkningen grundas på antaganden om riskmått, ränta och kostnader som var för sig är betryggande. Det vilar på regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att lämna närmare föreskrifter om beräkningen av livförsäkringsersättningar.

Avsättningarna i skadeförsäkringsrörelse skall ske så att avsättningen för ej intjänade premier skall avse summan av individuellt beräknade avsättningar. Till detta skall läggas ett för bolaget beräknat tillägg som behövs för att möta förluster på grund av kvardröjande risker. En beräkning av avsättningsbehovet får också ske enligt en kollektiv metod. En försäkringsmatematiskt vedertagen metod skall därvid användas. En förutsättning är dock att en sådan metod kan förväntas ge i stort sett samma resultat som om beräkningen hade skett för varje försäkring.<sup>119</sup>

### 3.5.5 Försäkringstekniska riktlinjer

Enligt de regler som gällde tidigare skulle försäkringsbolag upprätta s.k. *försäkringstekniska grunder* avseende livförsäkring och vissa skadeförsäkringar. Grunderna skulle bl.a. innehålla regler om beräkningen av försäkringspremier och fördelning av återbäring. Antagna grunder skulle stadfästas av regeringen medan ändrande grunder i regel skulle stadfästas av Finansinspektionen. I vissa fall fick den nu beskrivna ordningen den konsekvensen att villkoren för vad som skulle gälla mellan försäkringsbolaget och försäkringstagaren kunde ändras under avtalstiden utan att försäkringstagaren hördes. Förevarande civilrättsliga anomali uppvägdes i viss mån av kravet på offentlig stadfästelse.<sup>120</sup> Emellertid kom detta krav att slopas som en följd av EU:s tvingande regler. I stället infördes ett krav på att försäkringsbolagen skulle, senast i samband med att antagna eller ändrade försäkringstekniska grunder börjat användas, tillställa dem Finansinspektionen.<sup>121</sup>

I samband med 1999 års översyn av regelverket slopades reglerna om försäkringstekniska grunder och ersattes av *försäkringstekniska riktlinjer* och *försäkringstekniskt underlag*. I motiven framhålls bl.a. att rörelsereglerna inte bör, särskilt mot bakgrund av att den offentliga kontrollen av grunderna utmönstrats, medge att avtalade försäkringsvillkor mellan försäkringsbolag och försäkringstagare kan ändras till

<sup>118</sup> Prop. 1998/99:87 s. 202 f., 221 f. och 405 ff.

<sup>119</sup> Se 7 kap. 2 § 1 st. Skadeförsäkringsbolag som meddelar kreditförsäkring skall göra särskilda avsättningar för förlustteckning inom denna försäkringsklass. Vidare finns en särskild punkt som behandlar avsättning inom fondförsäkring. Bestämmelsen tar enbart sikte på sådana åtaganden där försäkringstagarna och likställda ersättningsberättigade bär placeringsrisken. Andra slag av åtaganden inom fondförsäkring hänförs till i första hand livförsäkringsavsättningen, se prop. 1998/99:87 s. 221 och 223 och 7 kap. 1 st. 5 och 6 p.

<sup>120</sup> Prop. 1998/99:87 s. 228 ff. Genom prop. 1994/95:184 slopades kravet på regeringens stadfästelse av antagna grunder och Finansinspektionens stadfästelse eller i undantagsfall regeringens stadfästelse av ändrade grunder, se nämnda prop. s. 126.

<sup>121</sup> Prop. 1994/95:184 s. 126 ff.

försäkringstagarens nackdel beroende på t.ex. försäkringsbolagets ekonomiska situation.<sup>122</sup>

De nya reglerna innebär att försäkringsbolag som driver direkt försäkringsrörelse eller återförsäkringsrörelse avseende livförsäkringar eller vissa skadeförsäkringar skall upprätta och följa försäkringstekniska riktlinjer.<sup>123</sup> Att styrelsen bär ansvaret för de försäkringstekniska riktlinjerna framgår av 8 kap. 8 §. Det framgår av bestämmelsen att riktlinjerna skall innehålla principerna för hur premier bestäms, beräkningen av de försäkringstekniska avsättningarna, återköp och belåning av försäkringar, fördelningen av återbäring till försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade, avgivande och mottagande av återförsäkring samt hur soliditeten skall tillgodoses. I regel skall försäkringsbolagen komplettera de försäkringstekniska riktlinjerna med ett försäkringstekniskt underlag innehållandes de antaganden som behövs för beräkningen av bl.a. premier, försäkringstekniska avsättningar, tekniska återköpsvärden och belåningsvärden.

Det påpekas i motiven att, de försäkringstekniska riktlinjerna och det kompletterande underlaget inte skall ligga till grund för försäkringstagarnas rättigheter och skyldigheter gentemot bolaget till skillnad från vad som tidigare gällde beträffande de försäkringstekniska grunderna. Vad som skall gälla mellan försäkringsbolaget och försäkringstagaren skall i stället framgå av försäkringsavtalet.<sup>124</sup>

Livförsäkringsbolag skall, som nämnts, senast i samband med att antagna eller ändrade försäkringstekniska riktlinjer börjar användas, tillstålla dem Finansinspektionen. Till riktlinjerna skall fogas en redogörelse för vilka konsekvenser som riktlinjerna får för försäkringsbolaget samt för försäkringstagarna och de andra ersättningsberättigade på grund av försäkringen. Det försäkringstekniska underlaget behöver dock inte ges in till Finansinspektionen om den inte begär det. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får lämna närmare föreskrifter om vad denna information skall innehålla.<sup>125</sup>

### 3.5.6 Placeringsreglerna

För försäkringsbolag gäller särskilda placeringsregler. Regleringen innebär i korthet att försäkringsbolaget skall ha tillgång till ett belopp motsvarande de försäkringstekniska avsättningarna (*skuldtäckning*) placerade enligt en i lagen föreskriven ordning.

Placeringsreglerna utgör centrala delar av det regelverk som skall bidra till skyddet av försäkringstagarnas intressen. Mot bakgrund av det nu anförda är det av särskild betydelse att de tillgångar som används för skuldteckning väljs med beaktande av försäkringsbeståndets karaktär. Denna princip som kallas för *matchningsprincipen* innebär att valet av tillgångar görs i syfte att tillgångarnas avkastningsprofil skall vara anpassad till den

---

<sup>122</sup> Prop. 1998/99:87 s. 232 f.

<sup>123</sup> 7 kap. 3 §.

<sup>124</sup> Prop. 1998/99:87 s. 237.

<sup>125</sup> 7 kap. 8 a §.



utbetalningsprofil som försäkringsbolagets bindande åtaganden kan tänkas generera. Sålunda efterstavas en matchning mellan tillgångar och skulder vilket bl.a. innebär att vissa tillgångsslag som t.ex. fastigheter i normalfallet är mer lämpade för långfristiga åtaganden medan räntebärande papper är mer lämpade i fråga om kortfristiga åtaganden.<sup>126</sup>

Av matchningsprincipen följer även ett krav på att tillgångarna som används för skuldteckning skall ha tillräcklig likviditet. Fastigheter och vissa slag av aktier har ofta en begränsad likviditet, såtillvida att det kan vara svårt att snabbt finna en köpare av sådana tillgångar till samma värde som kan erhållas om försäljningen tillåts ta längre tid och fler försäljningskanler hinner prövas. Tillgångar med låg likviditet bör därför inte användas för att täcka vissa mycket korta försäkringsåtaganden. Å andra sidan har låg likviditet föga betydelse beträffande tillgångar som används för att täcka mycket långfristiga försäkringsåtaganden då det finns gott om tid att finna ett lämpligt försäljningsställe innan åtagandet skall infrias.<sup>127</sup>

Försäkringsbolagens placering av tillgångar bör vidare följa *diversifieringsprincipen*. En utgångspunkt härvidlag är att det är önskvärt att reducera risken för att en enskild tillgång får en avgörande inverkan på den totala avkastningen i portföljen. En sådan riskreduktion kan ofta åstadkommas utan att den förväntade avkastningen av tillgångarna minskas genom att sprida de investerade medlen på olika placeringar.

Diversifieringsprincipen är tillämplig inte bara vad gäller investeringar inom ett och samma tillgångsslag, utan även vad gäller investeringar i portföljer av tillgångar ur skiljda tillgångsslag.

Principen innebär inte att ett försäkringsbolag alltid skall följa en riskminimerande strategi. Syftet med principen är snarare att undvika onödigt risktagande, d.v.s. sådant risktagande som härrör ur att placeringarna genomförs på ett sådant sätt att samma förväntade avkastning hade kunnat uppnås med ett lägre risktagande.

Matchnings- och diversifieringsprinciperna ger en allmän utgångspunkt för regler om försäkringsbolagens placeringar. Principerna konkretiseras genom de mer detaljerade placeringsreglerna.<sup>128</sup>

---

<sup>126</sup> Prop. 1994/95:184 s. 141 och 160.

<sup>127</sup> Prop. 1994/95:184 s. 160.

<sup>128</sup> Se prop. 1994/95:184 s. 159 ff. I 7 kap. 10 § finns en detaljerad katalog över vilka tillgångar som får användas för skuldteckning. Huruvida aktier eller andelar i dotterföretag får användas för nämnda ändamål regleras i 7 kap. 10 a §. Reglerna om tillåtna tillgångsslag innebär i korthet att de tillgångar som används för skuldteckning skall vara av viss kvalitet i fråga om värdebeständighet eller likviditet. Regler som begränsar hur stora investeringarna i ett och samma tillgångsslag får vara återfinns i 7 kap. 10 b § (*tillgångslimiter*). Dessa regler skall ses i ljuset av diversifieringsprincipen då de förhindrar att en alltför stor andel av tillgångarna för skuldteckning placeras i ett och samma tillgångsslag. En stor koncentration av placeringarna till samma tillgångsslag kan leda till att ett försäkringsbolags soliditet äventyras eftersom priserna på tillgångarna inom ett och samma tillgångsslag ofta uppvisar en stor grad av samvariation. I 7 kap. 10 c finns regler som begränsar de risker som ett enskilt försäkringsbolags placeringar i en enskild emittents fordringsbevis eller aktier kan medföra (*enhandslimiter*). Reglerna är ett direkt utflöde av diversifieringsprincipen eftersom risken för att ett försäkringsbolags stabilitet hotas av att dess placeringar koncentreras till ett enskilt företag. Särskilda regler för var tillgångar som används för skuldtäckning skall lokaliseras finns i 7 kap. 10 d §. En valutamatchningsregel som innebär

I motiven framhålls att enbart det förhållande att ett försäkringsbolag uppfyller placeringsreglerna inte med automatik innebär att matchnings- och diversifieringsprinciperna är uppfyllda. Dessa regler sägs endast utgöra ett ramverk som bolagen måste hålla sig inom. Det är bolagen själva som måste säkerhetsställa att matchning och diversifiering upprätthålls i det enskilda fallet.<sup>129</sup>

Enligt 7 kap. 10 g § skall försäkringsbolag upprätta och följa s.k. *placeringsriktlinjer*. Riktlinjerna skall beakta matchnings- och diversifieringsprinciperna och de mer specifika reglerna om placeringen av tillgångar för skuldtäckning. Enligt 19 kap. 3 § skall försäkringsbolag lämna Finansinspektionen de upplysningar om verksamheten som myndigheten begär. Med stöd av detta lagrum har Finansinspektionen möjlighet att begära upplysningar om innehållet i placeringsriktlinjerna och även de försäkringstekniska avsättningarna.<sup>130</sup> Om ett försäkringsbolag underlåter att i tid lämna sådana upplysningar, får Finansinspektionen med stöd av 19 kap. 11 f § besluta att bolaget skall betala en förseningsavgift med högst 100 000 kronor.<sup>131</sup>

Enligt 19 kap. 11 § 2 st. 2 p. skall Finansinspektionen förelägga bolaget eller styrelsen att vidta rättelse om inspektionen finner att de försäkringstekniska riktlinjerna eller placeringsriktlinjerna inte längre är tillfredsställande med hänsyn till omfattningen och beskaffenheten av bolagets rörelse.

## 3.6 Överskottshantering

### 3.6.1 Hantering av vinst och förlust i försäkringsaktiebolag

Vinstutdelning till aktieägare i livförsäkringsaktiebolag får enligt 12 kap. 2 § 1 st. endast ske om det följer av bolagsordningen. Lagen utgår således från

---

att tillgångarna skall placeras på ett sådant sätt att risken för valutakursförluster begränsas finns i 7 kap. 10 e §. Huruvida tillgångarna som används för skuldtäckning skall värderas framgår av 7 kap. 10 f § Bestämmelserna i 7 kap. 10-10 f §§ fick sin nuvarande utformning genom prop. 1994/95:184, se beträffande 7 kap. 10-10 a §§, s. 161 och 164 ff., beträffande 10 b § s. 162 och 179 ff., beträffande 10 c §, s. 162 och 185 ff. beträffande 10 d -10 e §§, s. 190 ff. samt beträffande 10 f §, se s. 153 och 276. Genom prop. 1998/99:87 justerades 10, 10 c- 10 f §§ då bl.a. undantagsbestämmelsen i 10 d § justerades, se. s. 410. Bestämmelserna i 10-10 a §§ modifierades genom prop. 1998/99:142 till följd av att 17 a § upphävdes. Med anledning av införandet av en ny dispensmöjlighet från placeringsbestämmelserna infördes ett nytt femte stycke i 10 b § genom prop. 2000/01:106, se s. 12 ff. och 16 f. En mindre ändring till följd av likvidationen av Konungariket Sveriges hypotekskassa företogs i 10 § genom prop. 2002/03:92. Den 1 april 2004 trädde lag (2004:46) om investeringsfonder i kraft vilket medförde vissa konsekvensändringar i 10 och 10 b-10 c §§. Ändringarna innebär bl.a. att försäkringsbolagen har möjlighet att skuldtäcka även med utländska nationella fonder, se prop. 2002/03:150, s. 259.

<sup>129</sup> Prop. 1994/95:184 s. 162 f.

<sup>130</sup> Prop. 1994/95:184 s. 163 och 277. Vissa språkliga ändringar har företagits i bestämmelsen genom prop. 1998/99:87 se s. 410 f.

<sup>131</sup> Se närmare prop. 2003/04:109 s. 55 och 64.

att livförsäkringsaktiebolag, till skillnad från skadeförsäkringsaktiebolag, som huvudregel är icke-vinstutdelande. Livförsäkringsaktiebolagen åläggs härmed att i bolagsordningen precisera förutsättningarna för vinstutdelning och förlusttäckning.<sup>132</sup> Inget hindrar att ett livförsäkringsaktiebolag i bolagsordningen föreskriver att hela årets vinst förbehålls vinstutdelning.

Sker vinstutdelning i strid med lag eller bolagsordning blir den otillåten.<sup>133</sup> Av motiven framgår också att fördelningen mellan aktieägare och försäkringstagare kan ske genom att gränsdragningen för vinstutdelning och förlusttäckning relateras till skilda grenar. Genom att reglerna skall framgå av bolagsordningen kommer även ändringar i fråga om utdelningsrätten i det enskilda bolaget att underkastas särskild stadsfästelseprövning enligt 2 kap. 3 § 2 st.<sup>134</sup>

Den del av årsvinsten som inte enligt bolagsordningen får användas för vinstutdelning eller förlusttäckning skall gottskrivas försäkringstagarna och andra ersättningsberättigade som återbäring.<sup>135</sup> Sådan ensidigt utfäst återbäring till försäkringstagarna kan ske t.ex. genom att återbäringen gottskrivas försäkringstagarna genom en utbetalning, lägre premie etc. eller som garanterad eller villkorad återbäring.

Motsvarande regler gäller för belopp som omförs från bundet eget kapital till fritt eget kapital. Bestämmelsen beaktar således att vissa överskott kan ha förts direkt till eget kapital utan att dessförinnan ingå i resultatet.

Det bör framhållas att återbäring som skall utgå enligt villkor i försäkringsavtalet i regel inte ingår i årets resultat utan skall kostnadsföras och skuldtäckas löpande.<sup>136</sup>

I samtliga nu behandlade bolagskategorier skall det finnas en överkursfond för redovisning av den överkurs som erläggs vid emission av aktier. Fonden får enligt beslut av bolagsstämman användas för förlusttäckning.<sup>137</sup> Skade- och livförsäkringsaktiebolag som får dela ut vinst skall inrätta en reservfond för avsättning av belopp som bl.a. enligt bolagsordningen skall avsättas dit. Reservfonden får, precis som överkursfonden, användas endast för vissa ändamål, bl.a. för täckning av förluster som inte kan täckas av fritt eget kapital.

Belopp som redovisas i överkursfond och reservfond får bl.a. användas för överföring till aktiekapitalet genom fondemission.<sup>138</sup> Fondemission får dock inte enligt 4 kap. 1 § 1 st. göras i icke vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag.

I stället för en reservfond skall det i livförsäkringsaktiebolag, som inte får dela ut vinst enligt 12 kap. 9 § 4 st., inrättas en konsolideringsfond. Av bestämmelsen framgår motsatsvis att en sådan fond inte får användas för överföring av medel till aktiekapital eller motsvarande kapital. Konsolideringsfondens syfte är att ligga till grund för förlusttäckning i livförsäkringsaktiebolaget. Genom regler i bolagsordningen kan det dock

---

<sup>132</sup> 2 kap. 5 § 8 p.

<sup>133</sup> Hur en dylik otillåten disposition skall angripas behandlas i kap. 7 nedan.

<sup>134</sup> Prop. 1998/99:87 s. 197 f.

<sup>135</sup> 12 kap. 5 §.

<sup>136</sup> 12 kap. 5 § och prop. 1998/99:87 s. 423.

<sup>137</sup> 12 kap. 9 § 2 och 3 st.

<sup>138</sup> 12 kap. 9 § 1 och 3 st.

bestämmas att fonden, i den utsträckning den inte behövs för förlusttäckning, får användas till andra ändamål. Det kan i första hand vara fråga om villkor om att fonden, i den mån den inte behövs för bolagets konsolidering, skall tillföras försäkringstagarna eller andra ersättningsberättigade som återbäring.<sup>139</sup>

Konsolideringsfonden skall redovisas inom ramen för eget kapital. Därigenom klargörs att fondens primära syfte är att tjäna som riskkapital. I motiven förutsattes att införandet av en konsolideringsfond skulle innebära att återbäringen skulle ske på ett mer löpande sätt än vad som tidigare varit fallet för livförsäkringsaktiebolag. Skall konsolideringsfonden användas för andra ändamål än förlusttäckning skall regler härom tas in i bolagsordningen. Genom denna bestämmelse möjliggörs individuella anpassningar i olika bolag samtidigt som bolagen får en skyldighet att på förhand fastställa de närmare principerna för fondens användning, vilka inte kan ändras på annat sätt än genom en ändring av bolagsordningen.<sup>140</sup> En ändring av bolagsordningen skall alltid prövas av Finansinspektionen eller, om ändringen är av principiell betydelse, av regeringen.<sup>141</sup>

### 3.6.2 Återbäringens fördelning mellan försäkringstagarna

Frågan om hur återbäringen skall fördelas mellan livförsäkringstagarna och andra ersättningsberättigade behandlas i 12 kap. 6 §. I nämnda lagrum slås fast att den s.k. kontributionsmetoden skall gälla vid fördelningen, vilket innebär att fördelningen av överskottet i största möjliga utsträckning skall baseras på de enskilda försäkringarnas bidrag till överskottet.

Nämnda bestämmelse påverkar inte det civilrättsliga förhållandet mellan livförsäkringstagaren och livförsäkringsbolaget. Den ålägger endast bolagen att precisera vad som närmare skall gälla för fördelningen av återbäring mellan olika försäkringstagare när detta inte sker enligt kontributionsmetoden eller när försäkringstagaren saknar rätt till återbäring. Någon rätt för den enskilde försäkringstagaren att åberopa bestämmelsen finns sålunda inte. Sådan återbäring som försäkringstagarna eller andra har rätt till enligt försäkringsavtal kan givetvis inte fräntas försäkringstagarna genom bestämmelser i bolagsordningen.

Kontributionsprincipen får i första hand betydelse för utformningen av försäkringsavtalen. För det fall att återbäring skall fördelas på annan grund än utifrån försäkringens bidrag till överskottet skall närmare bestämmelser om fördelningen finnas i försäkringsavtalet. Genom att kontributionsprincipen används som huvudregel för återbäringens fördelning, främjas en avtalsreglering i de fall bolaget avser att inte följa denna metod. Det bör dock framhållas att försäkringsavtalet normalt skall innehålla regler om försäkringstagarens rätt till överskott även när

---

<sup>139</sup> 12 kap. 9 § 4 st. och prop. 1998/99:87 s. 425.

<sup>140</sup> Prop. 1998/99:87 s. 209 f.

<sup>141</sup> 2 kap. 3 § 2 st.

kontributionsmetoden tillämpas. En sådan avtalsreglering är av särskild vikt i vinstutdelande livförsäkringsbolag.

Principen får i andra hand betydelse för framtida vinster som kan komma att gottskrivas som återbäring till följd av att inte hela vinsten skall tas i anspråk för vinstutdelning eller förlusttäckning enligt bolagsordningen. Paragrafen får även betydelse för sådan återbäring som kan regleras i bolagsordningen inom ramen för konsolideringsfondens användning.

Principen får slutligen betydelse för återbäring som bolaget ensidigt vill gottskriva försäkringstagarna genom andra beslut än de som har anknytning till vinstutdelning och förlusttäckning enligt 12 kap. 5 och 9 §§ 4 st. Även i dessa situationer skall återbäringen fördelas med hänsyn till premiens bidrag till överskottet. En avvikelse förutsätter bestämmelser härom i bolagsordningen.

# 4 Intressekonflikter m.m.

## 4.1 Allmänna utgångspunkter

Intressekonflikter av olika slag är ingen unik företeelse för livförsäkringsaktiebolag. Så snart en beslutsfattare i ett bolag, oavsett om det är fråga om ett allmänt aktiebolag eller ett livförsäkringsaktiebolag, representerar två oförenliga intressen föreligger en intressekonflikt. Det kan emellertid konstateras att risken för att intressekonflikter skall få inverkan på ett livförsäkringsaktiebolags styrning är särskilt stor.

Syftet med förevarande kapitel är att ge en allmän bild av de intressekonflikter som kan förekomma i alla typer av aktiebolag, varvid tyngdpunkten dock läggs på livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst.

Detta syfte kan konkretiseras genom följande frågeställningar:

- Vilka faktorer kan sägas ligga bakom de intressekonflikter som kan uppstå mellan ägare och bolagsledning i bolag i allmänhet?
- Varför är livförsäkringsaktiebolag i allmänhet underkastade ett vinstutdelningsförbud och vilka skäl låg bakom det generella vinstutdelningsförbudets avskaffande i samband med 1999 års översyn av regelverket?
- Vilka särskilda intressekonflikter mellan ägare och försäkringstagare kan uppstå i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst mot bakgrund av vinstutdelningsförbudet och vilken inverkan på bolagets styrning kan de komma att ha?
- Vilka regler har införts i lagstiftningen i syfte att motverka intressekonflikter i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst?

Kapitlet disponeras på följande sätt. I *avsnitt 4.2* lämnas en kortfattad beskrivning av de intressekonflikter som kan förekomma i alla typer av bolag. I *avsnitt 4.3* redogörs för de särskilda drag hos livförsäkringen som utgör anledningen till att livförsäkringsaktiebolag i regel är underkastade ett vinstutdelningsförbud. Därefter, i *avsnitt 4.4*, redogörs närmare för vinstutdelningsförbudet, varvid även skälen bakom det generella vinstutdelningsförbudets avskaffande berörs. I *avsnitt 4.5*, diskuteras de specifika intressekonflikter som kan uppstå i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst och slutligen, i *avsnitt 4.6*, redogörs för några av de lagändringar som trätt i kraft den 1 juli 2004 och som föranletts av lagstiftarens vilja motverka intressekonflikter.<sup>142</sup>

## 4.2 Allmänt om intressekonflikter

Som antyds ovan föreligger en potentiell risk för intressekonflikter i alla typer av bolag. Emellertid varierar denna risk beroende bl.a. på om

---

<sup>142</sup> Lagstiftaren har i samband med dessa lagändringar givit Finansinspektionen utökade sanktionsmöjligheter, vilka berörs i kapitel 7 nedan.

bolagsledningens intresse sammanfaller med ägarnas intresse. I bolag med ett litet antal ägare är dessa vanligen involverade i bolagets dagliga skötsel och styrning. Det är även ägarna som helt och hållet står för riskkapitalet i bolagen. Eftersom ägarna och bolagsledningen i dessa bolag vanligen består av samma personer och eftersom dessa har *samma* intresse föreligger här endast ett begränsat utrymme för intressekonflikter.

När det gäller bolag med ett stort antal ägare som t.ex. börsnoterade bolag är makten i bolaget oftast separerad från ägandet genom att bolaget styrs av en grupp personer utan ägarintresse. I dessa bolag kan förhållandena vara sådana att bolagsledningen har personliga ekonomiska intressen att styra bolaget på ett sätt som avviker från ägarnas intressen. Härvidlag kan tänkas fall där ledningen utnyttjar bolagets egendom för egna syften eller använder bolagets medel för privat konsumtion. Ett annat i doktrinen uppmärksammat fall är att bolagsledningen kan vara mer intresserad av att maximera balansomslutningen än av att maximera värdet på aktierna eftersom det som regel är förenat med högre lön och status att leda ett stort företag än ett litet. Bolagsledningen kan även ha en från ägarna avvikande riskattityd eller avvikande planeringshorisont, vilket kan medföra att lönsamma och strategiskt välmotiverade projekt lämnas åt sidan.<sup>143</sup> Ett exempel på avvikande riskattityd kan vara att bolagsledningen genom upptagande av penninglån ökar räntabiliteten på bolagets egna kapital, vilket följaktligen ökar riskexponeringen för den intressegrupp som står för riskkapitalet, d.v.s. vanligtvis ägarna.

Det bör i detta sammanhang framhållas att intressekonflikterna i allmänna aktiebolag i huvudsak begränsar sig till förhållandet mellan ägare och bolagsledning, men att intressekonflikter även kan uppkomma i situationer där olika ägargrupper har mot varandra stående intressen eller i situationer där ägarnas intressen går emot olika borgenärsintressen eller minoritetsintressen.

## 4.3 Livförsäkringens karaktär

I FRL görs som nämnts ovan en uppdelning mellan skade- och livförsäkringsrörelse. Uppdelningen är naturlig med tanke på att skade- och livförsäkringsprodukterna är olika till sin karaktär. Såväl livförsäkringstagaren som skadeförsäkringstagaren erhåller ersättning om den risk som försäkringen avser realiseras. En avgörande skillnad är härvidlag att den risk som livförsäkringen i allmänhet avser att skydda alltid realiseras medan den risk som skadeförsäkringen avser att skydda endast realiseras i vissa fall. Skadeförsäkringen är sålunda att jämföras med en konsumtionsprodukt medan livförsäkringen innehåller tydliga investeringsinslag.<sup>144</sup>

Till skillnad från vad som gäller inom skadeförsäkringsområdet där avtalstiderna endast uppgår till kortare perioder, är det inom livförsäkringsområdet ofta fråga om *långsiktiga avtal*. Det kan vara fråga

<sup>143</sup> Se Bergström, Samuelsson, Aktiebolagets grundproblem, s. 80 ff.

<sup>144</sup> Prop. 1998/99:87 s. 128 och prop. 2003/04:109 s. 24 f.

om allt från rena riskförsäkringar till en sparprodukt med endast ett begränsat försäkringsinslag.<sup>145</sup> I sin klassiska form kännetecknas livförsäkringen av att försäkringstagaren betalar samma premie under hela den tid som premieinbetalningen pågår, trots att risken för försäkringsfall är liten under de första åren för att därefter stiga med försäkringstagarens ålder. Försäkringstagaren får därmed ett tillgodohavande av uppsparade premier som skall täcka en framtida risk. I realiteten avsätter försäkringstagaren därigenom en summa för efterlevande eller sin egen framtida försörjning på samma sätt som om han sparat genom bankinsättningar. Försäkringsmomentet består bl.a. däri att försäkringstagaren skyddar sig mot risken att avlida innan han hunnit göra de avsättningar som han beräknat. Livförsäkrings syfte är således i huvudsak att trygga ålderdoms- och efterlevandeförsörjningen.<sup>146</sup>

De långsiktiga avtalen kan medföra att ogynnsamma försäkringsvillkor uppenbaras först efter lång tid då försäkringstagaren har små eller inga möjligheter att byta försäkringsgivare.<sup>147</sup> För försäkringsaktiebolagen innebär de långa avtalen att verksamheten måste planeras på ett noggrant och långsiktigt vis. Den framtida utvecklingen är svår att förutse och kan gå i annan riktning än erfarenheterna indicerar. Exempelvis kan en sänkning i räntenivån, varigenom ett livförsäkringsaktiebolag inte får de räntor som de beräknat för att betala framtida ersättningar, få vittgående konsekvenser.<sup>148</sup> Det är mot bakgrund av dessa omständigheter som försäkringsaktiebolagen vid premiesättningen gör försiktiga antaganden, vilka regelmässigt resulterar i överskott.

## 4.4 Vinstutdelningsförbudet

Som påtalats ovan genererar ett livförsäkringsaktiebolags verksamhet ofta överskott på grund av nödvändiga försiktiga antaganden vid premiesättningen. Det avgörande motivet för vinstutdelningsförbudet är att säkerställa att överskottet i livförsäkringsaktiebolaget förr eller senare tillfaller försäkringstagarna. Förbudet är således föranlett av livförsäkringens karaktär. Som nämnts ovan avskaffades genom 1999 års översyn av regelverket det *generella* vinstutdelningsförbudet för livförsäkringsaktiebolag vilket inneburit att vinstutdelning i livförsäkringsaktiebolag är tillåten såvida föreskrifter härom införts i bolagsordningen.

I de motiv som föregick det generella vinstutdelningsförbudets avskaffande framhålls att frågan om förbudets existens bör bedömas utifrån ett större perspektiv där hänsyn bl.a. tas till försäkringsmarknadens internationalisering. Det förhållande att utländska bolag och även svenska försäkringsbolag genom gränsöverskridande verksamhet kan tillhandahålla andra livförsäkringar än fondförsäkringar där livförsäkringstagare inte är

---

<sup>145</sup> Prop. 1998/99:87 s. 129.

<sup>146</sup> Hellner, Försäkringsrätt, s. 16.

<sup>147</sup> Prop. 1998/99:87 s. 195.

<sup>148</sup> Hellner, Försäkringsrätt, s. 13 f.



garanterade överskott har skapat en situation där ett bibehållande av ett svenskt vinstutdelningsförbud skulle förlora betydelse som skydd för livförsäkringstagarna. Ett ensidigt svenskt vinstutdelningsförbud förutsattes också motverka strävandena att skapa förutsättningar för svenska bolag att verka på samma villkor som utländska bolag. Vidare anförs att slopandet av vinstutdelningsförbudet skulle förbättra förutsättningarna för nyetablering och produktutveckling på livförsäkringsområdet, vilket i framtiden skulle komma försäkringstagarna till godo.

I motiven framförs även att vinstutdelningsförbudet förorsakat vissa icke-önskvärda konsekvenser. Härvidlag anförs bl.a. försäkringstagarnas medel till följd av vinstutdelningsförbudet fungerat som rörelsens riskkapital vilket i sin tur inneburit att aktieägarna i regel inte står någon egentlig rörelserisk utom i livförsäkringsaktiebolagets uppbyggnadsskede.<sup>149</sup> Det anförs också att det förhållandet att potentiella tillskottsgivare saknat rätt till avkastning kommit att innebära att livförsäkringsaktiebolagets möjligheter att få in externt kapital som står en reell rörelserisk varit små.<sup>150</sup>

Mot bakgrund av nu anförda förhållanden dras den slutsatsen att ett upphävande av det generella vinstutdelningsförbudet är en förutsättning för att skapa en ordning där riskkapitalet i livförsäkringsaktiebolagen inte utgörs av försäkringstagarnas medel. En förutsättning för att externt tillskjutet kapital skall bära en reell rörelserisk är nämligen att vinstutdelning är möjlig. Det förutsattes också att möjligheten att dela ut vinst skulle skapa incitament för aktieägarna och företagsledningen att driva livförsäkringsaktiebolaget på ett effektivt sätt vilket i sin tur skulle gynna försäkringstagarna.

De fördelar som ett avskaffande av vinstutdelningsförbudet förutsattes innebära synes lagstiftaren ha varit medveten om under en längre tid. Medvetna avsteg från vinstutdelningsförbudet gjordes nämligen redan vid införandet av fondförsäkringen och lagen (1993:931) om individuellt pensionssparande. Steget att upphäva vinstutdelningsförbudet vid 1999 års översyn av regelverket bör sålunda kunna uppfattas som en naturlig följd av denna utveckling.<sup>151</sup>

## **4.5 Om intressekonflikterna i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst**

Även om vinstutdelning i livförsäkringsaktiebolag möjliggjorts genom lagändringarna 1999 är lagens utgångspunkt alltså den att livförsäkringsaktiebolag är icke-vinstutdelande. I dessa bolag som sålunda drivs i försäkringstagarnas intresse skall vinsten tillfalla försäkringstagarna och inte ägarna. Denna särskilda juridiska konstruktion får den

---

<sup>149</sup> Prop. 1998/99:87 s. 195 f. Se även Symreg, *Vinstutdelningsförbudet*: Onödig lag äntligen eliminerad, s. 213-219 i NTF nr. 3 2001 där kritik mot vinstutdelningsförbudet framförs.

<sup>150</sup> Prop. 2003/04:109 s. 26.

<sup>151</sup> Prop. 1998/99:87 s. 195 f.

konsekvensen att försäkringstagarna har intresse av att bedriva verksamheten på ett som maximerar vinsten i bolaget samtidigt som ägarnas intresse kan sägas begränsa sig till de synergieffekter som uppstår genom att införliva bolaget i koncernen och därmed t.ex. öka genomströmningen av kapital.<sup>152</sup> Vidare gäller att försäkringstagarna, som bidrar med i princip hela bolagets riskkapital, saknar insyn och inflytande över styrningen av verksamheten samtidigt som ägarna, vilka har inflytande över bolagets styrning, saknar rätt till avkastning på sina aktier.

De nämnda förhållandena skapar en risk för att livförsäkringsaktiebolaget inte styrs i försäkringstagarnas intresse. Det kan även medföra svåra överväganden när det bl.a. gäller livförsäkringsbolagens överskottshantering och tillsynen av denna. Framför allt finns en risk för att eventuella intressekonflikter mellan ägare, försäkringstagare och företagsledning får genomslag på styrningen när livförsäkringsaktiebolaget ingår avtal med ett systerbolag, inte minst mot bakgrund av styrelseledamöterna i livförsäkringsaktiebolaget i många fall inte agerar oberoende av moderbolaget.

Det finns även en risk för att moderbolaget utnyttjar sin ställning i livförsäkringsaktiebolaget och otillbörligt gynnar sig själv genom att företa till formen onerösa transaktioner med livförsäkringsaktiebolaget som i verkligheten innebär en värdeöverföring till moderbolaget. Härvidlag kan nämnas fall där livförsäkringsaktiebolaget, till moderbolaget, säljer egendom till underpris.

## **4.6 Ny lagstiftning för motverkande av intressekonflikter i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst**

### **4.6.1 Styrelsens ökade oberoende**

Till de regler som nyligen införts i FRL i syfte att motverka intressekonflikterna i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst hör kravet på att minst hälften av styrelseledamöterna inte får vara anställda av livförsäkringsaktiebolaget eller styrelseledamöter eller anställda i ett annat bolag inom samma koncern eller i en företagsgrupp av motsvarande slag. I motiven till lagändringen anförs bl.a. att ett ökat oberoende för styrelsen gentemot andra styrelser och andra anställda i ledande positioner inom företagsgruppen är en nödvändig förutsättning för att den skall kunna fylla sin funktion som tillsynsorgan. Vidare anförs att en sådan funktion riskerar att försvagas om flertalet av styrelsens ledamöter är anställda i livförsäkringsaktiebolaget eller i företag som ingår i samma företagsgrupp som livförsäkringsaktiebolaget, vilket blir särskilt påtagligt i sådana försäkringsbolag som saknar ett starkt ägarintresse, d.v.s. där det finns en

---

<sup>152</sup> Prop. 2003/04:109 s. 26 f.

större risk för att intressekonflikter skall få genomslag på bolagets styrning.<sup>153</sup>

## 4.6.2 Försäkringstagarrepresentaten

Tidigare fanns ett krav på att alla försäkringsbolag som inte uteslutande sysslade med återförsäkring skulle utse en försäkringstagarrepresentant med uppgift att särskilt vaka över försäkringstagarnas intressen. Numer finns ett sådant krav endast för livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst. I de motiv som föranledde lagändringen anförs bl.a. att de uppgifter som försäkringstagarrepresentanten enligt de tidigare reglerna hade, nämligen att liksom övriga styrelseledamöter utöva kontroll över bolagets ledning mot bakgrund av stämmobeslut, bolagsordning och andra riktlinjer, skapat en situation som innebar att styrelserepresentanten kom att representera två mot varandra stående intressen eftersom de särskilt var tillsatta i syfte att bevaka försäkringstagarnas intressen. Försäkringstagarnas intressen antas nämligen skilja sig från utgångspunkterna för styrelsens arbete på så vis att försäkringstagarna är borgenärer i ett försäkringsbolag. Intressekonflikterna mellan försäkringstagarrepresentanten och övriga styrelseledamöter uppkommer främst när försäkringstagarrepresentanten representerar försäkringstagarnas borgenärsintresse.

Mot bakgrund av det nu anförda antas det vara en lämplig ordning att låta reglerna om försäkringstagarrepresentation ändras så att de avser endast försäkringsaktiebolag där försäkringstagarna svarar för delar av bolagets riskkapital, d.v.s. livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst. Denna ordning antas också vara nödvändig för att styrelsen skall kunna fungera på ett samordnat och effektivt sätt. Av denna anledning utmönstrades också kravet på att försäkringstagarrepresentanten särskilt skall vaka över försäkringstagarnas intresse. Det tilläggs slutligen att försäkringstagarrepresentantens uppgift på samma sätt som är fallet för övriga styrelseledamöter skall vara att tillgodose ett riskkapitalintresse, genom att representera försäkringstagarna som bidragsgivare av riskkapital i dessa bolag.<sup>154</sup>

## 4.6.3 Utvidgade jävsregler

Enligt 8 kap. 12 § får en styrelseledamot eller verkställande direktör i ett livförsäkringsaktiebolag inte handlägga frågor om avtal mellan honom och bolaget. Vidare gäller att han inte får handlägga fråga mellan bolaget och tredje man, om han i frågan har ett väsentligt intresse, som kan strida mot bolagets intresse.

Bestämmelsen har numer utvidgats så att styrelseledamot eller verkställande direktör inte heller får handlägga avtal mellan bolaget och en

---

<sup>153</sup> 8 kap. 1 § 1 st., se prop. 2003/04:109 s. 34. och 59 f. Jmf Finansinspektionens rapport 2003:2 s. 15 f.

<sup>154</sup> 8 kap. 1 § 2 st., se prop. 2003/04:109 s. 37 f. och 59 f.

juridisk person som styrelseledamoten eller verkställande direktören ensam eller tillsammans med någon annan får företräda.

I motiven anförs att det allmänna associationsrättsliga undantaget från jävsbestämmelserna, som innebär att bestämmelserna inte skall äga tillämpning i de fall styrelseledamoten eller den verkställande direktören direkt eller indirekt genom en juridisk person äger samtliga aktier i bolaget och som motiveras med att någon intressekollision i ett sådant fall inte kan uppkomma inte bör omfatta livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst. Som skäl härför åberopas att det i dessa bolag föreligger en intressekollision mellan ägaren och försäkringstagarna. Det nu sagda innebär att bestämmelserna om jäv gäller även i de fall styrelseledamoten eller den verkställande direktören direkt eller indirekt genom en juridisk person äger aktier i ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst.

Den nya bestämmelsen gäller inte för livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst om bolaget äger samtliga aktier i den juridiska person som bolaget ingår avtal med och om denne är ett annat bolag än ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst.

Enligt 8 kap. 11 § gäller att endast styrelseledamöter som inte är jäviga skall anses vara närvarande vid bedömningen av om styrelsen är beslutför i en viss fråga.<sup>155</sup>

#### **4.6.4 De associationsrättsliga generalklausulerna**

De associationsrättsliga generalklausulerna för försäkringsbolag återfinns i 8 kap. 15 och 9 kap. 19 §. Av nämnda lagrum framgår att styrelsen, någon annan ställföreträdare för bolaget eller bolagsstämman inte får företa rättshandlingar eller andra åtgärder som är ägnade att bereda otillbörliga fördelar åt bl.a. aktieägare, till nackdel för bolaget eller andra aktieägare. Förbudet omfattar även beslut som är ägnade att ge otillbörliga fördelar åt bl.a. aktieägare, till nackdel för bl.a. de försäkringstagare som på grund av försäkringsavtal har rätt till en andel av de ackumulerade vinster som har uppstått i rörelsen.

Bestämmelserna har nyligen utvidgats och genom försäkringstagare i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst kommit att ingå i den personkrets som inte otillbörligen får gynnas eller förfördelas av styrelse eller bolagsstämma.

I motiven till lagändringen görs bedömningen, att det är lämpligt, särskilt mot bakgrund av det förhållandet att det är försäkringstagarna i icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag som har krav på bolagets resultat och som bär den risk som detta medför, att låta försäkringstagarna i dessa bolag omfattas av den associationsrättsliga regleringens skydd för minoriteter och av det skydd som finns för att stärka bl.a. aktieägarnas ställning i förhållande till bolagets ledning.

Anledningen till att försäkringstagarna tidigare inte uttryckligen omfattades av de associationsrättsliga generalklausulerna har sin bakgrund i

---

<sup>155</sup> Prop. 2003/04:109 s. 40 f. och 60 f.

bl.a. det förhållandet att försäkringstagarnas intresse tillgodosågs genom skälighetsprincipen.

Som tidigare nämnts utmönstrades skälighetsprincipen ur lagstiftningen genom 1999 års översyn av regelverket. Reformen innebar bl.a. att tillsynen över försäkringsbolag inte längre skulle omfatta förhållandet mellan försäkringstagare och försäkringsbolag. Detta förhållande skulle i stället regleras i försäkringsavtalet.

Det är särskilt mot bakgrund av skälighetsprincipens avskaffande som ändringarna i generalklausulerna bör förstås. I motiven anförs nämligen att det är angeläget att stärka försäkringstagarnas skydd i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst och att försäkringstagarna bör skyddsmässigt kompenseras för skälighetsprincipens avskaffande.

I motiven anförs vidare att ändringarna i generalklausulerna bl.a. kommer att få betydelse på så vis att de kommer att motverka åtgärder som formellt inte berör aktieägarnas och försäkringstagarnas lika rätt i bolaget men som reellt gynnar en aktieägare eller försäkringstagare på andras bekostnad, t.ex. att egendom säljs till uppenbart underpris till ett närstående bolag. En utvidgning av tillämpningsområdet för generalklausulerna förutsätts också innebära större möjligheter för försäkringstagarna att utkräva rättsliga sanktioner av styrelseledamöter eller verkställande direktör som handlat otillbörligt mot försäkringstagarna.<sup>156</sup>

#### **4.6.5 Riktlinjer för hantering av intressekonflikter**

Som berörs ovan skall försäkringsbolag som meddelar direktförsäkring numer upprätta riktlinjer för hantering av intressekonflikter mellan bolagets intressenter. Vidare gäller att styrelsen skall fastställa riktlinjerna, ansvara för att de följs och fortlöpande pröva om de behöver ändras.

I motiven till dessa regler anförs bl.a. att det är nödvändigt, för att kunna bemästra intressekonflikter, att försäkringsbolagen själva vidtar åtgärder för att minimera risken för att dessa får genomslag på bolagets styrning. Vidare anförs att det är av vikt att försäkringsbolagen kan identifiera och hantera situationer där intressekonflikter kan förekomma för att kunna säkerhetsställa att de beslut som fattas är förenliga med bolagens grundläggande syfte.

Riktlinjerna skall, enligt motiven, i första hand fungera som ett verktyg för bolagets interna kontroll. Vidare gäller att riktlinjerna skall ge vägledning vid beslut som avser förmögenhets- och riskfördelning mellan olika intressegrupper i försäkringsbolaget. De beslut som härvidlag antas komma i fråga är sådana där det finns en risk för att intressekonflikter mellan bl.a. aktieägare och försäkringstagare får genomslag.

---

<sup>156</sup> Prop. 2003/04:109 s. 42 f. och 61 f. Lagrådet anför i detta sammanhang att försäkringstagarna genom en analog tillämpning av bestämmelserna omfattas av de associationsrättsliga generalklausulerna, men att ett förtydligande är lämpligt, se nämnda prop. s. 44.

Riktlinjerna kan liksom placeringsriktlinjerna och de försäkringstekniska riktlinjerna ligga till grund för Finansinspektionens tillsyn av försäkringsbolag. Finansinspektionen har dessutom möjlighet att förelägga bolaget att vidta rättelse om riktlinjerna inte är tillfredsställande med hänsyn till omfattningen och beskaffenheten av försäkringsbolagets rörelse. I detta sammanhang bör vidare påpekas att riktlinjerna är avsedda att vara bindande för verksamheten på samma sätt som bolagsordningen men att bolagsstämman däremot inte är bunden av de riktlinjer som styrelsen beslutat om.<sup>157</sup>

---

<sup>157</sup> 8 kap. 8 § se prop. 2003/04:109 s. 45 f.

# 5 Brott mot vinstutdelningsförbudet

## 5.1 Allmänna utgångspunkter

Som nämnts i föregående kapitel finns en risk för att de intressekonflikter som kan uppstå i livförsäkringsaktiebolag, som inte får dela ut vinst, inverkar negativt på bolagets styrning. Härvidlag kan tänkas att livförsäkringsaktiebolaget genom transaktioner med moderbolaget frånhänds värden. Finansinspektionen har granskat intressekonflikter i livförsäkringsbolagen och som exempel på dylika transaktioner nämnt köp eller försäljning av lös eller fast egendom, köp eller försäljning av tjänster, licensavtal, leasing, lån och annan finansiering samt borgen och lämnande av säkerheter.<sup>158</sup> Det kan vidare tänkas fall då moderbolaget vederlagsfritt eller till underpris tillåts nyttja livförsäkringsaktiebolagets egendom. Gemensamt för dessa transaktioner är att värdet av moderbolagets prestation understiger värdet av livförsäkringsaktiebolagets prestation, vilket sålunda innebär att en värdeöverföring sker mellan de båda bolagen.

Syftet med förevarande kapitel är i huvudsak att diskutera förhållandet mellan dylika transaktioner och bestämmelserna i 12 kap. vilka är uppställda i syfte att skydda bolagets kapital.

Nämnda syfte kan konkretiseras genom följande frågeställningar:

- Skall till formen onerösa transaktioner, mellan ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst och dess moderbolag, som i verkligheten innebär att livförsäkringsaktiebolaget frånhänds värden, betecknas som ett brott mot vinstutdelningsförbudet och därmed anses utgöra en otillåten värdeöverföring?
- Kan bestämmelsen i 12 kap. 2 § tillämpas analogt på förtäckta värdeöverföringar som sker mellan ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst och en till dess moderbolag närstående juridisk person?

Kapitlet disponeras på följande vis. I *avsnitt 5.2* undersöks vilka regler dylika transaktioner kan tänkas falla in under varvid den bedömningen görs att de s.k. kapitalskyddsreglerna i 12 kap. bör bilda utgångspunkt för undersökningen. Av denna anledning följer, i *avsnitt 5.3* en kortfattad genomgång av dessa regler. I *avsnitt 5.4* beskrivs slutligen vinstutdelningsreglerna mer ingående och slutligen nämns något om reglernas analoga tillämpning.<sup>159</sup>

---

<sup>158</sup> Se Finansinspektionens rapport 2004:2 s. 12.

<sup>159</sup> Frågan om vilka rättsföljder som inträder i de fall ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst agerar i strid med vinstutdelningsförbudet berörs i kapitel 7.

## 5.2 Reglernas tillämplighet

Det är inte alldeles givet hur transaktioner mellan ett livförsäkringsaktiebolag och dess moderbolag som innebär en värdeöverföring skall kvalificeras. I 12 kap. uppställs regler som syftar till att skydda bolagets förmögenhet. Den för hela kapitlet grundläggande regeln är att utbetalningar av bolagets medel till aktieägarna endast får ske enligt de regler som föreskrivs i lagen.<sup>160</sup> Som tidigare nämnts är vinstutdelning i livförsäkringsaktiebolag tillåten endast om det följer av bolagsordningen. Utbetalningar mellan ett livförsäkringsaktiebolag och dess moderbolag som inte kan motiveras med stöd av reglerna i kapitlet står sålunda i strid med reglerna i 12 kap. samt även, som nämnts i föregående kapitel, med de associationsrättsliga generalklausulerna i 8 kap. 15 § och 9 kap. 19 §.

Det bör kunna hävdas att en till formen onerös rättshandling som i verkligheten omfattar en värdeöverföring mellan ett livförsäkringsaktiebolag och dess moderbolag innebär ett brott mot vinstutdelningsförbudet. Mot ett dylikt resonemang kan invändas att bestämmelserna i 12 kap. enligt sin lydelse endast omfattar fall då kontanta utbetalningar i strid med regelverket sker. Som senare skall framgå får det dock anses vara klarlagt att även andra typer av egendomsöverföringar än kontanta utbetalningar omfattas av bestämmelserna.

Enligt motiven är bestämmelserna i 12 kap. endast tillämpliga i de fall det är fråga om utbetalning eller annan överföring av egendom till aktieägare *i denna deras egenskap*. Det anges att om livförsäkringsaktiebolaget och aktieägarna sluter sedvanliga avtal om t.ex. köp eller anställning är aktieägaren att betrakta som *tredje man* och inte som aktieägare. Skulle emellertid någon försöka kringgå utbetalningsförbudet genom att en mer eller mindre benefik överföring till aktieägarna maskeras som en vanlig affärstransaktion, kan bestämmelserna i 12 kap. komma att tillämpas och i sådana fall räknas transaktionen som en *olovlig utbetalning* till aktieägarna i denna deras egenskap.<sup>161</sup>

Vidare klargörs att en transaktion mellan bolaget och tredje man som strider mot bolagsverksamhetens föremål och syfte, t.ex. en gåva eller en till formen onerös men i verkligheten benefik rättshandling är ogiltig enligt bestämmelserna i 8 kap. såvida inte de särskilda reglerna om gåvor i 12 kap. 11 § äger tillämpning.<sup>162</sup>

I de fall som här är föremål för undersökning, är det fråga om förtäckta värdeöverföringar till livförsäkringsaktiebolagets moderbolag, d.v.s. till aktieägarna och inte till tredje man. Mot bakgrund av vad som ovan sagts bör sålunda bestämmelserna i 12 kap. utgöra undersökningens utgångspunkt.

---

<sup>160</sup> Se 12 kap. 1 §.

<sup>161</sup> Prop. 1981/82:180, del 1, s. 261. I specialmotiveringen till 12 kap. 10 §. anges att bestämmelsen har utformats med 12 kap. 5 § ABL som mönster, se prop. 1981/82:180, del 1, s. 272. Se motiven till denna bestämmelse prop. 1975:103 s. 485 f.

<sup>162</sup> Prop. 1975:103 s. 476 f. I propositionen hänvisas till 8 kap. 13 och 14 §§ ABL. Bestämmelsen i 12 kap. 1 § ABL justerades genom prop. 1994/95:10, del 1, till följd av införandet av överkursfond. Ytterligare en ändring företogs genom prop. 1999/2000:34 då möjlighet att förvärva egna aktier infördes.



## 5.3 Något om skyddet för bolagets kapital

Ett kännetecken för alla typer av aktiebolag är att aktieägarna inte svarar personligen för bolagets skulder. För betalning av dessa kan endast bolagets förmögenhet tas i anspråk. Reglerna i 12 kap. syftar till att skydda bolagets förmögenhet.<sup>163</sup>

I skadeförsäkringsaktiebolag och livförsäkringsaktiebolag, som delar ut vinst, delas bolagets förmögenhet, det egna kapitalet, upp i *bundet kapital* och *fritt kapital*. Till det bundna egna kapitalet hör bl.a. aktiekapital, överkursfond, reservfond och fond för orealiserade vinster. Till det fria egna kapitalet hör fria fonder, balanserad vinst eller förlust samt vinst eller förlust för räkenskapsåret.<sup>164</sup>

I livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst skall som bundet eget kapital tas upp aktiekapital, överkursfond, konsolideringsfond, fond för orealiserade vinster och vinst eller förlust för räkenskapsåret.<sup>165</sup> Något fritt eget kapital finns inte i dessa bolag.

Värdeöverföringar från ett försäkringsaktiebolag kan avse tillgångar svarande mot bolagets bundna eller fria kapital. Tillgångar svarande mot bolagets bundna kapital kan i fråga om samtliga nu omtalade bolagskategorier, lagligen överföras till aktieägarna endast enligt reglerna om förvärv av egna aktier, utbetalning vid nedsättning av aktiekapitalet, eller överkursfonden och utskiftning vid bolagets likvidation. För skade- och livförsäkringsaktiebolag som delar ut vinst tillkommer möjligheten att ta i anspråk bolagets bundna kapital genom nedsättning av reservfonden. Livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst skall i stället för att göra avsättningar till reservfonden göra avsättningar till konsolideringsfonden. Den i lagen anvisade formen för ianspråktagande av bolagets fria kapital är vinstutdelning. För livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst finns givetvis ingen möjlighet att genom vinstutdelning lagligen föra medel ur bolaget.<sup>166</sup>

Bestämmelser om vinstutdelning finns i 12 kap. 2 § 2 st. Av nämnda lagrum framgår att vinstutdelning till aktieägarna inte får överstiga vad som i fastställd balansräkning för det senaste räkenskapsåret redovisas som bolagets nettovinst för året, balanserade vinst och fria fonder med avdrag för redovisad förlust, belopp som enligt lag eller bolagsordning skall avsättas till bundet eget kapital eller belopp som enligt bolagsordning annars skall användas för något annat ändamål än utdelning till aktieägarna (*beloppsspärren*).<sup>167</sup>

Av 12 kap. 2 § 3 st. framgår att vinstutdelning inte får ske med så stort belopp att utdelningen med hänsyn till bolagets konsolideringsbehov,

---

<sup>163</sup> Jmf 12 kap. ABL.

<sup>164</sup> 5 kap. 14 § 1 st. årsredovisningslag (1995:1554) och 5 kap. 4 § 2 p. ÅRFL.

<sup>165</sup> 5 kap. 4 § 1 p. ÅRFL.

<sup>166</sup> Se SOU 1997:168 s. 10.

<sup>167</sup> Se prop. 1981/82:180, del 1, s. 262. Jmf motsvarande bestämmelse i 12 kap. 2 § 1 st. ABL och prop. 1975:103 s. 476 samt SOU 1997:168 s. 11.

likviditet, och ställning i övrigt står i strid med god affärssed (*försiktighetsregeln*).<sup>168</sup>

Andra utbetalningar än de som nämnts ovan, med bortseende från reglerna om gåvor och lån i 12 kap. 11 och 12 §§ är sålunda förbjudna.<sup>169</sup>

## 5.4 Närmare om vinstutdelning

### 5.4.1 Allmänna aktiebolag

I den associationsrättsliga doktrinen brukar *öppen vinstutdelning* beskrivas som en vinstutdelning som skett med iakttagande av lagens formella regler. Härvidlag avses t.ex. bestämmelserna i 12 kap. 3 § av vilka framgår hur en formenlig vinstutdelning skall ske.<sup>170</sup> En öppen vinstutdelning är tillåten under förutsättning att, de materiella vinstutdelningsbestämmelserna, d.v.s. beloppsspärren och försiktighetsregeln iakttas. I de fall vinstutdelningen sker i strid med dessa bestämmelser är den att beteckna som olovlig.

Med *förtäckt vinstutdelning* avses vinstutdelning som sker utan iakttagande av de *formella* reglerna. En förtäckt vinstutdelning kan vara för handen om t.ex. aktieägarna förvärvar egendom till underpris av bolaget.<sup>171</sup> Det synes vara en allmän uppfattning att en förtäckt vinstutdelning är tillåten under förutsättning att det värde som överförs täcks av bolagets disponibla vinstmedel och samtliga aktieägare godkänner transaktionen. Det har som skäl härför åberopats att de formella reglerna är minoritetsskyddsregler och således uppställda i aktieägarnas och inte i borgenärernas intresse.<sup>172</sup> Ur borgenärernas synvinkel är det likgiltigt huruvida beslutet om vinstutdelning fattades i en formellt korrekt ordning. Det viktiga är i stället att vinstutdelningen i fråga inte inkräktar på bolagets egna bundna kapital.<sup>173</sup> I de fall transaktionen icke godkänns av samtliga aktieägare eller då transaktionen går utöver utdelningsbar vinst är den att beteckna som en olovlig förtäckt vinstutdelning.

---

<sup>168</sup> Se prop. 1981/82:180, del 1, s. 262 f. Jmf motsvarande bestämmelse i 12 kap. 2 § 2 st. ABL och prop. 1975:103 s. 477 f. samt SOU 1997:168 s. 46.

<sup>169</sup> Jmf motsvarande bestämmelser i 12 kap. 6 och 7 §§ ABL

<sup>170</sup> Prop. 1993/94:196 s. 174 och *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys, s. 375.

<sup>171</sup> Prop. 1975:103 s. 485 f., *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys, s. 376 och *Rodhe*, Aktiebolagsrätt, s. 105.

<sup>172</sup> Se *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys, s. 378. Aktieägarnas samtycke kräver i detta sammanhang ingen särskild form, utan kan vara konkludent. Se även NJA 1995 s. 742. De ursprungliga motiven till bestämmelserna i 12 kap. 3 § och 12 kap. 3 § ABL som avhandlar formenliga vinstutdelningar i bl.a. allmänna aktiebolag, skadeförsäkringsbolag samt livförsäkringsaktiebolag som är vinstutdelade framhålls emellertid att endast ordinarie bolagsstämma kan fatta beslut om vinstutdelning, se prop. 1981/82, del 1, s. 264 som hänvisar till prop. 1975:103 s. 478 ff.

<sup>173</sup> *Nial, Johansson*, Svensk associationsrätt, s. 86 och *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys, s. 391.

## 5.4.2 Försäkringsaktiebolag

När det gäller skadeförsäkringsaktiebolag torde de formella reglerna om vinstutdelning kunna åsidosättas om samtliga aktieägare samtycker härtill på samma sätt som gäller för allmänna aktiebolag. De skäl som åberopas till stöd för ett sådant synsätt beträffande allmänna aktiebolag, torde även kunna komma till användning i fråga om skadeförsäkringsbolag.

När det gäller livförsäkringsaktiebolag som enligt regler i bolagsordningen får dela ut vinst, finns emellertid anledning att se annorlunda på de formella vinstutdelningsreglerna. De skäl som ovan åberopats för att betrakta reglerna som dispositiva minoritetsskyddsregler torde knappast kunna göras gällande då det är fråga om livförsäkringsaktiebolag. Som ovan nämnts utgår lagstiftningen alltjämt ifrån att livförsäkringsaktiebolag är icke-vinstutdelande. Skall vinstutdelning kunna ske i dessa bolag förutsätts att preciserade bestämmelser härom införts i bolagsordningen. Denna regel bör kunna antas vara uppställd i försäkringstagarnas intresse och bör sålunda inte kunna åsidosättas ens om samtliga aktieägare samtycker härtill. Sammanfattningsvis bör sålunda, enligt vår uppfattning, kunna antas att en vinstutdelning från ett livförsäkringsaktiebolag som delar ut vinst endast är lovlig såvida lagens formella regler iakttagits.

Några materiella eller formella vinstutdelningsregler finns förstås inte för livförsäkringsaktiebolag som i bolagsordningen saknar föreskrifter om vinstutdelning. Alla förtäckta vinstutdelningar som ett livförsäkringsaktiebolag kan tänkas företa står sålunda i strid med 12 kap. 2 § och är därmed att beteckna som otillåtna.

## 5.5 Något om reglernas analoga tillämpning

### 5.5.1 Allmänna aktiebolag

Bestämmelserna i 12 kap. 2 § ABL avser, som nämnts ovan, enligt sin lydelse endast utbetalningar till aktieägare. HD har dock bl.a. i NJA 1997 s. 418 uttalat att bestämmelsen i ett antal situationer bör kunna tillämpas analogt på utbetalningar som görs till andra än aktieägare. Härvidlag har bl.a. hänvisats till uttalanden i förarbetena där det antyds att 12 kap. 2 § skall konsulteras oavsett om utbetalningen i fråga skett till en aktieägare eller ej.<sup>174</sup>

Vad som i första hand här avses är sådana fall där mottagaren av utbetalningen visserligen inte är en aktieägare, men väl någon till denne *närstående fysisk eller juridisk person*.<sup>175</sup> Någon definition av vad som avses med närstående fysisk eller juridisk person lämnas inte av HD i fallet. I doktrinen har emellertid den uppfattningen framförts att det ligger nära till hands att analogisera från låneförbudet i 12 kap. 7 § ABL och

<sup>174</sup> Se NJA 1997 s. 418 s. 447 i referatet med hänvisning till prop. 1975:103 s. 475 f.

<sup>175</sup> Se NJA 1997 s. 418 s. 448 i referatet. Se även RH 1992:80.

släktkatalogen i bestämmelsens första stycke. Som alternativ till detta har även anförts att återvinningsreglerna i 4 kap. konkurslagen (1987:672) och den släktkatalog som finns där kan tillämpas analogt. Den uppfattningen har också framförts att det finns all anledning att tillämpa 12 kap. 2 § ABL analogt om utbetalningen skett till närstående som täcks av släktkatalogerna i både ABL och konkurslagen (1987:672), såvida det inte av omständigheterna framgår att det saknas närhet mellan aktieägarna i bolaget och den utomstående.<sup>176</sup>

Av NJA 1997 s. 418 framgår även att bestämmelsen dessutom kan tillämpas analogt då fråga är om utbetalningar som görs till någon som i ett *nära sakligt sammanhang med utbetalningen upphör att vara aktieägare eller blir aktieägare*. Av stor betydelse för bedömningen härvidlag är den tidsmässiga relationen mellan utbetalningen och det blivande eller förutvarande aktieinnehavet. Om utbetalningen sker i tiden nära det att mottagaren blev eller upphörde att vara aktieägare bör 12 kap. 2 § ABL presumtionsvis tillämpas. Motsatsvis bör bestämmelsen inte tillämpas om t.ex. det är flera år sedan utbetalningsmottagaren upphörde att vara aktieägare och det av omständigheterna inte finns något som tyder på att utbetalningen har något samband med det tidigare aktieinnehavet.<sup>177</sup>

HD konstaterar också att även andra ägarliknande kopplingar till aktiebolaget kan aktualisera en analog tillämpning. Härvidlag avses i främsta rummet personer *vars rättsställning kan liknas vid en aktieägars*. Det förhållande att dessa personer formellt icke har samma kontroll och inflytande över bolaget bör icke hindra att deras ställning bedöms endast med beaktande av de faktiska förhållandena utan även med beaktande av deras formella ställning i bolaget. Andra personer på vilka 12 kap. 2 § analogt bör tillämpas är sådana som *innehar olika typer av finansiella instrument i bolaget*, t.ex. konvertibla skuldebrev eller vinstandelsbevis, och på grund härav kan antas ha ett inflytande i bolaget. Hänsynen till säkerheten i omsättningen och det praktiska ekonomiska livet får sätta gränser för hur långt analogierna kan drivas.<sup>178</sup>

HD anför också att förhållandena, i vissa fall när mottagaren är närstående till aktieägaren, kan vara sådana att det i själva verket får anses vara aktieägaren som är mottagare och som därför kan bli återbäringsskyldig. Utgångspunkten skulle då kunna vara att det inte finns någon anledning att behandla ett sådant fall på annat sätt än om aktieägaren först tar emot

---

<sup>176</sup> Andersson, Utomståendes ersättningsskyldighet jämte vindikation vid olovlig vinstutdelning – ett avgörande från Högsta domstolen, i SvJT 1998 s. 52-83, s. 61 f.

<sup>177</sup> Se NJA 1997 s. 418 s. 448 i referatet och jmf Andersson, Ersättningsskyldighet vid olovlig vinstutdelning, i SvJT 1998 s. 63. Om det inte skulle finnas ett nära sakligt sammanhang av förevarande slag skall utbetalningens lovlighet prövas endast mot aktieägarskyddsregler, d.v.s. främst regeln att ett bolag inte får företa en rättshandling som är uppenbart främmande för verksamhetens syfte men även gävoregeln i 12 kap. 6 § ABL.

<sup>178</sup> Se NJA 1997 s. 418 s. 448 i referatet och jmf Andersson, Ersättningsskyldighet vid olovlig vinstutdelning, i SvJT 1998 s. 64. Andersson har kritiserat HD:s uttalande att hänsyn till omsättningen i det praktiska ekonomiska livet får sätta gränser för hur långt analogierna kan drivas. Han framför den uppfattningen att den av HD valda lösningen ökar oförutsägbarheten då den medför att enskilda fysiska och juridiska personer inte kan vara säkra på att de enligt ABL kan ta emot vederlagsfria utbetalningar utan att riskera återbetalningsskyldighet vid en senare tidpunkt, ett förhållande som strider mot de ändamålsskäl som motiverar lösningen, se nämnda tidsskriftsartikel s. 60 f.

utbetalningen från bolaget och därefter lämnar den vidare till en närstående.<sup>179</sup>

## 5.5.2 Livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst

Det som nu anförts avser i och för sig allmänna aktiebolag. Det finns enligt vår mening skäl att anta att motsvarande bestämmelse i FRL bör kunna tillämpas analogt på motsvarande sätt. Som nämnts ovan tycker sig HD finna stöd för att det i motiven förutsattes att en analog tillämpning av 12 kap. 2 § ABL skulle kunna ske. HD hänvisar härvidlag till prop. 1975:103 s. 476 vari uttalas att en vederlagsfri prestation till tredje man (gåva) kan bli giltig under förutsättning att samtliga aktieägare samtycker till den, men att sådant samtycke har verkan inom ramen för aktieägarnas dispositionsrätt över bolagets tillgångar, d.v.s. endast är giltig om transaktionen inte tar i anspråk andra medel än sådana som bolaget kan utdela som vinst. Uttalandet låter antyda att vinstutdelningsreglerna även vid utbetalningar till *andra* än aktieägarna bör beaktas. I motiven till motsvarande bestämmelse i FRL hänvisas till nämnda uttalande i ABL:s motiv.<sup>180</sup> Det bör sålunda mot bakgrund härav kunna antas att 12 kap. 2 § kan tillämpas om utbetalningar sker till andra än aktieägarna. Härvidlag bör i första hand komma i fråga den krets som omnämns i NJA 1997 s. 418.

Förevarande slutsats innebar att en förtäckt utbetalning som sker mellan ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst och t.ex. ett systerbolag bör anses stå i strid med vinstutdelningsförbudet i 12 kap. 2 §. då det bör kunna antas att ett systerbolag är en aktieägaren närstående juridisk person i den mening som avses i NJA 1997 s. 418.<sup>181</sup>

---

<sup>179</sup> Se NJA 1997 s. 418 s. 447 f. i referatet.

<sup>180</sup> Se NJA 1997 s. 418 s. i referatet 447 f. och prop. 1975:103 s. 475 f. till vilken prop. 1981/82:180, del 1, s. 261 hänvisar.

<sup>181</sup> Jmf Granskningsrapport Försäkringsaktiebolaget Skandia (publ), 25 november 2003, s. 13.

# 6 Koncerninterna transaktioner

## 6.1 Allmänna utgångspunkter

I föregående kapitel har den bedömningen gjorts att till formen onerösa transaktioner mellan livförsäkringsaktiebolag och dess moderbolag som i själva verket innebär att en värdeöverföring mellan bolagen sker, står i strid med vinstutdelningsförbudet i 12 kap. Syftet med förevarande kapitel är att presentera en analys av vissa sorters koncerninterna transaktioner och därmed söka utröna vinstutdelningsförbudets gränser.

Nämnda syfte kan konkretiseras i följande frågeställningar:

- Skall ett icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolags försäljning av tillgångar till underpris men till bokfört värde till dess moderbolag betraktas som ett brott mot vinstutdelningsförbudet och därmed anses utgöra en otillåten värdeöverföring mellan livförsäkringsaktiebolaget och dess moderbolag?
- Hur skall tillgångar som överförs mellan ett icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolaget och dess moderbolag värderas vid en tillämpning av vinstutdelningsförbudet i 12 kap?
- Föreligger ett brott mot vinstutdelningsförbudet och därmed en otillåten värdeöverföring i de fall ett icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag till underpris eller vederlagsfritt upplåter egendom eller tillhandahåller tjänster till dess moderbolag?
- Hur skall egendomsupplåtelser och tjänster som ett icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag tillhandahåller dess moderbolag värderas vid en tillämpning av vinstutdelningsförbudet i 12 kap?
- Bör alla transaktioner mellan ett icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag och dess moderbolag eller annat närstående bolag som innebär ett missgynnande av livförsäkringsaktiebolaget betraktas som ett brott mot vinstutdelningsförbudet och därmed som en otillåten värdeöverföring?

Kapitlet disponeras på följande sätt. Inledningsvis, i *avsnitt 6.2*, undersöks vad som gäller om ett allmänt aktiebolag vederlagsfritt eller till ett pris som understiger egendomens marknadspris överlåter egendom till aktieägarna. Av avgörande betydelse härvidlag är frågan hur egendomen skall värderas varför en diskussion om de s.k. netto- och bruttometoderna ges i avsnittet. Ett särskilt spørsmål är vidare om en försäljning av egendom till underpris men till bokfört värde över huvud skall betraktas som en vinstutdelning varför en diskussion härom lämnas i slutet på avsnittet. I *avsnitt 6.3* behandlas motsvarande frågor vad gäller icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag. Därefter i, *avsnitt 6.4*, behandlas frågan hur ett allmänt aktiebolags tillhandahållande av tjänster eller upplåtande av egendom till förmån för sina aktieägare skall hanteras rättsligt. Därefter beskrivs hur motsvarande transaktioner skall hanteras rättsligt då de sker mellan ett icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag och dess moderbolag eller systerbolag. I slutet på avsnittet beskrivs transaktioner

mellan icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag och dess moderbolag som enligt vårt förmenande inte kan anses stå i strid med vinstutdelningsförbudet. I *avsnitt 6.5* diskuteras vilken inverkan de utvidgade jävsbestämmelserna samt reglerna vars syfte är att öka styrelseledamöternas oberoende kan tänkas ha på koncerninterna transaktioner av förevarande slag.

## 6.2 Överföring av egendom till aktieägare i allmänna aktiebolag

### 6.2.1 Netto- och bruttometoden

Ett spørsmål som i den aktiebolagsrättsliga doktrinen varit föremål för diskussion<sup>182</sup> är vilket värde egendom som säljs eller vederlagsfritt överförs mellan bolaget och aktieägarna skall åsättas vid en prövning enligt 12 kap. 2 § ABL. I huvudsak har två skilda synsätt härvidlag gjorts gällande. Enligt den s.k. *nettometoden* skall överföringen anses vara lika stor som egendomens bokförda värde hos bolaget. Antag att aktieägarna förvärvar en fastighet för 100 av bolaget. Marknadsvärdet uppgår till 200 och det bokförda värdet till 150. Vid en tillämpning av nettometoden skall en värdeöverföring lika stor som skillnaden mellan vederlaget och det bokförda värdet anses ha skett; i detta fall således med 50. Har endast en sakutdelning skett utan att aktieägarna erlagt något vederlag skall utdelningen i detta fall anses uppgå till 150. Ryms denna summa inom ramen för bolagets disponibla vinstmedel och strider utdelningen inte heller mot försiktighetsregeln är den lovlig. Vid en tillämpning av *bruttometoden* i motsvarande fall skall däremot aktieägarna anses ha förvärvat fasigheten med ett belopp motsvarande skillnaden mellan egendomens marknadsvärde och dess verkliga värde; i detta fall sålunda med 100. Har endast en sakutdelning skett utan att aktieägarna erlagt något vederlag skall utdelningen i detta fall uppgå till 200.

I NJA 1995 s. 742 kom HD fram till att nettometoden är mest förenlig med gällande rätt. I fallet konstaterar HD till en början att det främst är två intressen som bestämmelsen i 12 kap. 2 § ABL är avsedd att skydda. Det ena är aktieägarnas intresse av att behandlas lika. Här nämns att i de fall endast någon eller några aktieägare erhållit en förmån av bolaget, kan fråga uppkomma om inte andra aktieägare med framgång skulle kunna rikta invändning mot detta. Det andra skyddsintresset antas vara

---

<sup>182</sup> Se t.ex. *Grosskopf*, Olovlig vinstutdelning – bolagsrättsliga och skatterättsliga synpunkter, i Skattenytt 3/93, s. 109-117, *Gometz*, Olovlig utdelning – frågor med anledning av Göran Grosskopfs artikel i Skattenytt 1993 s. 109, i Skattenytt 5/93, s. 273-274. *Lindskog*, i JT 1992/93, Olovlig kapitalanvändning; kommentarer med anledning av några tingsrättsdomar, s. 82-103. *Nerep*, Om gränserna för utdelning av sakvärden och tillämpligheten av brutto- och nettometoden i aktiebolag, Svensk skattetidning 6-7/93, s. 353-409, *Andersson*, Om verkliga värden och aktiebolagsrättsliga värden, i SvJT 1993, s.566-582, *Lindskog*, Om verkliga värden och aktiebolagsrättsliga värden – en replik, i SvJT 1993, s. 927-928 och *Sacklén*, Om skyddet för aktiebolagets borgenärer, i SvJT 1994, s. 136-178.

bolagsborgenärernas intresse av att bolagets eget kapital skyddas. HD konstaterar sedan att endast borgenärsintresset är av relevans i fallet, varför bedömningen begränsas till nämnda intresse. Därefter följer en redogörelse för några av de argument som i doktrinen gjort gällande för respektive emot de båda synsätten. De argument som här är av intresse torde kunna sammanfattas enligt följande.<sup>183</sup>

Ett argument för att nettometoden skall tillämpas är att om bruttometoden skulle ligga till grund för bedömningen av en sakutdelnings storlek måste utdelning beslutas på bolagsstämma. Det skulle sålunda innebära att de formella vinstutdelningsreglerna i 12 kap. 3 § ABL ses som ett led i det skydd för borgenärerna som ges i lagen. Ordalydelsen i reglerna som finns i 12 kap. 1 § ABL tycks ge stöd för att ett överförande till aktieägarna av bolagets medel inte kan komma till stånd på annat sätt än vad som anges i paragrafen. Som ovan redogjorts för kan dock en överföring av bolagets medel till aktieägarna bli giltig under förutsättning att samtliga aktieägare är överens såvida värdeöverföringen inte inkräktar på bolagets disponibla vinstmedel. Det sagda innebär att bruttometoden inte kan anses vara förenlig med gällande rätt eftersom bruttometoden förutsätter att formföreskrifterna i 12 kap. ABL är tvingande vilket de enligt praxis och doktrin på området inte är.<sup>184</sup>

Ett annat argument för nettometoden kan sökas i företeelsen koncernbidrag. Koncernbidrag kan under vissa förutsättningar lämnas mellan moderbolag och dotterbolag eller mellan dotterbolag och moderbolag eller annat bolag inom koncernen. Koncernbidraget lämnas av skatteskäl då det givande bolaget under vissa förutsättningar får en avdragsgill kostnad, vilket i sin tur åstadkommer skattemässiga utjämnings inom koncernen. I aktiebolagsrättsligt hänseende är koncernbidrag mellan ett dotterbolag och ett moderbolag att jämställa med vinstutdelning. Under en lång följd av år har åtskilliga koncernbidrag lämnats i tron om att det bokförda värdet är det värde som skall läggas till grund för prövningen enligt 12 kap. 2 § ABL. Att göra marknadsvärdet som utgångspunkt för denna prövning skulle innebära en genomgripande förändring av de grunder på vilka dylika transaktioner byggts. En övergång till bruttometoden skulle i framtiden kunna förhindra välmotiverade omorganisationer inom koncerner eftersom berörda dotterbolag skulle sakna fritt eget kapital för att täcka marknadsvärdet. Det nu sagda leder till att nettometoden är att föredra.<sup>185</sup>

Till stöd för bruttometoden har rättsfallen NJA 1951 I och II åberopats. HD uttalade där att mot kravet på återbäring av en som olovlig betraktad utdelning inte kunde åberopas att bolagets kvarvarande tillgångar på grund av dolda reserver eller annorledes hade täckt bolagets skulder. Detta skulle visa, har det anförts, att domstolen ansett att även dolda reserver var avsedda

---

<sup>183</sup> Se NJA 1995 s. 742 s. 759 i referatet. Kritik har riktats mot påståendet att 12 kap. 2 § ABL är avsedd att skydda aktieägarnas intresse, se *Johansson, Pehrson, Nettometoden*, i JT 1995/96 s. 821.

<sup>184</sup> NJA 1995 s. 742 s. 761 ff. i referatet. Se även *Andersson, Kapitalskyddet i aktiebolag*, s. 39. Jmf *Andersson, Nettometoden de lega lata*, i SvJT 1996 s. 297 ff. samt *Andersson, Om vinstutdelning från aktiebolag*, s. 341 där artikelförfattaren ställer sig kritisk till HD:s uttalande denna synpunkt synes avfärdas.

<sup>185</sup> Se NJA 1995 s. 742 s. 763 i referatet. Se närmare om koncernbidrag, *Gavatin, Aktiebolagsrätt*, s. 84 f.



att skydda borgenärerna och att det därför skulle stå i strid med denna avsikt att dolda reserver utdelas utan kontroll genom att de utdelade tillgångarnas bokförda värde och inte det högre marknadsvärdet ställdes mot fritt eget kapital. Mot denna ståndpunkt har hävdats att HD, i rättsfallen, inte kan anses ha besvarat frågan hur en försäljning av tillgångar till ett pris motsvarande det i balansräkningen upptagna värdet men understigande dess verkliga värde skall bedömas.<sup>186</sup> Av visst intresse är i sammanhanget att den utredning som lade grunden för den gällande ABL i sitt betänkande föreslog borttagande av kravet på avsättning till reservfond. Därvid framhölls att skapandet av dolda reserver var av större vikt för ett bolags konsolidering. I lagen behölls dock kravet på en dylik avsättning, men samtidigt infördes försiktighetsregeln 12 kap. 2 § 2 st. ABL vilken får anses vara tillämplig oavsett vilket värde som används vid prövningen just för att tillgodose kravet på konsolidering.<sup>187</sup>

Till förmån för att det bokförda värdet skall användas har även åberopats att det på flera håll i motiven framhålls att reglerna skall tillse att utdelningar inte inkräktar på det bundna kapitalet. Mot den ståndpunkten har bestämmelsens ordalydelse åberopats, av vilken skulle framgå att det inte alls är skydd för det bundna kapitalet utan fastmera om ett belopp som angivits som gräns för hur mycket som får utdelas. I sistnämnda hänseende har också kunnat hänvisas till att en liknande dubbel bestämning förekommer i artikel 15.1 a och c i det andra bolagsdirektivet. Om utgångspunkten är den att bestämmelserna i 12 kap. ABL, om inte annat talar emot det, är avsedda att så långt det låter sig göras tillgodose dessa intressen, framstår det som ändamålsenligt att vid tillämpningen av 12 kap. 2 § 1 st. ABL välja marknadsvärdet som det värde utdelningen skall anses ha. Mot en sådan inställning har anförts att bestämmelserna knappast tillkommit med en sådan syftning. Något stöd för det finns i vart fall inte i lagens bestämmelser eller i dess motiv. Snarare framstår bestämmelserna som en avvägning mellan skilda intressen, och då inte bara aktieägarnas och borgenärernas intressen utan även bl.a. intresset av skydd för omsättningen, t.ex. skyddet för tredje man som träder i förbindelse med bolaget.<sup>188</sup>

I fallet konstaterar HD slutligen att av de båda synsätten framstår inget som mer förenligt med gällande rätt om lagstiftningens ändamål, som det kan utläsas av bestämmelsernas ordalydelse, lagstiftningens allmänna systematik, av rättspraxis eller förarbetena till ABL härvidlag beaktas. Emellertid påpekas att eftersom det praktiska rättslivet under lång tid synes ha inrättat sig efter det ena alternativet så skulle det medföra många svåröverskådliga komplikationer om det konstaterades att bestämmelserna i själva verket skulle ges en annan innebörd än den som många antagit. Om marknadsvärdet skulle läggas till grund för bedömningen av utdelningens storlek skulle det också innebära att en eller flera värderingar måste göras i fråga om praktiskt taget varje transaktion som bolaget genomför med sina

---

<sup>186</sup> Se NJA 1995 s. 742 s. 764 i referatet och *Nial*, Svensk rättspraxis bolags- och föreningsrätt 1948-1953, i SvJT 1995 s. 256 f.

<sup>187</sup> NJA 1995 s. 742 s. 764 i referatet. Se närmare om förslaget till borttagande av kravet på avsättning till reservfond SOU 1971:15.

<sup>188</sup> Se NJA 1995 s. 742 s. 765 i referatet. Här avses direktiv 77/91/EEG.

aktieägare, och kanske t.o.m. tredjeman, som avser tillgångar som inte genom t.ex. marknadsnoteringar har ett lättbedömt marknadsvärde.<sup>189</sup>

## 6.2.2 Utdelning eller transaktion

Vid tolkningen av det nyss omtalade rättsfallet bör skiljas mellan två olika situationer. *För det första* kan nämnas det fall då det sker en saköverföring mellan bolaget och aktieägarna utan vederlag. En sådan överföring är tillåten såvida den överförda tillgångens bokförda värde motsvaras av bolagets disponibla vinstmedel. Skulle utdelningen ta i anspråk mer än vad som motsvaras av bolagets disponibla vinstmedel är den otillåten. *För det andra* kan nämnas den situationen att en saköverföring sker mot vederlag motsvarande tillgångens bokförda värde. I sistnämnda fall förändras inte bolagets redovisade ställning. Saköverföringen är tillåten så länge bolagets bundna kapital är intakt. Om saköverföringen sker på så sätt att aktieägaren erlägger ett vederlag som understiger tillgångens bokförda värde bör rättsfallet tolkas så att skillnaden mellan vederlaget och tillgångens bokförda värde skall motsvaras av bolagets disponibla vinstmedel för att inte betecknas som olovlig förtäckt vinstutdelning.

*Nerep* har ställt sig frågan huruvida en försäljning av aktiebolagets tillgångar till underpris men till bokfört värde över huvud skall kvalificeras som en vinstutdelning enligt 12 kap. ABL med påföljd att t.ex. både försiktighetsregeln och formföreskrifterna i nämnda kapitel skall tillämpas.<sup>190</sup>

I syfte att belysa denna frågeställning har *Nerep* lämnat följande exempel. Ett aktiebolag som har noll i disponibla vinstmedel säljer till sina aktieägare samtliga sina aktier i ett annat bolag för en köpeskilling motsvarande aktiernas bokförda värde, 100. Aktiernas marknadsvärde vid försäljningstidpunkten var 150. Samtliga aktieägare samtyckte till styrelsens beslut att sälja aktierna och alla aktieägare har behandlats lika varför det inte finns skäl att göra minoritetsskyddsreglerna gällande. I exemplet bortses från eventuella skattekonsekvenser och eventuella krav på avsättning till reservfond.<sup>191</sup>

*Nerep* analyserar transaktionen i två led. Först och främst bör fastställas huruvida transaktionen utgör en *vederlagsfri utbetalning*. Härvid skall prövas om aktiebolagets prestation korresponderar med motprestationen. Föreligger en värdediskrepans mellan prestationerna till aktiebolagets nackdel, och är den dessutom i någon mening avsiktlig och väsentlig, skall transaktionen betecknas som en vederlagsfri utbetalning med tillämpning av regelsystemet i 12 kap. ABL. I nästa led prövas huruvida vinstutdelningen är förenlig med vinstutdelningsbegränsningarna i 12 kap. 2 § ABL inklusive

---

<sup>189</sup> Se NJA 1995 s. 742 s. 766 i referatet.

<sup>190</sup> *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys, s. 396. Frågan har ställts även i andra sammanhang se, *Gometz*, HD avvärdade katastrof, i Balans 1996:2 s. 8f., där mål DT 232 som avgjordes samma dag som NJA 1995 s. 745 och vars domskäl i princip är identiska diskuteras. *Gometz* synes i denna fråga hysa en annan uppfattning än *Nerep*.

<sup>191</sup> *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys, s. 396 f. *Nereps* exempel innehåller fler parametrar som saknar intresse i detta sammanhang.

försiktighetsprincipen. I avsaknad av konsensus aktieägarna emellan skall därutöver prövas om formföreskrifterna i ABL 12 kap. iakttagits.<sup>192</sup>

Som *Nerep* framhåller kan det utan svårighet, med exemplet som utgångspunkt, konstateras att fråga är om vederlagsfri utbetalning motsvarande skillnaden mellan aktiernas bokförda värde och marknadsvärde, d.v.s. 50.<sup>193</sup>

Som *Nerep* påpekar förefaller analysmetoden naturlig. Varje transaktion mellan bolaget och dess aktieägare eller närstående, skall prövas för att avgöra om transaktionen skall ses som en vederlagsfri utbetalning eller ej, oavsett om fråga är om lån, ställande av säkerhet, försäljning till underpris, köp till överpris, utbetalning av löner och arvoden, m.m.

Mot bakgrund av det nu anförda skulle kunna konstateras att försäljningen av aktierna till bokfört värde är en vederlagsfri utbetalning varför prövningen sedan kan övergå till en bedömning om bestämmelserna i 12 kap. 2-3 §§ ABL beaktats. Härvidlag skulle analysen kunna ges det resultat, att vad som konstaterats vara en vinstutdelning visserligen överstiger vad som i fastställd balansräkning redovisas som disponibla vinstmedel nämligen noll, men eftersom utdelning skett av sakvärden på så sätt att försäljning av aktier till bokfört värde ägt rum, att bolagets bundna kapital efter försäljningen lämnats intakt och att en tillämpning därutöver av försiktighetsprincipen inte lett till annat resultat, skall det förhållandet att vinstutdelningen överstiger vad som i fastställd balansräkning för det senaste räkenskapsåret utgör disponibla vinstmedel enligt nettometoden icke tillmätas rättslig relevans. Resultatet av analysmetodens första led, nämligen att det är fråga om en vederlagsfri utbetalning och en vinstutdelning, förutsätter att frågan i metodens andra led behandlas på nu angivet sätt. Med en tillämpning av 12 kap. 2 § ABL på utdelning av sakvärden förutsätter också i analysmetodens andra led att den exakta ordalydelsen av bestämmelsen överges till förmån för en tillämpning av bestämmelsen i enlighet med dess ändamål, nämligen att skydda borgenärerna med utgångspunkt i bolagets bundna kapital och därutöver med tillämpning av försiktighetsprincipen.<sup>194</sup> Enligt den tolkning av rättsfallet som *Nerep* gjort har HD dock inte resonerat på detta sätt. Enligt *Nerep* har HD i stället funnit att ett aktiebolags försäljning av tillgångar till bokfört värde, och med ett väsentligt högre marknadsvärde, *över huvud inte är att kvalificera som en vinstutdelning*.<sup>195</sup> *Nerep* tycker sig finna stöd för denna slutsats i HD:s beskrivning av de två skilda synsätten. Nettometoden antas nämligen av HD innebära att *borgenärsskyddskravet* medför att *utdelningen* skall anses vara lika stor som beloppet av tillgångarnas bokförda värde. Bruttometoden beskrivs på motsvarande sätt så att utdelningen i stället skall anses ha skett med ett belopp motsvarande ett annat värde hos tillgången, vanligen med det bedömda marknadsvärdet.<sup>196</sup>

---

<sup>192</sup> *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys, s. 397 f.

<sup>193</sup> *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys, s. 399 f.

<sup>194</sup> *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys, s. 398 f.

<sup>195</sup> *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys, s. 399.

<sup>196</sup> *Nerep*. Frågan om brutto- respektive nettometodens tillämplighet vid utdelning av sakvärden i aktiebolag slutligt avgjort, i Svensk skattetidning, s. 77.

Enligt *Nerep*, följer med denna utgångspunkt i själva beskrivningen av de olika metoderna, med nödvändighet, att om det vederlag som bolaget erhåller för de utgivna sakvärdena motsvarar bokfört värde, skall enligt nettometoden en utdelning inte anses ha skett. Om marknadsvärdet således väsentligen överstiger det bokförda värdet skall skillnaden mellan dessa värden icke ses som en utdelning. Således blir, enligt *Nerep*, en konsekvens av nettometoden att om aktiebolag säljer tillgångar till bokfört värde föreligger ingen vinstutdelning, oavsett om marknadsvärdet är väsentligt högre än det bokförda värdet.

Denna ståndpunkt, kan möjligen förefalla oförenlig med det förhållandet att HD i förbigående nämnde att försiktighetsprincipen i 12 kap. 2 § 2 st. ABL bör anses vara tillämplig oavsett vilket värde som används vid prövningen. Nämnda uttalande antyder att varje transaktion mellan bolaget och aktieägarna som innebär att bolaget säljer en tillgång till bokfört värde skall betecknas som en utdelning och sålunda prövas enligt såväl beloppsspärren som försiktighetsregeln. Enligt *Nerep* skall dock nämnda uttalande tolkas i ljuset av HD:s definition av netto- respektive bruttometoden. HD:s uttalande tar, enligt *Nerep*, endast sikte på den förstnämnda av de två typsituationerna, d.v.s. att sakutdelning sker utan motprestation. Vid den typen av utdelningar gäller således att försiktighetsprincipen är tillämplig oavsett om till beräkningen av utdelningens storlek läggs det bokförda värdet eller marknadsvärdet. Om en försäljning sker till ett pris motsvarande bokfört värde föreligger dock, enligt *Nerep*, ingen utdelning *per definition* varför försiktighetsprincipen icke blir tillämplig.<sup>197</sup>

Om *Nereps* uppfattning godtas följer med nödvändighet, vid ett aktiebolags försäljning av tillgångar till bokfört värde till aktieägare eller andra närstående, att vinstutdelningsbegränsningarna i 12 kap. 2 § och formföreskrifterna i 12 kap. 3 § ABL över huvud inte blir tillämpliga eftersom det inte är fråga om utdelning. En annan sak är härvidlag att likhetsprincipen, generalklausulen i 9 kap. 27 § ABL, jävsreglerna m.m. blir tillämpliga eftersom dessa principer, som *Nerep* påpekar, icke endast avser beslut om vinstutdelning.

Det synes mot bakgrund av vad som sagts ovan finnas två olika sätt att tolka rättsfallet. Antingen betraktas ett bolags försäljning av tillgångar till aktieägarna till underpris som en icke-utdelning eller så betraktas det som en vinstutdelning.

Oavsett vilket tolkningsalternativ som väljs bör dock framhållas att *Nerep* i sitt exempel beskriver just det motsägelsefulla i att betrakta en dylik disposition som en vinstutdelning. Antag att en tillgång säljs till bokfört värde samtidigt som tillgångens marknadsvärde överstiger det bokförda värdet med 50. Antag också att bolagets disponibla vinstmedel uppgår till noll. Att i ett sådant fall betrakta dispositionen som en tillåten vinstutdelning ter sig egendomligt. Hur kan vinstutdelningen med 50 vara tillåten trots att bolaget saknar disponibla vinstmedel?

---

<sup>197</sup> Jmf dock *Johansson, Pehrsson, Nettometoden*, i JT 1995/96, s. 827, där författarna synes vara av den uppfattningen att en försäljning av bolagets tillgångar till aktieägarna till bokfört värde är att beteckna som en utdelning.

Till saken hör också att rättsfallet har tolkats så att det saknar betydelse om det säljande bolaget vid en efterföljande ordinarie bolagsstämma befinns ha ett urholkat bundet eget kapital på grund av t.ex. förluster under det verksamhetsår som den ifrågasatta transaktionen ägde rum. Av det sagda följer t.ex., att om ett aktiebolag under 2002 säljer en fastighet till ett pris motsvarande bokfört värde, och fastighetens marknadsvärde ligger klart över det bokförda värdet, skall försäljningen anses stå i överensstämmelse med de aktiebolagsrättsliga reglerna om utdelning, oberoende av om bolaget under samma verksamhetsår på grund av andra transaktioner gör så stora förluster att bolagets bundna kapital inte längre är intakt, och oberoende av kapitalläget i transaktionsögonblicket.<sup>198</sup>

Oavsett det förhållandet att den ståndpunkt som *Nerep* företräder verkar ha skäl för sig återstår vissa betänkligheter. Ty om dylika transaktioner icke kvalificerades som vinstutdelningar är inte försiktighetsregeln i 12 kap. 2 § 2 st. ABL tillämplig eftersom dess tillämplighet förutsätter att det är fråga om vinstutdelning. Det kan förefalla som att den ståndpunkten att nämnda disposition icke utgör en vinstutdelning medför att aktieägarna såvida samtliga samtycker härtill i princip kan tömma bolaget på dess dolda reserver genom att av bolaget systematiskt köpa tillgångar till mer eller mindre påhittade värden som vida understiger tillgångarnas uppskattade marknadsvärden. *Andersson* har härvidlag påpekat att en del praktiker och studenter synes missförstå rättsfallet såtillvida att de tror att nettometoden i princip lämnar utrymme för hur omfattande utbetalningar som helst så länge som vad som överförs motsvarar den överförda tillgångens bokförda värde. *Andersson* påpekar att detta är en missuppfattning och framhåller bl.a. att det torde kunna förutsättas att det bokförda värdet grundar sig på en riktig användning av redovisningsmässiga principer i enlighet med god redovisningssed vad avser avskrivningar och nedskrivningar.

*Andersson* synes vara av en annan uppfattning än den som *Nerep* företräder. Han anser att rättsfallet inte ger stöd för annat än att nettometoden är tillämplig under förutsättning att bolagets bundna kapital är intakt och försiktighetsregeln inte kräver mer.<sup>199</sup> *Andersson* tycks således förutsätta att försiktighetsregeln i 12 kap. 2 § 2 st. ABL i dessa fall är tillämplig. Denna ståndpunkt bör sålunda medföra att *Andersson*, till skillnad från *Nerep*, kvalificerar dylika dispositioner som vinstutdelning eftersom försiktighetsregeln annars inte är tillämplig. I praktiskt hänseende får detta, konstaterar *Andersson*, betydelse på så vis att aktieägaren, i de fall bolaget säljer egendom, i vissa fall måste erlægga ett större belopp än det bokförda värdet, maximalt egendomens marknadsvärde.<sup>200</sup>

Enligt vår uppfattning bör HD:s uttalande, att försiktighetsregeln får anses vara tillämplig oavsett vilket värde som används vid prövningen enligt 12 kap. 2 § 1 st. ABL, anses omfatta de fall bolaget säljer tillgångar till

---

<sup>198</sup> *Nerep*, Frågan om brutto- respektive nettometodens tillämplighet vid utdelning av sakvärden i aktiebolag slutligt avgjord, i Svensk skattetidning, s. 77.

<sup>199</sup> *Andersson*, Kapitalskyddet i aktiebolag, s. 41 f.

<sup>200</sup> *Andersson*, Kapitalskyddet i aktiebolag, s. 44. Skulle en viss egendom inte ha något bokfört värde på grund av att den har nyanskaffat, bör anskaffningsvärdet vara avgörande, såvida inte marknadsvärdet är lägre, se *Andersson*, Nettometoden de lega lata, i SvJT 1996 s. 440

underpris. Sålunda kan inte borgenärerna, i de fall bolaget till aktieägarna säljer tillgångar till bokfört värde, med åberopande av 12 kap. 2 § 1 st. ABL göra gällande att det föreligger en olovlig vinstutdelning. De dolda värden som genom en dylik disposition överförs mellan bolaget och aktieägarna, torde däremot kunna angripas med stöd av försiktighetsregeln i 12 kap. 2 § 2 st. ABL. De dolda värden som förs ut från bolaget utgör sålunda en lovlig vinstutdelning, såvida aktiebolagets bundna kapital är intakt och försiktighetsregeln inte föranleder annat.<sup>201</sup>

*Meltz* har uttryckt saken så att det i ett första steg skall undersökas huruvida en utdelning föreligger. En förtäckt utdelning föreligger t.ex. om försäljning av egendom till underpris sker till aktieägarna. Denna klassificering av transaktionen sker således med marknadsvärdet som ekonomiskt mått. I ett andra steg bedöms om utdelning är olovlig. Med avseende på borgenärsskyddet sker en bedömning av om aktiebolagets bokförda tillgångar är intakta genom att konstatera att vederlaget för utgiven egendom är minst lika stort som det bokförda värdet. Härvidlag används ett annat ekonomiskt mått än i det första steget nämligen tillgångens bokförda värde.<sup>202</sup>

### **6.3 Överföring av egendom mellan livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst och dess moderbolag**

Frågan inställer sig vad som gäller vid motsvarande transaktioner som sker mellan ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst och dess moderbolag eller annat närstående bolag. Givetvis är rena utdelningar av sakvärden förbjudna i enlighet med vinstutdelningsförbudet. Som ovan framhålls kan dock tänkas att moderbolaget försöker kringgå vinstutdelningsförbudet genom att köpa t.ex. en fastighet av livförsäkringsaktiebolaget till ett pris som understiger marknadspriset. Frågan uppstår hur en dylik transaktion skall kvalificeras rättsligt. Skall den betraktas som en vinstutdelning motsvarande skillnaden mellan marknadsvärdet och den överlåtna tillgångens bokförda värde med påföljd att bestämmelserna om otillåten värdeöverföring 12 kap. blir tillämpliga eller är transaktionen över huvud inte att uppfatta som en vinstutdelning. Med andra ord kan nettometoden som den beskrivs i NJA 1995 s. 742 användas. Härvidlag bör erinras om att rättsfallet avsåg allmänna aktiebolag och inte livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst. Det finns, som redogjorts för ovan, avgörande skillnader mellan dessa associationsformer som komplicerar frågeställningen; bl.a. det förhållandet att livförsäkringsaktiebolaget drivs i enlighet med ömsesidiga principer vilket innebär att bolaget drivs i försäkringstagarnas intresse, oaktat att bolaget inte ägs av försäkringstagarna. Till detta kommer att HD:s domskäl i NJA 1995 s. 742 tolkas på olika sätt. *Nerep* har tolkat rättsfallet så att ett

<sup>201</sup> *Andersson* synes mena detta, se Nettometoden de lega lata, i SvJT 1996 s. 434 ff.

<sup>202</sup> *Meltz*, Nettometoden tillämpas vid utdelning av sakvärden, i Skattenytt 1/96 s. 19.

aktiebolags försäljning av bolagets tillgångar över huvud inte är att kvalificera som en utdelning. Härvidlag har sagts att det är en annan sak att en dylik disposition eventuellt kan strida mot den aktiebolagsrättsliga likhetsprincipen. Ovan görs emellertid också den tolkningen att en dylik transaktion är att klassificera som en utdelning motsvarande skillnaden mellan det bokförda värdet och tillgångens bedömda marknadsvärde och att denna ur borgenärsskyddssynpunkt är lovlig såvida bolagets bundna kapital är intakt. Om det senare av dessa tolkningsalternativ godtas bör ett livförsäkringsaktiebolags försäljning av tillgångar till underpris men till bokfört värde vara att kvalificera som en vinstutdelning på samma sätt som gjorts för allmänna aktiebolag. Ett sådant resonemang torde medföra att transaktionen i fråga motsvarar en utdelning lika stor som skillnaden mellan den överlåtna tillgångens bokförda värde och dess marknadsvärde och sålunda stå i strid med vinstutdelningsförbudet.

Om *Nereps* tolkning av NJA 1995 s. 742, som innebär att en försäljning av bolagets tillgångar till underpris men till bokfört värde per definition icke är en vinstutdelning, läggs till grund för resonemanget skulle moderbolaget i princip kunna tömma livförsäkringsaktiebolaget på dess dolda reserver, så länge dess bundna kapital är intakt, genom att systematiskt sälja bolagets tillgångar till bokförda värden. Det bör dock kunna invändas att detta är ett förenklat synsätt varför frågan kräver en mer ingående granskning.

Som ovan konstateras synes en viktig anledning till att HD valde just nettometoden vara den att metoden använts i praktiken, att bruttometoden enligt majoritetens uppfattning skulle få negativa konsekvenser för näringslivet samt att nettometoden underlättar omstruktureringar inom koncerner.<sup>203</sup> Hänsynstaganden av detta slag torde inte kunna göras då fråga är om livförsäkringsaktiebolag som över huvud inte får dela ut vinst. Omstruktureringar inom en koncern genom koncernbidrag mellan livförsäkringsaktiebolaget och dess moderbolag torde inte vara tillåtna eftersom koncernbidrag aktiebolagsrättsligt är att jämställa med vinstutdelning. Det finns dessutom ytterligare en komplikation i detta resonemang som bör belysas. I NJA 1995 s. 742 inleder HD med att påpeka att bestämmelsen i 12 kap. 2 § ABL i främsta rummet är avsedd att skydda två intressen. Det ena är aktieägarnas intresse av likabehandling och det andra är bolagsborgenärernas intresse av att bolagets bundna kapital skyddas. Därefter framhåller HD att det i det fallet är borgenärsintresset som är ifråga och att bedömningen därför begränsas till detta. Borgenärernas intressen tillgodoses således genom att det bundna kapitalet hålls intakt. HD:s domskäl är sålunda begränsade till borgenärsskyddet vilket kan förmodas innebära att en bruttometod skall tillämpas i de fall aktieägarnas skyddsintresse står i fokus. När det gäller livförsäkringsaktiebolag utgör dock försäkringstagarna en intressegrupp som saknas i allmänna aktiebolag. Livförsäkringsaktiebolaget drivs som ovan nämnts enligt

---

<sup>203</sup> Kritik har framförts mot den uppfattningen att koncernbidrag inte skulle vara möjlig om bruttometoden tillämpas. Det har härvidlag påpekats att problemen med koncernbidrag ligger på ett annat plan nämligen avvikelser från kravet i 12 kap. 2 § 1 st. ABL på fastställd balansräkning och förbudet mot förskottsutdelning, se *Andersson*, Nettometoden de lega lata, i SvJT 1996 s. 309.

ömsesidighetsprincipen d.v.s. i försäkringstagarnas intresse.<sup>204</sup> När det gäller livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst är meningen den att allt överskott som genereras skall tillfalla försäkringstagarna genom återbäring. Sålunda kan icke bolagsborgenärernas intresse vad gäller bolagets ekonomiska angelägenheter jämföras med försäkringstagarnas. Eftersom försäkringstagarnas intresse till skillnad från bolagsborgenärernas inte är begränsat till en på förhand bestämd fordran utan avser allt överskott som genereras i verksamheten bör det kunna hävdas att försäkringstagarnas intresse är mer omfattande. Det finns därför fler skäl att anta att försäkringstagarnas intresse träds för när så fort en värdeöverföring mellan livförsäkringsaktiebolaget och dess moderbolag sker oavsett om bolagets bundna kapital är intakt eller inte.

Sålunda bör, oavsett om ett allmänt aktiebolags försäljning av tillgångar till underpris men till bokfört värde betraktas som en förtäckt utdelning eller inte, motsvarande transaktion mellan ett livförsäkringsaktiebolag och dess moderbolag betraktas som ett brott mot vinstutdelningsförbudet och en otillåten värdeöverföring lika stor som skillnaden mellan det vederlag som erläggs för de överförda tillgångarna och dess uppskattade marknadsvärde. Det ekonomiska mått som skall användas vid dylika transaktioner är sålunda, enligt vår mening, tillgångens marknadsvärde.

---

<sup>204</sup> Jmf dock avsnitt 6.4.3 ovan samt Finansinspektionens rapport 2004:2, s. 11 där det framhålls att ägarna till ett livförsäkringsaktiebolag inte alltid har någon strikt legal skyldighet att alltid agera med försäkringstagarnas bästa för ögonen. I Finansinspektionens rapport åberopas bl.a. följande resonemang som grund härför: En konsekvens av att försäkringstagarna i livförsäkringsaktiebolag inte äger aktier i bolaget och därmed saknar beslutanderätt är att aktieägarna i vissa situationer, trots vinstutdelningsförbudet kan gynna sig själva på försäkringstagarkollektivets bekostnad. Härvidlag nämns överföring av värden från livförsäkringsaktiebolaget till aktieägarna som sker i samband med överlåtelse av hela eller delar av livförsäkringsaktiebolaget eller vid ombildning till vinstutdelande bolag. Det bör kunna antas att t ex. en bankkoncern som köper aktierna i ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst agerar på affärsmässiga grunder och med syfte att skapa en långsiktigt god avkastning på investeringen åt sina aktieägare. Den köpeskillning som bankkoncernen erlagt utgör ett nuvärde av de framtida positiva kassaflöden som bankkoncernen vid tillfället för köpet bedömer att ägandet av livförsäkringsaktiebolaget som inte får dela ut någon vinst kommer att generera i den vinstutdelande koncernen. Dessa positiva kassaflöden uppstår sannolikt genom att den övertagande parten har en positiv marginal på de tjänster som den ämnar erbjuda försäkringstagarna i form av kapitalförvaltning, distribution, försäkringsadministration m.m. Sannolikt uppstår en del av dessa positiva marginaler på grund av stordrifts- och sammanläggningsvinster i samband med övertagandet. De positiva marginalerna bör vidare kunna antas vara knutna till konkreta värden i det övertagna bolaget, t ex. värdet av nyttjanderätten till IT-system m.m. Om det uppstår ett värde utöver det egna kapitalet på grund av specifika egenskaper hos det övertagande bolaget så torde detta vara att betrakta som ett övervärde i bolaget vid tidpunkten för förvärvet. Vid en försäljning är det vanligtvis endast ägarna som får del av köpeskillningen och får del av detta och således tillgodogör sig detta övervärde.



## 6.4 Några andra typer av transaktioner

### 6.4.1 Bakgrund

Som nämnts ovan kan en förtäckt vinstutdelning ske på andra sätt än genom en överlåtelse av bolagets egendom till underpris. I motiven till ABL och FRL anges som exempel på sådana förtäckta utdelningar bl.a. fall där aktieägarna ges rätt att vederlagsfritt använda bolaget tillhörig egendom.<sup>205</sup>

Ovan har gjorts den bedömningen att om ett allmänt aktiebolag säljer en tillgång till sina aktieägare eller till annat närstående bolag till bokfört värde men under marknadsvärdet skall denna disposition betraktas som en förtäckt vinstutdelning lika stor som skillnaden mellan dessa värden. En annan sak är att dispositionen inte kan sägas strida mot spärregeln i 12 kap. 2 § 1 st. ABL såvida bolagets bundna kapital är intakt.

Av ovan sagda följer när det gäller livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst att en dylik transaktion är otillåten. Vid livförsäkringsaktiebolagets försäljning av tillgångar skall sålunda tillgångens uppskattade marknadsvärde, till skillnad från vad som enligt NJA 1995 s. 742 gäller för allmänna aktiebolag, utgöra det värde som skall jämföras med den motprestation som livförsäkringsaktiebolaget erhåller från moderbolaget. En annan sak är härvidlag att marknadsvärdet många gånger kan vara svårt att uppskatta.<sup>206</sup>

Möjligen kan hävdas att de skäl som ovan anförts för ett användande av marknadsvärdet som ekonomisk utgångspunkt vid livförsäkringsaktiebolagets försäljning av tillgångar till moderbolag eller annat närstående bolag även skulle kunna göras gällande vid andra typer av transaktioner som innebär en värdeöverföring från livförsäkringsaktiebolaget till antingen moderbolaget eller annat närstående bolag. Denna ståndpunkt kommer till uttryck i Finansinspektionens rapporter i vilka det anförts att otillåten vinstutdelning föreligger bl.a. då tjänster, inom en koncern, säljs till ett livförsäkringsaktiebolag till överpris.<sup>207</sup> Det nämns även att utgångspunkten vid fastställandet av om ett pris är korrekt är marknadspriset. Om priset i en närståendetransaktion inte avviker från vad som skulle gälla mellan två fristående parter i motsvarande situation, är det enligt Finansinspektionen marknadsmässigt.<sup>208</sup> Finansinspektionen hänvisar i detta sammanhang inte till någon källa och någon mer ingående analys av frågeställningen görs inte varför frågan, i nästa avsnitt, bör granskas närmare.

---

<sup>205</sup> Se prop. 1981/82:180, del 1, s. 272 som hänvisar till prop. 1975:103.

<sup>206</sup> Se vidare, *Andersson*, Kapitalskyddet i aktiebolag, s. 70. där det anförts att marknadsvärdet får bedömas med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet. Om den egendom som bolaget frånhänts är av samma slag som normalt sätt avyttras i rörelsen ligger det nära till hands att bestämma marknadspriset till bolagets försäljningspris. Om bolaget däremot överför t.ex. en begagnad bil får marknadsvärdet fastställas med hjälp av cirkaprislistor och liknande som använd i den reguljära bilhandeln. I de fall inget av dessa alternativ står till buds kan en värderingsman värdera egendomen.

<sup>207</sup> Finansinspektionens rapport 2004:2 s. 10.

<sup>208</sup> Finansinspektionens rapport 2004:2 s. 12.

## 6.4.2 Vederlagsfritt nyttjande av bolaget tillhörig egendom eller tjänst

### 6.4.2.1 Allmänna aktiebolag

Som nämnts ovan anges i motiven till ABL som exempel på förtäckta utdelningar fall där aktieägarna vederlagsfritt utnyttjar bolaget tillhörig egendom. Motiven nämner inte att ett bolags vederlagsfria tillhandahållande av tjänster kan betraktas som förtäckt utdelning, men att så skulle vara fallet synes det råda enighet om.<sup>209</sup>

*Andersson* har behandlat frågan hur dylika förfoganden i allmänna aktiebolag kan hanteras rättsligt. Han anför härvidlag att det, för att borgenärsskyddet skall fungera tillfredsställande, inte finns någon anledning att göra någon distinktion mellan att ett bolag åsamkas en *direkt förmögenhetsminskning*, d.v.s. att aktieägarna med äganderätt mottar egendom från bolaget, och att bolaget åsamkas en *indirekt förmögenhetsminskning*, d.v.s. att aktieägarna utan vederlag får utnyttja bolagets tillgångar eller vederlagsfritt får tillgodogöra sig bolagets tjänster. Mot denna slutsats kan invändas att bolagsborgenärernas ställning i bolaget inte försämras genom indirekta förmögenhetsminskningar eftersom bolagets tillgångar förblir intakta och dess skuldbelastning oförändrad. *Andersson* medger härvidlag att invändningen är korrekt såtillvida att bolaget inte avhänds några tillgångar med äganderätt men poängterar samtidigt att detta inte är avgörande för tredjemansskyddet. Enligt *Andersson* står det klart att bolagets nettoförmögenhet, d.v.s. skillnaden mellan värdet av tillgångarna och värdet av skulderna, successivt kommer att minska vid företagandet av dylika dispositioner, eftersom bolaget kontinuerligt har högre kostnader än intäkter. I vart fall kommer bolagets inkomster att vara lägre än vad som hypotetiskt sätt hade kunnat vara fallet.<sup>210</sup>

Frågan vilka krav som bör ställas på aktieägarnas motprestation för att aktiebolagets prestation inte skall betraktas som en förtäckt vinstutdelning har *Andersson* behandlat dels i sin avhandling, dels i ett senare sammanhang strax efter NJA 1995 s. 742.<sup>211</sup>

I det senare sammanhanget konstaterar han, om än i kritiska ordalag, att en konsekvens av rättsfallet bör vara att motsvarigheten till nettometoden skall användas när det gäller att bestämma värdet på en av bolaget tillhandahållen tjänst m.m. Härvidlag nämns bolagets självkostnad för att tillhandahålla tjänsten eller egendomen. Jämförelsevärdet vid en tillämpning av 12 kap. 2 § 1 st. ABL bör således enligt *Andersson* vara självkostnaden. I

---

<sup>209</sup> *Andersson*, Om vinstutdelning från aktiebolag, s. 370 med hänvisningar. Det finns vidare enligt vår mening ingen anledning att betrakta den uppräknade som görs i motiven till FRL som uttömmande.

<sup>210</sup> *Andersson*, Om vinstutdelning från aktiebolag, s. 374 f. och jmf det s.k. Salénsmålet i svensk internationell skiljedom 1988, Årsskrift vid Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut s. 41 ff.

<sup>211</sup> Se *Andersson*, Om vinstutdelning från aktiebolag, s. 375 ff. Den uppfattning som *Andersson* ger uttryck för i sin avhandling och som numer med anledning av NJA 1995 s. 742 bör anses vara överspelad är mer nyanserad än hans senare inställning till frågan. Se *Andersson*, Nettometoden de lega lata, i SvJT 1996 s. 441 ff.

de fall aktieägarna erlägger ersättning motsvarande bolagets självkostnad till bolaget aktualiseras en tillämpning av 12 kap. 1 § 1 st. inte alls.<sup>212</sup>

*Andersson* konstaterar vidare att bolagets självkostnad kan vara mer eller mindre svår att beräkna. En förutsättning för att den skall kunna fastställas är sannolikt att bolaget på ett eller annat sätt betalar ersättning för, eller åsamkas en kostnad för, att tillhandahålla tjänsten eller egendomen. Det kan härvidlag tänkas att bolaget genom att vederlagsfritt upplåta egendom till aktieägarna inte åsamkas merkostnader. I ett sådant fall skall, enligt *Andersson*, 12 kap. 2 § 1 st. inte tillämpas.<sup>213</sup>

#### **6.4.2.2 Livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst**

Fråga uppkommer vad som gäller i de fall ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst tillhandahåller tjänster eller upplåter egendom vederlagsfritt eller till underpris till moderbolaget eller annat närstående bolag. Som exempel på tjänster torde kunna tänkas fall där livförsäkringsbolaget till moderbolaget vederlagsfritt eller till underpris tillhandahåller kollektiva försäkringar som sedan tillhandahålles koncernens anställda. Som exempel på egendomsupplåtelser torde kunna nämnas de fall moderbolaget tillåts nyttja livförsäkringsaktiebolagets lokaler vederlagsfritt eller till underpris. Det kan härvidlag tänkas att moderbolaget i sin tur upplåter lokalerna till koncernens anställda vederlagsfritt eller till underpris.

Om det antas att de tjänster eller de egendomsupplåtelser som sker kan åsättas ett marknadsvärde bör, enligt vårt förmenande då det gäller allmänna aktiebolag, en förtäckt utdelning anses ha skett åtminstone med ett belopp som motsvarar bolagets självkostnad. Det är som *Andersson* konstaterar svårt att finna en materiell skillnad mellan det fall att ett aktiebolag genomför en direkt utbetalning till aktieägarna och det fallet att aktiebolaget bekostar t.ex. tjänster som tillhandahålls aktieägarna. Det finns sålunda enligt vår bedömning skäl att betrakta bolagets kostnader i denna del som en utdelning.<sup>214</sup>

När det gäller livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst finns det skäl att betrakta utdelningen i dessa fall som lika stor som tjänsternas eller egendomsupplåtelsens uppskattade marknadsvärde. Att i stället tillämpa en motsvarighet till nettometoden och därmed utgå från bolagets självkostnad kan knappast anses förenligt med livförsäkringsbolagens syfte. Det resonemang som ligger bakom nettometoden nämligen att borgenärsintresset inte träds för när så länge bolagets bundna kapital är intakt kan knappast göras gällande då fråga är om livförsäkringsaktiebolag. Försäkringstagarnas intresse är inte begränsat till bolagets bundna kapital utan involverar även bolagets dolda reserver samt framtida vinster. Förvisso torde kunna hävdas att även borgenärerna har intresse i bolagets ekonomiska angelägenheter, men det resonemang som ligger bakom nettometoden är likväl att borgenärerna i första hand har det bundna kapitalet att hålla sig till. Till saken hör också att livförsäkringsaktiebolaget bedrivs i

<sup>212</sup> *Andersson*, Nettometoden de lega lata, i SvJT 1996 s. 441.

<sup>213</sup> *Andersson*, Nettometoden de lega lata, i SvJT 1996 s. 442.

<sup>214</sup> *Andersson*, Om vinstutdelning från aktiebolag, s. 371.

försäkringstagarnas intresse medan ett allmänt aktiebolag inte kan sägas bedrivas i borgenärernas intresse. Livförsäkringsaktiebolaget skulle agera i strid med nämnda intresse om det till självkostnadspris eller vederlagsfritt till förmån för moderbolaget skulle tillhandahålla tjänster eller upplåta egendom. Som skäl härför kan åberopas att livförsäkringsaktiebolag vid ett dylikt förfarande går miste om en inkomst som det antingen annars skulle ha haft eller åtminstone *hypotetiskt* skulle ha haft.

Sammanfattningsvis bör sålunda, enligt vår uppfattning, gälla att om ett livförsäkringsaktiebolag vederlagsfritt eller till självkostnadspris tillhandahåller tjänster eller nyttjanderätter till förmån för dess moderbolag, dispositionerna ifråga betraktas som ett brott mot vinstutdelningsförbudet och därmed som en otillåten värdeöveröring lika stor som skillnaden mellan tjänsternas eller den upplåtna egendomens uppskattade marknadsvärde och det vederlag som erläggs.

Om förhållandena är sådana att den egendom som livförsäkringsaktiebolaget vederlagsfritt låter moderbolaget nyttja inte innebär att livförsäkringsaktiebolag åsamkas några merkostnader bör de skäl som ovan anförts för att ha marknadsvärdet som utgångspunkt även i denna situation kunna göras gällande. Denna slutsats gäller förstås endast i de fall dispositionen ifråga kan åsättas ett marknadsvärde. Det torde härvidlag sakna betydelse att livförsäkringsaktiebolaget inte åsamkas några merkostnader eftersom en dylik disposition likväl innebär att livförsäkringsaktiebolaget går miste om en inkomst som det hypotetiskt skulle ha haft. Sammanfattningsvis bör, enligt vårt förmenande, de fall där livförsäkringsaktiebolag utan krav på motprestation låter moderbolaget nyttja livförsäkringsaktiebolagets tillgångar kvalificeras som brott mot vinstutdelningsförbudet och därmed en otillåten värdeöverföring, oaktat det förhållande att upplåtelsen inte åsamkar livförsäkringsaktiebolaget några merkostnader. Den otillåtna värdeöverföringen bör i dessa fall anses vara lika stor som egendomsupplåtelsens uppskattade marknadsvärde.

Fråga uppstår vad som skall anses gälla i fall de tjänster och den egendomsupplåtelse som av livförsäkringsaktiebolaget tillhandahålls moderbolaget saknar ett uppskattningsbart marknadsvärde. Enligt Finansinspektionen bör utgångspunkten i ett sådant fall vara bolagets självkostnad.<sup>215</sup> Denna lösning synes ha skäl för sig då alternativet, att på självkostnaden göra ett mer eller mindre påhittat vinstpåslag torde kunna leda till osäkra resultat.<sup>216</sup> Sålunda bör i detta fall, enligt vår mening, ett

---

<sup>215</sup> Se Finansinspektionens rapport 2004:2 s. 12. där det fall att livförsäkringsaktiebolaget vederlagsfritt upplåter egendom med begränsad rätt till aktieägarna i och för sig inte uttryckligen avhandlas, men å andra sidan klargörs att den uppräknigen av transaktionstyper som kan ske inom en koncern endast utgör exempel härför listan inte bör uppfattas som uttömmande. Jmf *Andersson*, Om vinstutdelning från aktiebolag, s. 422 där det anføres att i de fall den egendom som är föremål för transaktionen inte har ett vedertaget marknadsvärde så skall bolagets prestation uppskattas mer försiktigt. Det synes svårt att förstå vad som avses med en försiktig värdering i detta sammanhang.

<sup>216</sup> I Finansinspektionens rapport 2004:2 redogörs för de vanligaste prissättningsmetoderna som bolagen tillämpar vid koncerninterna transaktioner. Härvidlag nämns den s.k. kostnadsplusmetoden som utgår från kostnaden att producera en viss vara eller tjänst med tillägg för ett marknadsmässigt vinstpåslag, se s. 17. Det bör kunna antas att denna beräkning endast är möjlig att utföra då tjänsten eller varan kan åsättas ett marknadsvärde.

brott mot vinstutdelningsförbudet och därmed en förtäckt otillåten värdeöverföring vara för handen om ersättning inte erhålles eller det erhållna beloppet understiger bolagets självkostnad.

I de fall livförsäkringsaktiebolaget inte åsamkas några merkostnader genom att vederlagsfritt upplåta egendom till moderbolaget samtidigt som dispositionen inte kan åsättas ett marknadsvärde kan, enligt vår uppfattning, någon otillåten värdeöverföring inte anses föreligga. Samma skäl som anförts mot påhittade vinstpåslag torde kunna göras gällande även i detta fall.

### 6.4.3 Transaktioner som inte innebär brott mot vinstutdelningsförbudet

En något annorlunda problematik erbjuder en situation som omnämns i Finansinspektionens rapporter. Härvidlag nämns det fallet att ett bolag inom den koncern i vilken livförsäkringsaktiebolaget ingår säljer kapitalförvaltningstjänster till livförsäkringsaktiebolaget, varvid det antas finnas en risk för att livförsäkringsaktiebolagets styrelse, efter påtryckningar från moderbolaget, fattar beslut om genomförandet av fler transaktioner än vad som är nödvändigt. Det torde även finnas en risk för att styrelsen i livförsäkringsaktiebolaget styr en hög andel av dessa transaktioner till koncernens kapitalförvaltande bolag. Det skulle sålunda i dessa fall vara fråga om en konflikt mellan koncernens eller moderbolagets intressen och försäkringstagarnas intressen.<sup>217</sup>

Förevarande situation bör ses i ljuset av att styrelsen i livförsäkringsaktiebolaget, som är utsedd av bolagsstämman, d.v.s. moderbolaget, i flera fall intar en osjälvständig ställning. Det finns sålunda en risk för att moderbolagets ledning påverkar livförsäkringsaktiebolaget att genomföra vissa transaktioner som i viss mån strider mot försäkringstagarnas intressen.<sup>218</sup>

Frågan uppstår om ett dylikt förfarande är att betrakta som ett brott mot vinstutdelningsförbudet och därmed som en otillåten värdeöverföring i strid med 12 kap. Enligt vår mening bör en otillåten värdeöverföring förutsätta att en värdediskrepans mellan parternas prestationer är för handen. Om livförsäkringsbolaget i syfte att gynna ett kapitalförvaltande bolag inom samma koncern genomför onödigt många transaktioner kan ett brott mot vinstutdelningsförbudet inte anses förekomma, åtminstone inte om varje transaktion sedd för sig sker på marknadsmässiga villkor.<sup>219</sup> Enbart det förhållande att livförsäkringsaktiebolagets agerande sammantaget innebär ett gynnande av systerbolaget eller koncernen som sådan på

---

<sup>217</sup> Finansinspektionens rapport 2003:2 s. 12. Jmf Finansinspektionens rapport 2004:2 s. 16 där den situationen omnämns att en kapitalförvaltare utanför koncernen företar fler transaktioner än vad som får anses vara nödvändigt i syfte att gynna den egna mäklarverksamheten.

<sup>218</sup> Jmf Finansinspektionens rapport 2003:2 s. 14 f.

<sup>219</sup> Jmf, resonemanget om aktiebolags förvärv av rörelsefrämmande egendom, *Andersson*, Om vinstutdelning från aktiebolag, s. 440 f.

livförsäkringsaktiebolagets bekostnad kan inte, enligt vår mening, anses medföra att vinstutdelningsförbudet träds för när.

En annan särskild situation som omnämns i rapporterna är de fall ett bolag inom den koncern i vilken livförsäkringsaktiebolaget ingår säljer kapitalförvaltningstjänster till livförsäkringsaktiebolaget samtidigt som livförsäkringsaktiebolaget skulle kunna köpa samma tjänster billigare av bolag utanför koncernen. Det är sålunda frågan om att livförsäkringsaktiebolaget agerar lojalt gentemot koncernen. Enligt vår uppfattning kan ett dylikt förfarande inte anses vara att jämställa med ett brott mot vinstutdelningsförbudet så länge försäljningen av kapitalförvaltningstjänster till livförsäkringsaktiebolaget sker på marknadsmässiga villkor. Finansinspektionen påpekar att det i fall av detta slag ofta kan vara fråga om ett tillvägagångssätt som gynnar koncernen som helhet men som inte nödvändigtvis gynnar livförsäkringsaktiebolaget som sådant och då inte heller försäkringstagarna. De strategiska vinster som koncernen gör på detta sätt och de synergieffekter som möjligen kan uppstå behöver sålunda inte komma livförsäkringstagarna till godo.<sup>220</sup>

Som påpekas ovan är fördelarna för moderbolaget att äga ett livförsäkringsaktiebolag av organisatorisk karaktär. Livförsäkringsbolaget kan t.ex. vara en stabil och långsiktig kund för koncernens kapitalförvaltning.<sup>221</sup> Skulle livförsäkringsaktiebolaget i försäkringstagarnas intresse åläggas att köpa kapitalförvaltningstjänsterna billigare från ett bolag utanför koncernen skulle de incitament som finns för att äga ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst försvinna. Det bör således, enligt vår uppfattning, vara tillåtet att nyttja de synergieffekter som ägandet av ett livförsäkringsaktiebolag för med sig. Koncernens intresse av organisatoriska fördelar bör sålunda gå före försäkringstagarnas intresse. Det bör dock framhållas att denna intressekonflikt endast bör kunna lösas på detta vis om den försäljning av tjänster som sker mellan det kapitalförvaltande bolaget och livförsäkringsaktiebolaget sker på marknadsmässiga villkor. Med marknadsmässiga villkor menas att det bör kunna antas att de villkor som gäller vid en affär mellan det kapitalförvaltande bolaget och livförsäkringsaktiebolaget även skulle tillämpas i de fall motsvarande affär sker mellan det kapitalförvaltande bolaget och ett bolag utanför koncernen.

---

<sup>220</sup> Finansinspektionens rapport 2004:2 s. 12., jmf not 204.

<sup>221</sup> Prop. 2003/04:109 s. 27.

# 7 Sanktionssystemen

## 7.1 Allmänna utgångspunkter

Det får antas vara ett allmänt synsätt att FRL och den lagstiftning som kringgärdar detta rättsområde huvudsakligen syftar till att bevaka och skydda ett antal grundläggande intressen. Ett grundläggande skyddsintresse är försäkringstagarnas intresse av att bolaget drivs med vinst och att bolagets kapital därmed inte träds förnär. Tredje man har vidare intresse av att organföreträdarna inte missbrukar sin ställning på ett för omgivningen skadeståndsgrundande sätt och minoritetsägarna har ett behov av att skyddas från majoritetsägarna..

För att skydda dessa intressen ställer lagen upp olika handlingsregler som beskriver hur verksamheten skall utformas och hur bolagsorganen skall agera i olika situationer. Det är emellertid meningslöst att tala om handlingsregler om det inte finns sanktioner mot överträdelse av en sådan regel. FRL innehåller därför ett par olika sanktionssystem till skydd för associationens medlemmar, försäkringstagare, borgenärer och andra som kan ha intresse av associationens ekonomiska ställning.

Syftet med förevarande kapitel är att beskriva de sanktionssystem som finns för att förebygga och förhindra att ägarna tillskansar sig egendom på bolagets eller försäkringstagarnas bekostnad. Avsikten är även att beskriva de rättsföljder som kan inträffa för det fall livförsäkringsaktiebolaget eller dess försäkringstagare lidit skada på grund av att en värdeöverföring skett från bolaget till dess moderbolag eller till ett till moderbolaget närstående bolag.

Syftet kan konkretiseras genom följande frågeställningar:

- Vilka sanktionssystem finns för att förhindra otillåtna värdeöverföringar?
- Vilka rättsföljder kan inträffa i de fall en sådan värdeöverföring har skett från ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst till dess moderbolag eller ett till detta bolag närstående bolag?
- Vilka fysiska personer kan för bolagets räkning föra talan om återgång av utgiven egendom eller på annat sätt föra talan om kompensation till bolaget?
- Vilka fysiska eller juridiska personer kan åläggas att återge en av bolaget utgiven egendom eller på annat sätt kompensera livförsäkringsaktiebolaget dess förlust?
- Kan försäkringstagarna erhålla kompensation för den förlust de åsamkas genom att bolaget lider skada?

Kapitlet disponeras på följande vis. I *avsnitt 7.2* lämnas en redogörelse för Finansinspektionens sanktionsmöjligheter. Därefter behandlas i *avsnitt 7.3* möjligheten till klander av bolagsstämmobeslut. I *avsnitt 7.4* beskrivs de regler som tillämpas vid återbäring av otillåtna värdeöverföringar. Därpå, i *avsnitt 7.5*, följer en redogörelse för det bristtäckningsansvar som åvilar bolagets ställföreträdare i de fall återbäring inte kan ske. I *avsnitt 7.6* beskrivs skadeståndsreglerna i 16 kap.

## 7.2 Finansinspektionens sanktionsmöjligheter

### 7.2.1 Allmänt om Finansinspektionens sanktionsmöjligheter

Finansinspektionen utövar som nämnts ovan tillsyn över försäkringsbolagens verksamhet och är även den myndighet som beviljar bolagen koncession för att bedriva försäkringsrörelse. Vid tillsynen har Finansinspektionen bl.a. till uppgift att se till att de särskilda skyddsregler som gäller vid livförsäkringsbolagens hantering av överskottsmedel efterlevs.<sup>222</sup> För att Finansinspektionens anmärkningar skall ha verkan på bolagens styrning krävs dock att tillsynsmyndigheten till sitt förfogande har vissa sanktionsmedel.

De flesta bestämmelser som avhandlar Finansinspektionens kontroll- och sanktionsmöjligheter finns i 19 kap.<sup>223</sup> Enligt 19 kap. 3 § skall försäkringsbolagen lämna Finansinspektionen de upplysningar om verksamheten som myndigheten begär. Med stöd av detta lagrum har Finansinspektionen möjlighet att begära upplysningar om innehållet i t.ex. de placeringsriktlinjer som försäkringsbolaget enligt 7 kap. har att upprätta.<sup>224</sup> I det fall bolaget inte inkommer med begärda upplysningar i tid kan Finansinspektionen påföra bolaget en förseningsavgift om högst 100 000 kronor.<sup>225</sup>

Finansinspektionen har vidare, enligt 19 kap. 8 § givits en rätt att sammankalla bolagets styrelse när det anses nödvändigt. Av bestämmelsen framgår även att Finansinspektionen får utfärda en kallelse till extra bolagsstämma om styrelsen inte rättat sig efter sådan begäran. Enligt 19 kap. 9 § skall dessutom styrelse och verkställande direktör på den tid som Finansinspektionen bestämmer hålla försäkringsbolagets kassa, övriga tillgångar och räkenskapsmaterial och andra handlingar tillgängliga för granskning av befattningshavare hos Finansinspektionen eller någon annan som Finansinspektionen har förordnat. Företrädare för Finansinspektionen får närvara vid styrelsesammanträde som Finansinspektionen har utlyst och vid bolagsstämma samt delta vid överläggningarna.

Finansinspektionen har, enligt 19 kap. 11 § 1 st., tilldelats en befogenhet att meddela försäkringsbolag de anmärkningar som den finner påkallade. Bestämmelsen infördes den 1 juli 2004 och ersätter Finansinspektionens tidigare möjlighet att meddela erinran. I motiven till den nya bestämmelsen framgår att anmärkning bör användas när det inte finns något att åtgärda,

---

<sup>222</sup> Se avsnitt 2.3 angående Finansinspektionens tillsynsuppgifter.

<sup>223</sup> I 21 kap. finns ytterligare sanktionsbestämmelser i form av straff och vite. Förutom vitesbestämmelsen saknar dessa dock betydelse för den fortsatta framställningen, varför det i det följande bortses från dessa stadganden.

<sup>224</sup> Prop. 1994/95:184 s. 163 och 277. Vissa språkliga ändringar har företagits i bestämmelsen genom prop. 1998/99:87 se s. 410 f.

<sup>225</sup> 19 kap. 11 f §.



men överträdelsen ändå bör sanktioneras. Ett beslut om anmärkning kan således meddelas utan att Finansinspektionen behöver förelägga bolaget om att vidta rättelse.<sup>226</sup> Finansinspektionen får besluta att anmärkningen skall förenas med en straffavgift, vilken dock inte får överstiga tio procent av försäkringsbolagets omsättning eller medföra att bolaget därefter inte kan uppfylla kraven på soliditet och likviditet i 1 kap. 1 a §.<sup>227</sup>

Då fråga är om missförhållanden av mer allvarlig karaktär skall Finansinspektionen, enligt 19 kap. 11 § 2 st., förelägga bolaget eller styrelsen att vidta rättelse. Finansinspektionen kan även enligt 21 kap. 2 § 4 st. förena ett sådant föreläggande med vite. Däremot kan ett föreläggande inte förenas med en straffavgift. Ett föreläggande om rättelse blir aktuellt bl.a. i de fall Finansinspektionen finner att avvikelse skett från FRL, bolagsordningen eller någon annan författning som reglerar försäkringsbolagets verksamhet. Även en avvikelse från myndighetsföreskrifter som meddelats med stöd av FRL eller övriga aktuella författningar faller in under denna bestämmelse.<sup>228</sup> Föreläggande om rättelse skall ske i de fall de försäkringstekniska riktlinjerna, placeringsriktlinjerna, riktlinjerna för hantering av intressekonflikter och beräkningsunderlaget inte längre är tillfredsställande med hänsyn till omfattningen och beskaffenheten av bolagets rörelse.<sup>229</sup>

Av 19 kap. 2 § och 11 § 9 st. framgår att Finansinspektionen i vissa fall skall och i andra fall kan förklara koncessionen förverkad. Koncessionen för ett försäkringsbolag kan bl.a. förverkas om bolaget inte uppfyller kraven för koncession eller i annat fall allvarligt åsidosätter gällande bestämmelser för verksamheten.<sup>230</sup> I samband med ett förverkande får Finansinspektionen begränsa bolagets förfoganderätt över sina tillgångar i Sverige eller helt förbjuda bolaget att förfoga över dem. Finansinspektionen kan även, om beslut om begränsning av bolagets förfoganderätt har fattats, besluta om hur bolaget skall drivas.<sup>231</sup> Det ankommer på Finansinspektionen att pröva frågor om förverkande av koncession. Ärenden av principiell betydelse eller av särskild vikt skall dock efter anmälan av Finansinspektionen prövas av regeringen.<sup>232</sup> Finansinspektionens beslut att överlämna ett ärende till regeringen kan inte överklagas.<sup>233</sup>

Om Finansinspektionen bedömer det som tillräckligt kan ett förverkande av koncession i vissa fall ersättas med en varning.<sup>234</sup> En sådan varning kan, precis som vid en anmärkning, förenas med straffavgift.<sup>235</sup> Omständigheter som gör att en varning kan framstå som tillräcklig kan vara att bolaget inte

---

<sup>226</sup> Prop. 2003/04:109 s. 62.

<sup>227</sup> 19 kap. 11 d-e §§.

<sup>228</sup> Prop. 1998/99:87 s. 431.

<sup>229</sup> 19 kap. 11 § 2 st. 2 p.

<sup>230</sup> 19 kap. 11 § 9 st.

<sup>231</sup> 19 kap. 11 § 7 och 8 st.

<sup>232</sup> I det följande bortses från de s.k. administrativa förverkandegrunderna vilka regleras i 19 kap. 2 §.

<sup>233</sup> 19 kap. 13 §.

<sup>234</sup> 19 kap. 11 § 9 st.

<sup>235</sup> 19 kap. 11 d §.

kan befaras upprepa överträdelsen och att ledningen i bolaget inte förstod bättre vid tidpunkten för överträdelsen.<sup>236</sup>

Av 19 kap. 11 b § framgår att Finansinspektionen även kan avstå från ingripande enligt 11 § om överträdelsen i fråga framstår som ringa eller ursäktlig eller om försäkringsbolaget vidtar rättelse. Något ingripande behöver heller inte ske om någon annan myndighet vidtar åtgärder mot bolaget och dessa åtgärder framstår som tillräckliga.<sup>237</sup>

Den 1 juli 2004 infördes även en möjlighet för Finansinspektionen att avsätta en styrelseledamot eller verkställande direktör i de fall de inte kan anses lämpliga för uppdraget. Denna sanktion får endast användas som ett alternativ till förverkande av koncession.<sup>238</sup> Avsikten är att detta alternativ skall kunna väljas i de fall då det finns brister i ledningen i ett i övrigt väl fungerande bolag. Finansinspektionen har dock ingen skyldighet att använda denna sanktion i stället för ett förverkande av koncession. I de fall bolaget inte utser någon ersättare kan Finansinspektionen utse en ny person för uppdraget.<sup>239</sup>

## **7.2.2 Finansinspektionens sanktionsmöjligheter vid otillåten värdeöverföring**

Finansinspektionen har ett flertal sanktioner som kan tillgripas i det fall ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst åsidosätter kapitalskyddsreglerna i 12 kap. Eftersom det vanligtvis krävs en aktiv åtgärd från bolagets sida för att återfå en otillåten värdeöverföring är det inte möjligt för Finansinspektionen att utfärda en anmärkning vid brott mot kapitalsskyddsreglerna. Däremot kan Finansinspektionen i de fall bolaget inte självant vidtar rättelse förelägga bolaget att företa sådan åtgärd som innebär att en rättelse kan ske, d.v.s. bolaget kan föreläggas att väcka talan om återbäring.

Det torde dock med tanke på den underliggande intressekonflikt som finns i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst kunna ifrågasättas om ett föreläggande förenat med vite är en adekvat åtgärd. Den eventuella förlust som drabbar bolaget kommer inte, på grund av det vinstutdelningsförbud som råder, att drabba ägarna utan enbart försäkringstagarna genom sänkta försäkringsersättningar. Det kan dock tänkas att enbart risken för att bolaget tvingas betala ett vitesbelopp kan skapa ett visst incitament till ett agerande som medför att bolaget återkräver de utgivna beloppen. Mot vinstutdelande försäkringsbolag torde dock ett vitesföreläggande vara ett effektivt påtryckningsmedel, då det minskar ägarnas vinst i bolaget.

Finansinspektionen har förutom den som omtalats ovan, en möjlighet att förelägga styrelsen i ett försäkringsbolag att vidta rättelse förenat med vite. Vid ett sådant föreläggande torde styrelsen ha ett direkt personligt ansvar

---

<sup>236</sup> Prop. 2003/04:109 s. 63.

<sup>237</sup> 19 kap. 11 b §.

<sup>238</sup> 19 kap. 11 c §.

<sup>239</sup> Prop. 2003/04:109 s. 63.

gentemot Finansinspektionen.<sup>240</sup> Förevarande möjlighet utgör ett utomordentligt påtryckningsmedel för Finansinspektionen mot varje enskild styrelseledamot att agera i de fall då ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst överträder reglerna i FRL. Ett föreläggande om rättelse förenat med vite torde på grund av dess karaktär som påtryckningsmedel vara ett så pass effektivt påtryckningsmedel att vitet i praktiken sällan behöver utdömas.

Finansinspektionens allvarligaste sanktion mot otillåtna värdeöverföringar är förverkande av koncession. Förverkande får endast ske i de fall bolaget allvarligt har åsidosatt gällande bestämmelser. Lagstiftningen antyder således att det för försäkringsbolagen finns ett spelutrymme för deras agerande. Ett förverkande torde härmed, enligt vår mening, inte kunna ske enbart av den anledningen att ett avtal mellan ett icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag och ett vinstutdelande närstående bolag skapar ekonomiska fördelar som endast tillfaller systerbolaget. Den synergieffekt som ett avtal mellan närstående bolag kan skapa behöver således inte tillfalla livförsäkringsaktiebolaget. En förutsättning är dock att livförsäkringsaktiebolaget betalar ett marknadsmässigt pris.<sup>241</sup>

Om bolaget inte förväntas upprepa en överträdelsen av bestämmelserna i FRL kan Finansinspektionen, i stället för förverkande av koncession och i förebyggande syfte, meddela en varning. Det torde dock av samma anledning som ovan anförts angående vite inte vara genomtänkt att förena en varning med en straffavgift, eftersom en sådan avgift i ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst i slutändan, på grund av vinstutdelningsförbudet, endast drabbar dess försäkringstagare. Det bör dock framhållas att en varning kan ha förebyggande verkan för ett försäkringsbolags agerande.

Även om enbart möjligheten för Finansinspektionen att förklara koncessionen förverkad för ett försäkringsbolag har en viss förebyggande effekt torde det effektivaste påtryckningsmedlet, när väl en otillåten värdeöverföring skett, vara ett föreläggande om rättelse förenat med vite.

Avslutningsvis bör det framhållas att det är livförsäkringsaktiebolaget, såsom innehavare av koncessionen för verksamheten, som står under

---

<sup>240</sup> Att så är fallet framgår av lagtextens systematik. För det första har styrelsen, såsom ställföreträdare, alltid ett ansvar gentemot bolaget att agera då ett föreläggande riktas mot det. Ordet *styrelse* i 19 kap. 11 § 2 och 3 st. skulle sakna betydelse om inte lagstiftarens avsikt varit att ge ledamöterna ett direkt personligt ansvar. Vidare styrks denna uppfattning av 21 kap. 1 §, vilken föreskriver att verkställande direktör eller styrelseledamot kan ha ett personligt straffansvar vid överträdelser av FRL:s bestämmelser. Denna paragraf föreskriver nämligen även att ett personligt straff i form av böter eller fängelse inte får utdömas i de fall gärningen har resulterat i ett utdömt vite. Härmed blir kopplingen mellan vitesföreläggandet och de straffrättsliga reglerna klar och det är tydligt att ett straff inte skall kunna utdömas i de fall ett vitesbelopp skall erläggas eller har erlagts. Av ovanstående resonemang följer således, enligt vår uppfattning, att ett vitesföreläggande gentemot styrelsen skapar ett personligt solidariskt ansvar för styrelseledamöterna i förhållande till Finansinspektionen. Om så inte skulle vara fallet hade styrelseledamöterna endast varit ansvariga gentemot bolaget och i viss mån även mot tredje man, men inte mot Finansinspektionen. Se 19 kap. 11 § 2 och 3 st och 21 kap. 2 § 4 st.

<sup>241</sup> Angående marknadsmässiga villkor, se avsnitt 6.4.3 ovan.

Finansinspektionens tillsyn och därmed kan drabbas av dess sanktioner.<sup>242</sup> Ett till livförsäkringsaktiebolaget närstående bolag som erhållit en otillåten värdeöverföring från livförsäkringsaktiebolaget kan således inte av Finansinspektionen åläggas att återbära prestationen ifråga. Finansinspektionens föreläggande om rättelse kan därmed, i de fall ett livförsäkringsaktiebolag överträtt vinstutdelningsförbudet, endast medföra att livförsäkringsaktiebolaget eller dess styrelse åläggs att agera för att återfå de medel som flutit ut ur bolaget. Livförsäkringsaktiebolaget, eller dess styrelse, måste sålunda nyttja de associationsrättsliga regler som finns till hands för att återfå den utgivna prestationen eller, om återgång inte är möjligt, väcka talan om bristtäckning eller skadestånd i syfte att kompensera bolaget för den förlust som det åsamkats.

## 7.3 Klander av bolagsstämmobeslut

### 7.3.1 Bakgrund

I de fall en bolagsstämma har fattat ett beslut som innebär en kränkning av vinstutdelningsförbudet kan aktieägare, styrelse, styrelseledamot eller verkställande direktör väcka talan inför domstol mot bolaget för att på så sätt stoppa beslutets verkställighet. Anledningen till att aktieägare m.fl. givits denna möjlighet i både allmänna aktiebolag och försäkringsaktiebolag beror främst på att lagstiftaren velat förhindra att en majoritetsägare skall kunna tillskansa sig fördelar på minoritetens bekostnad.<sup>243</sup> Reglerna är således främst ett skydd för minoritetsägarna.<sup>244</sup> Det kan emellertid tänkas att även verkställande direktör eller enskild styrelseledamot på grund av det skadeståndsansvar som de kan tänkas ha gentemot försäkringstagarna kan ha ett intresse av att använda sig av klanderreglerna för att skydda försäkringstagarnas intresse då bolagsstämman har beslutat om en transaktion som kommer att innebära en otillåten värdeöverföring.

---

<sup>242</sup> Se 1 kap. 1 § 1 st där det framgår att bedrivandet av försäkringsrörelse kräver koncession, vilket endast kan ges till försäkringsaktiebolag eller ömsesidiga försäkringsbolag.

<sup>243</sup> Se *Rodhe*, Aktiebolagsrätt, s. 250. I detta sammanhang bör även framhållas att förevarande avsnitt bygger i flera avseenden på förarbeten, praxis och doktrin som behandlar allmänna aktiebolag. Anledningen härtill är att motiven till FRL föreskriver att klanderparagrafen i 9 kap. 20 § motsvaras av klanderparagrafen i ABL.

<sup>244</sup> Risken för majoritetsmissbruk föreligger emellertid även i samband med styrelsens beslutsfattande. En bolagsstyrelse väljs enligt 9 kap. 13 § och 8 kap. 1 § 2 st. med enkel majoritet av bolagsstämman vilket innebär att styrelseledamöterna ofta har stöd av och är lojala mot aktieägarmajoriteten. En uppenbar risk med detta förhållande är att större aktieägare eller grupper av aktieägare underhand instruerar styrelsen att fatta sådana beslut som de bedömer kan bli klandrade om de skulle fattas av bolagsstämman. Vidare finns alltid en risk för att styrelsen precis som en aktieägarmajoritet väljer att tillgodose sina egna eller närståendes intressen på bolagets och dess ägares bekostnad. Av denna anledning kan det tyckas att det även skall finnas möjlighet att klandra ett styrelsebeslut. Detta är dock inte möjligt utan en aktieägare kan endast enligt 9 kap. 7 § framställa ett yrkande om att få ett visst ämne behandlat på bolagsstämman, vilken därmed kan fatta ett beslut som sedan kan klandras.

I allmänna aktiebolag används dock bestämmelserna vanligtvis som en minoritetsägares påtryckningsmedel för att åstadkomma ett förmånligt pris vid försäljning av aktier till majoriteten eller annat liknande syfte. I det praktiska rättslivet får klander av bolagsstämmobeslut anses vara en sällsynt företeelse. Bestämmelserna har emellertid en betydande preventiv funktion. Enbart risken för att ett beslut kan klandras gör att aktieägare och styrelse, när den lämnar förslag till bolagsstämman, undviker att aktualisera frågor som teoretiskt kan leda till klander. Konsekvenserna av en framgångsrik klandertalan kan nämligen vara allvarliga för ett aktiebolag, i synnerhet om klander sker lång tid efter beslutet.<sup>245</sup>

## **7.3.2 Särskilt om tillämpning av klanderbestämmelsen**

### **7.3.2.1 Bolagsstämmobeslut**

Ett bolagsstämmobeslut är som regel bindande både för associationens verkställande organ och för dess medlemmar. Beslutet kan dock under vissa förutsättningar klandras i allmän domstol. En förutsättning är dock att det verkligen är fråga om ett bolagsstämmobeslut. En sammankomst som några aktieägare håller utan att aktieägarna i allmänhet kallats anses inte som bolagsstämman. Inte heller är beslut fattade vid sådan sammankomst att anse som bolagsstämmobeslut, oavsett om besluten avser bolagets angelägenheter och av deltagarna betecknas som bolagsstämmobeslut. Skillnaden mellan ett sådant beslut och ett bolagsstämmobeslut har dock i allmänhet ingen praktisk betydelse. En klandertalan enligt 9 kap. 20 § skiljer sig i regel inte från den talan som enligt allmänna processrättsliga regler kan föras för att få fastställt att ett beslut på sammankomst av nyssnämnt slag inte har verkan av ett bolagsstämmobeslut. Skillnaden torde endast vara att rätten i sådan fastställelseprocess inte kan ändra beslutet, såsom när det gäller talan enligt 9 kap. 20 §.<sup>246</sup>

### **7.3.2.2 Förutsättningar för bifall till en klandertalan**

En förutsättning för att bifall av en klandertalan är att det måste föreligga ett bolagsstämmobeslut. Det saknar dock betydelse om beslutet är behäftat med mer eller mindre svåra fel i formellt eller materiellt avseende. Talan kan således föras mot ett beslut som är formellt felaktigt, d.v.s. felaktigt i fråga om tillkomstsätt.<sup>247</sup> Exempelvis kan klandertalan väckas om ordföranden har förklarat att stämman fattat ett visst beslut, trots att den i själva verket har fattat ett annat; ordföranden har t.ex. inte beaktat reglerna om kvalificerad majoritet. Ett formellt felaktigt beslut är dock inte ogiltigt eller

---

<sup>245</sup> Se *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys – Ett tvärsnitt av nyckelfrågor, s. 313 f.

<sup>246</sup> Prop. 1975:103 s. 413. Av förarbetena till FRL framgår att regeln i 9 kap. 20 § vid sin tillkomst motsvarade 9 kap. 17 § ABL (nuvarande 9 kap. 39-41 §§ ABL) samt 131 §, 229 § och 313 § 2 st. i lag (1948 nr. 433) om försäkringsrörelse, varför förarbetena till ABL bör kunna användas som källa, se prop. 1981/82:180 s. 230.

<sup>247</sup> 9 kap. 20 § 1 st.

klanderbart om det är tydligt att felet inte inverkar på beslutet.<sup>248</sup> Således krävs en viss grad av kausalitet vid dessa typer av beslut för att en klandertalan skall kunna bifallas.<sup>249</sup> Likaså är ett begånget fel utan betydelse, om den som berörs av felet är närvarande på stämman och uttryckligen eller tyst samtycker till att beslut fattas. Även ett efter stämman givet samtycke får, enligt motiven, anses ha sådan verkan.<sup>250</sup>

En annan grund för bifall är att beslutet till följd av sitt innehåll strider mot reglerna i FRL, lagen (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag, bolagsordningen, de försäkringstekniska riktlinjerna eller placeringsriktlinjerna.<sup>251</sup> Beslut som strider mot annan lag har lämnats utanför lagtexten. Det är emellertid, enligt motiven, klart att ett beslut som strider mot goda seder eller är kriminellt alltid är ogiltigt. Den omständigheten att ett bolagsstämmobeslut strider mot civilrättslig lag, som t.ex. ett åsidosättande av en kontraktsrättslig skyldighet mot tredje man, medför dock inte att beslutet i och för sig blir ogiltigt.<sup>252</sup> En annan sak är att bolaget i dessa fall kan bli skadeståndsskyldigt.<sup>253</sup> Anledningen till att ett sådant beslut inte kan anses som ogiltigt är att det inte rubbar tredje mans rätt i förhållande till bolaget. Tredje man kan nämligen fortfarande genom statsmaktens försorg tvångsvis göra sitt anspråk gällande mot bolaget. Eftersom tredje mans tvångsmedel för icke uppfyllelse ytterst är skadestånd, så blir det ur bolagets synvinkel endast en ekonomisk fråga huruvida förpliktelsen skall fullföljas eller om skadestånd skall erläggas.<sup>254</sup> I detta sammanhang bör även framhållas att klander endast kan ske när det gäller rättskränkningar i inre bolagsrättsliga förhållanden och inte om kränkningen enbart riktar sig mot aktieägare såsom tredje man.<sup>255</sup> Anledningen är densamma som ovan, nämligen att aktieägaren såsom tredje man i förhållande till bolaget i en sådan situation alltid kan föra talan om skadestånd på inom- eller utomobligatorisk grund.

En talan som riktas mot bolaget skall som huvudregel väckas inom tre månader från dagen för beslutet. Väcks inte talan inom denna tidsgräns är klanderrätten förlorad och beslutet anses därefter som giltigt.<sup>256</sup> En gräns dras emellertid, dels mellan de fall då klandertalan mot bolagsstämmans beslut beror på något fel vid beslutets tillkomst eller i dess innehåll och som måste väckas inom viss tid för att klanderrätten inte skall upphöra, dels de fall då lagen inte fastställer någon tid för talan mot beslutet. De sistnämnda fallen brukar betecknas som nullitetsfall.<sup>257</sup> Med nullitet menas att ett beslut är ogiltigt utan att särskild talan förs mot detsamma. En nullitetstalan kan således endast få karaktären av negativ fastställsetalan, som inte är bunden

---

<sup>248</sup> Prop. 1975:103 s. 416.

<sup>249</sup> Se *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys – Ett tvärsnitt av nyckelfrågor, s. 352 ff.

<sup>250</sup> Prop. 1975:103 s. 416.

<sup>251</sup> 9 kap. 20 § 1 st.

<sup>252</sup> De som medverkar till ett sådant beslut kan dock ådra sig skadeståndsskyldighet gentemot bolaget, se avsnitt 7.6 nedan.

<sup>253</sup> Prop. 1975:103 s. 413.

<sup>254</sup> Jfm *Nial*, Om klanderbara och ogiltiga bolagsstämmobeslut, s. 43.

<sup>255</sup> Jfm *Nial*, Om klanderbara och ogiltiga bolagsstämmobeslut, s. 105.

<sup>256</sup> 9 kap. 20 § 2 st.

<sup>257</sup> 9 kap. 20 § 2 och 3 st.

till någon tidsfrist.<sup>258</sup> Ogiltigheten kan emellertid enligt motiven inte heller i nullitetsfallen göras gällande hur länge som helst. En längre tids passivitet från aktieägarnas sida kan enligt allmänna rättsregler ha den verkan att de förlorar sin rätt att föra talan mot beslutet.<sup>259</sup> Skillnaden mellan en nullitet och en klandergrund är endast att den senare blir giltig om tiden för talans väckande gått ut.<sup>260</sup>

### 7.3.2.3 Särskilt om nullitetsfallen

I 9 kap. 20 § 3 st. görs en uppräknig av de tre fall som klassas som nulliteter. Ett bolagsstämmobeslut är en nullitet när beslutet är sådant att det inte lagligen kan fattas ens med alla aktieägares samtycke.<sup>261</sup> Med aktieägare avses juridiska eller fysiska personer som vid tiden för beslutet var aktieägare. Bestämmelsen upprätthåller de regler i FRL som avser att skydda andra än aktieägare, d.v.s. blivande aktieägare, *försäkringstagare*, borgenärer, anställda och andra som har rättigheter mot bolaget. Om ett beslut endast kränker den rätt som tillkommer en aktieägare kan beslutet fattas med samtycke av dem alla och beslutet kan därmed inte klassas som en nullitet. De regler som förevarande paragraf främst avser att skydda är således de bestämmelser som har till syfte att upprätthålla det bundna kapitalet, men också tvingande regler beträffande bolagets organisation såsom organens sammansättning samt deras befogenheter och skyldigheter m.m. Ett beslut som strider mot dessa regler kan inte bli giltigt av den anledning att det inte klandras inom den i lagen angivna klandertiden. Det har emellertid överlämnats till rättstillämpning och doktrin att närmare avgöra vilka regler som på nu angivet sätt är tvingande.<sup>262</sup> Exempel på en sådan tvingande regel är, enligt vår mening, vinstutdelningsförbudet i 12 kap. 2 §. Denna regel kan nämligen inte överträdas ens med alla aktieägares samtycke.

Ett bolagsstämmobeslut kan också enligt 9 kap. 20 § 3 st. 2 p. vara en nullitet om beslutet är sådant att det kräver samtycke av alla eller vissa aktieägare och sådant samtycke inte givits. Det är här fråga om samtycke av alla aktieägare eller av de aktieägare på vilkas rätt beslutet inkräktar. Bestämmelsen avser emellertid sådana fall då lagen kräver att ett beslut biträtts av aktieägare som representerar en del av aktiekapitalet eller av de på stämman företrädde aktierna eller av ägare till viss del av visst aktieslag eller av viss del av de på stämman företrädde aktierna av detta slag.<sup>263</sup>

Klandertiden behöver heller inte alltid iaktas när kallelse till stämma inte skett eller de för bolaget gällande bestämmelserna om kallelse väsentligen eftersatts.<sup>264</sup> Bestämmelsen avser enligt motiven endast att ge en riktlinje för

---

<sup>258</sup> Jmf *Nial*, Om klanderbara och ogiltiga bolagsstämmobeslut, s. 121.

<sup>259</sup> Prop. 1975:103 s. 412. Av förarbetena till FRL framgår att regeln i 9 kap. 20 § vid sin tillkomst motsvarade 9 kap. 17 § ABL (nuvarande 9 kap. 39-41 §§ ABL) samt 131 §, 229 § och 313 § 2 st. i lag (1948 nr. 433) om försäkringsrörelse varför förarbetena till ABL kan användas som källa, se prop. 1981/82:180 s. 230.

<sup>260</sup> Se prop. 1975:103 s. 412.

<sup>261</sup> 9 kap. 20 § 3 st. 1 p.

<sup>262</sup> Prop. 1975:103 s. 416 f.

<sup>263</sup> Prop. 1975:103 s. 416.

<sup>264</sup> 9 kap. 20 § 3 st. 3 p.

frågans bedömning.<sup>265</sup> Frågan om det i det särskilda fallet brister i kallelsen innebär att kallelsereglerna väsentligen eftersatts kan naturligtvis vara svår att avgöra. Fel kan bestå i att kallelse inte skett inom den tid som anges i 9 kap. 9 § 1 st. och bolagsordningen, eller i den form som föreskrivits i nämnda paragraf andra stycket och bolagsordningen. Av 9 kap. 10 § framgår dock att fel i kallelsen förlorar sin betydelse, om samtliga aktieägare har eller de aktieägare som berörs av beslutet samtycker till att beslutet på stämman ändå fattas.<sup>266</sup> I väsentlighetskravet ligger att det inte endast får vara fråga om mindre brister i kallelseförfarandet. Större brister behöver emellertid inte heller alltid medföra nullitet. Otvivelaktigt är dock att grövre fel i kallelsen till bolagsstämman kan ha starkare effekt än att endast göra beslut fattade på stämman klanderbara. Har aktieägare, och inte bara vissa av dem, trots allt fått rimliga möjligheter att delta i stämman, bör nullitetsverkan inte anses ha uppkommit. Frågan om i det särskilda fallet brister i kallelsen innebär att kallelsereglerna väsentligt eftersatts har överlämnats till rättstillämpningen. Andra formfel än sådana som rör kallelse till bolagsstämman kan ha nullitetsverkan. I regel behöver formella fel, såsom att en eller annan behörig aktieägare förvägrats rösträtt på stämman eller att någon obehörig tillåts att rösta, inte utgöra en nullitet. Om däremot ett stort antal utomstående personer blivit kallade till stämman och tillåtits delta i och avgöra omröstning, kan omröstningen knappast anses resultera i bolagsstämmobeslut. I varje fall blir det genom underlåten klandertalan inte fråga om ett giltigt beslut.<sup>267</sup>

## 7.3.3 Processuella frågor

### 7.3.3.1 Talerätt

Endast aktieägare, styrelse, en enskild styrelseledamot eller verkställande direktör kan klandra och få ett beslut som fattats av bolagsstämman ogiltigförklarat eller ändrat av allmän domstol.<sup>268</sup> En förutsättning för att en aktieägare skall ha klanderrätt är att han enligt 3 kap. 14 § är legitimerad som aktieägare när talan väcks och så länge han för talan. Det krävs emellertid inte att han var aktieägare och legitimerad som sådan när beslutet fattades. Han behöver heller inte ha deltagit i den bolagsstämma där beslutet fattades. I förarbetena till ABL framhålls att en aktieägares rätt att klandra ett beslut inte går förlorad enbart av den anledning att han röstat mot ett beslut som innebär en överträdelse av lagen. Frågan om under vilka förutsättningar en aktieägare kan anses tyst eller uttryckligen ha avstått från talerätten har emellertid överlämnats till rättstillämpningen.

För styrelseledamot och verkställande direktör gäller att de måste inneha sitt uppdrag vid tiden för väckande av talan och så länge de för talan. Vid avgörande om talan skall väckas eller ej handlar de under samma skyldighet mot bolaget att iaktta dess intressen som annars vid utövande av sina

---

<sup>265</sup> Prop. 1975:103 s. 416.

<sup>266</sup> 9 kap. 10 §.

<sup>267</sup> Prop. 1975:103 s. 416.

<sup>268</sup> 9 kap. 20 § 1 st.



uppdrag som styrelseledamot eller verkställande direktör. De innehar således talerätten främst i bolagets intresse, vilket bl.a. innebär att de i vissa fall kan anses skyldiga att väcka klandertalan.<sup>269</sup> Denna skyldighet sanktioneras dock av skadestandsreglerna i 16 kap.<sup>270</sup>

Det är emellertid viktigt att framhålla att en klandertalan i princip kan oskadliggöras genom att bolagsstämman efter klandertalans väckande fattar ett nytt beslut i samma ärende, men utan det formella eller materiella fel som grundat talan. I det nya beslutet kan föreskrivas att det tidigare beslutet inte längre skall gälla och inte heller får verkställas. Därmed torde den väckta talan vara ogrundad och föranleda ett ogillande av domstol.<sup>271</sup>

### 7.3.3.2 Inhibition

Vid ett bolagsstämmobeslut som för bolaget eller annan kommer att innebära skada om det verkställs, kan det finnas ett intresse från aktieägare, styrelseledamot eller verkställande direktör av att verkställigheten hindras. Detta kan göras genom att i samband med en klandertalan vid allmän domstol begära inhibition. FRL innehåller emellertid inte någon regel om rätt för domstol att i mål om klandertalan förordna om inhibition. Enligt motiven följer istället denna möjlighet av allmänna processrättsliga regler. Det innebär att en domstol har att pröva ett yrkande om inhibition enligt reglerna om civilprocessuella säkerhetsåtgärder i 15 kap. RB.<sup>272</sup>

För att en ansökan om inhibition skall bifallas krävs att sökanden till en början visar att han har sannolika skäl för sin talan, d.v.s. att han på sannolika skäl kommer att vinna målet. En förutsättning är dock att den sökande har, då det gäller klander av bolagsstämmobeslut, en klanderrätt. Vidare måste det även kunna befaras, för att inhibition skall beviljas, att motparten kommer att vidta en för sökanden skadlig åtgärd som kan komma att sabotera verkställigheten av den kommande domen.<sup>273</sup> Enligt 15 kap. 6 § RB krävs vidare att sökanden ställer säkerhet hos domstolen för den skada som kan tillfogas motparten. Endast om sökanden inte förmår ställa säkerhet och har visat synnerliga skäl för sitt anspråk, får domstolen befria honom från nämnda krav.<sup>274</sup> För att sökanden skall befrias från ställande av säkerhet måste det praktiskt taget vara uteslutet att svaranden kommer att vinna själva huvudmålet. Sökandens oförmåga att ställa säkerhet måste dessutom vara en ekonomisk oförmåga. Han kan således inte befrias enbart av den anledningen att sökandens behov av provisoriskt skydd var så akut att han inte hann ställa säkerhet eller att han inte har lyckats övertyga en bank om att ställa bankgaranti. Teoretiskt kan det också tänkas att sökanden undgår att ställa säkerhet i de fall risken för svarandeskada är obefintlig.<sup>275</sup> Det torde därmed inte krävas ställande av säkerhet i de fall det rör sig om beslut om att utge en från bolaget vederlagsfri prestation, eftersom det i

---

<sup>269</sup> Prop. 1975:103 s. 413 f.

<sup>270</sup> Se nedan avsnitt 7.6.

<sup>271</sup> *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys, s. 370.

<sup>272</sup> Prop. 1997/97:99 s. 127.

<sup>273</sup> RB 15 kap. 3 §.

<sup>274</sup> RB 15 kap. 6 §.

<sup>275</sup> Se *Westberg*, Det provisoriska rättsskyddet i tvistemål – Bok 4, s. 224 f.

dessa fall inte kan uppkomma någon skada för bolaget. Är det däremot fråga om en s.k. förtäckt utdelning är frågan en helt annan.

I motiven förs en diskussion om ifall en ansökan om inhibition av ett bolagsstämmobeslut skiljer sig så pass mycket åt från övriga civilrättsliga inhibitionsförfarande att det finns skäl att befria en sökande part från att ställa säkerhet för den skada som verkställighetsförbudet kan vålla bolaget. För en sådan tillämpning talar främst att, även om en klandrande part vinner målet i sak, parten inte kan uppnå syftet med sin talan om han inte snabbt kan få till stånd ett förbud mot verkställighet av det klandrade beslutet. Eftersom bolaget har rätt att kräva säkerhet som motsvarar de ofta mycket stora skador som kan uppkomma för bolaget om ett stämmobeslut inte kan verkställas, kan det i praktiken vara omöjligt att för sökanden att prestera en tillräcklig säkerhet, vilket hindrar honom från att utverka inhibition. Samma argument kan dock användas även för en motsatt ståndpunkt. De stora skador som ett bolag kan drabbas av genom att det inte kan genomföra en betydelsefull affär i rätt tid är nämligen ett mycket tungt skäl mot att frångå kravet på säkerhet. Någon specialreglering av inhibitionsfrågan vid klander av bolagsstämmobeslut har därför inte införts utan samma krav ställs i alla mål om inhibition, oavsett om det gäller klander av bolagsstämmobeslut eller övriga civilmål.<sup>276</sup>

Gällande rätt torde ge ett mycket begränsat utrymme för en domstol att i ett klandermål meddela andra slag av interimistiska beslut än inhibition. Lagstiftarens intentioner är att en domstol skall ha begränsade möjligheter att i olika avseenden förordna om ett aktiebolags förhållanden.<sup>277</sup>

När det gäller klandertalan mot ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst på grund av ett beslut om otillåten värdeöverföring kan dock frågan ställas, med tanke på att dessa bolag drivs enligt ömsesidiga principer, om det inte i dessa fall finns större anledning att befria en sökande part från att ställa säkerhet. Enligt vår uppfattning bör inte det förhållandet att det är fråga om ett livförsäkringsaktiebolag utgöra ett skäl till att betrakta en inhibitionsansökan på annat vis än för allmänna aktiebolag. Däremot kan dock det vinstutdelningsförbud som råder i dessa bolag medföra att undantaget i 15 kap. 6 § 2 st. RB aktualiseras. En sökande torde nämligen i sådana situationer enkelt kunna visa på synnerliga skäl för sitt anspråk och därmed kunna undgå ett krav på ställande av säkerhet.<sup>278</sup> Det bör således kunna antas att det vid ett beslut om otillåten värdeöverföring från ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst är förhållandevis enkelt att hindra verkställigheten av ett sådant beslut. Det enda som behöver påvisas är att en värdeöverföring är för handen, varpå synnerliga skäl torde föreligga då livförsäkringsaktiebolag som huvudregel inte får dela ut vinst. En bedömning måste dock göras i varje enskilt fall. Avslutningsvis bör också det förhållande framhållas att säkerhetens storlek kan vara väldigt låg eftersom en sådan klandertalan som det här är frågan om har till syfte att förhindra att skada uppkommer för bolaget. Frågan blir dock mer komplicerad i de fall det rör sig om s.k. förtäckt vinstutdelning.

---

<sup>276</sup> Se prop. 1997/98:99 s. 127 f.

<sup>277</sup> Prop. 1997/98:99 s. 129.

<sup>278</sup> Jmf *Ekelöf*, Rättegång III, s. 13.

### 7.3.4 Konsekvenserna av bifall till en klandertalan

Om det kan fastställas vilket innehåll ett bolagsstämmobeslut rätteligen borde ha haft kan domstolen ändra beslutet.<sup>279</sup> Däremot kan en domstol, i de fall ett beslut upphävs på formell grund, i regel inte sätta ett annat beslut i dess ställe. Ändring får endast ske om domstolen otvetydigt kan fastslå att bolagsstämmans beslut rätteligen skulle ha haft ett visst innehåll, exempelvis om vid omröstning rörande två förslag det ena förslaget förklarats antaget medan en rösträkning i enlighet med reglerna visar att majoriteten förelåg för det andra. Domstolen kan sålunda inte utöva bolagsstämmans rätt att välja mellan olika tänkbara beslut.<sup>280</sup>

Om en domstol fastställer att ett beslut är en nullitet eller klanderbart, anses beslutets ogiltighet ha förelegat redan vid dess fattande.<sup>281</sup> Av 9 kap. 20 § 4 st. framgår att en dom, varigenom ett beslut upphävs eller ändras, gäller även för de aktieägare som inte instämt i talan. Verkan av att ett beslut anses som ogiltigt är således att det inte får verkställas och de verkställighetsåtgärder som redan företagits skall om möjligt återgå.<sup>282</sup> Följden av bifall till en klandertalan mot ett beslut som inneburit en olovlig värdeöverföring från ett livförsäkringsaktiebolag till ett moderbolag är således att moderbolaget skall återbetala den del av det erhållna beloppet som av domstol förklarats ogiltigt.<sup>283</sup> Det bör därmed kunna antas att ett livförsäkringsaktiebolag kan agera, med domen som grund, för att driva in de utbetalda beloppen. Detta är dock enligt vår mening inte helt korrekt. En av bolagsstämman beslutad värdeöverföring är nämligen att betrakta som ett brott mot vinstutdelningsförbudet. Att i sådana situationer låta enbart en bifallande dom angående klander grunda en återbetalningsplikt för aktieägarna skulle nämligen innebära att aktieägarna berövas det godtrosskydd som återbäringsregeln i 12 kap. 10 § 1 st. föreskriver, vilket torde stå i strid med lagens andemening. Det korrekta synsättet bör enligt vår mening istället vara att bolaget, för att återfå en olovlig värdeöverföring, alltid måste tillämpa återbäringsregeln, oavsett om den är förtäckt eller inte.<sup>284</sup> Slutsatsen är sålunda att det finns undantag från principen om att ogiltigheten inträder redan vid beslutets fattande.<sup>285</sup>

<sup>279</sup> 9 kap. 20 § 4 st.

<sup>280</sup> *Nial*, Svensk associationsrätt, s. 182.

<sup>281</sup> *Andersson, m.fl.*, Aktiebolagslagen – En kommentar Del I, punkt 9:41.1.

<sup>282</sup> Se *Nial*, Om klanderbara och ogiltiga beslut, s. 121 och *Andersson, m.fl.*, Aktiebolagslagen – En kommentar Del I, punkt 9:41.1. Beträffande begreppet ogiltighet beskrivs det av Obligationsrättskommittén som en samlingsbeteckning för en mängd rättsverkningar varigenom en rättshandling inte kan göras gällande enligt sitt innehåll, se Obligationsrättskommitténs förslag till lag om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, s. 44 alt. NJA II 1915 s. 232.

<sup>283</sup> I anslutning härtill uppkommer frågan om bolagets ställföreträdare har en skadeståndssanktionerad skyldighet att agera för att driva in det ogiltigt utbetalda beloppet. Denna fråga diskuteras emellertid under avsnitt 7.6 nedan.

<sup>284</sup> Konsekvensen av ovanstående resonemang om att återbäringsregeln i 12 kap. 10 § 1 st. skall tillämpas är att denna bör betraktas som lex specialis. Återbäringsregeln bör således alltid tillämpas vid olovliga värdeöverföringar till aktieägare. Ett alternativt synsätt skulle dock kunna vara att tillämpa principerna om *condictio indebiti*, vilken i princip ger samma resultat som en tillämpning av återbäringsregeln. *Conditio indebiti* tillämpas dock endast

Ett annat undantag från denna princip föreligger när ett styrelseval efter klander förklarats ogiltigt. De åtgärder som den felaktigt tillsatta styrelsen företagit innan domstolen meddelat ett inhibitionsbeslut eller domen vunnit laga kraft torde nämligen inte bli ogiltiga. Som stöd för denna slutsats, att styrelsebesluten inte blir ogiltiga kan bestämmelsen i 20 kap. 3 a § åberopas. Den föreskriver att om anmälan om vem som utsetts till styrelseledamot eller verkställande direktör har förts in i försäkringsregistret och kungjorts i Post- och Inrikes Tidningar, kan bolaget inte mot tredje man åberopa fel eller brister vid beslutet att utse den registrerade personen.<sup>286</sup> Detta förutsätter dock att tredje man inte kände till bristen eller felet.<sup>287</sup> Ytterligare stöd finns i ett rättsfall<sup>288</sup> angående en föreningsstyrelses åtgärder. HD har där uttalat att det av allmänna associationsrättsliga principer följer att en på bolagsstämma eller föreningsstämma utsedd styrelse normalt anses behörig, oavsett klandertalan mot styrelsevalet, till dess domstol undanröjt valet genom lagakraftvunnen dom eller dessförinnan inhiberat stämmans beslut om styrelse. HD ansåg vidare i målet att ett domstolsavgörande med tillbakaverkande effekt skulle kunna medföra praktiska svårigheter och ge stötande resultat. Domstolen påpekade dock att det kan förekomma fall då förfarandet har haft sådana brister att vad som beslutats av styrelsen måste anses sakna all verkan, d.v.s. då valet kan ses som en nullitet.

Författarna till kommentaren till aktiebolagslagen anser att åtgärder som vidtagits av en felaktigt vald styrelse måste vara giltiga av den orsaken att det i annat fall skulle kunna leda till olämpliga konsekvenser. De framhåller dock samtidigt att förutsättningarna för en felaktigt utsedd styrelse att fatta giltiga beslut beror på om valet av dem är en nullitet eller endast klanderbart. De anser därmed att om formfelet vid valet av styrelseledamöterna är så pass allvarligt att det är fråga om en nullitet kan styrelsen aldrig fatta giltiga beslut.<sup>289</sup> Enligt vår uppfattning kan emellertid inte gränsen dras på detta sätt utan huvudregeln måste av praktiska skäl vara att de beslut som en felaktigt vald styrelse fattar är giltiga oavsett om valet av dem därefter skulle klandras och bedömas som ogiltigt. En ondtröende tredje man skall dock inte kunna utnyttja styrelsens behörighet på ett illojalt sätt.<sup>290</sup> Vid bedömningen huruvida styrelses beslut skall anses som giltiga eller ej skall i och för sig allvarligheten i de fel eller brister som förelåg vid valet av styrelsen beaktas. Det bör dock framhållas att oavsett felets allvarlighet finns styrelsebeslut som måste kunna fattas med bindande verkan även av en felaktigt vald styrelse, i annat fall skulle ett företags

---

vid utbetalningar som skett av misstag och frågan är om så kan vara fallet då bolagets avsikt vid beslut om vinstutdelning varit att betala ut ett belopp till aktieägarna. För utförligare diskussion angående återbäringsregeln och *conditio indebiti*, se avsnitt 7.6 nedan.

<sup>285</sup> Jmf *Stenbeck, Wijnbladh & Nial*, Aktiebolagslagen, s. 383 där författarna konstaterar att återbäringsregeln i 12 kap. 5 § är tillämplig i sådana situationer som ovan beskrivs.

<sup>286</sup> Även *Nial* tycks vara av denna uppfattning, se *Nial*, Svensk associationsrätt, s. 182.

<sup>287</sup> Se 20 kap. 3a §.

<sup>288</sup> NJA 1998 s. 419. Frågan i målet var huruvida den vid extra föreningsstämma valda styrelsens åtgärder för kallelse m.m. inför den ordinarie stämman skulle, sedan styrelsevalet därefter undanröjts, anses verkningslösa och den ordinarie stämmans beslut därmed ogiltiga.

<sup>289</sup> *Andersson, m.fl.*, Aktiebolagslagen – en kommentar, p. 9:41.1.

<sup>290</sup> Jmf *Stenbeck, Wijnbladh & Nial*, Aktiebolagslagen, s. 383.

ledning enkelt kunna lamslås. En felaktigt vald styrelse bör t.ex. alltid kunna utfärda kallelse till ny bolagsstämma, oavsett om valet av den är en nullitet eller inte.

Avslutningsvis bör framhållas att en dom som innebär att ett bolagsstämmbeslut ogiltigförklarats som huvudregel bör kunna läggas till grund för att återkräva en till aktieägarna utgiven prestation, men att återbäringsregeln i 12 kap. 10 § 1 st. har företräde i de fall ogiltigheten har sin grund i en olovlig värdeöverföring. Enbart ett åberopande av klanderreglerna kan därmed inte självständigt åtgärda den förlust som ett bolag eller dess försäkringstagare lider av att värden har förts ur bolaget utan bolagets ställföreträdare måste efter en bifallande dom i en klandertalan, mot aktieägarna föra talan om återbäring enligt 12 kap. 10 § 1 st. Även om bestämmelserna angående klander främst syftar till att skydda en aktieägarminoritet, vilken vanligtvis saknas i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst, kan de ha en betydelse för att skydda bolagets kapital. Reglerna ger nämligen även de verkställande organen en möjlighet att få tveksamma bolagsstämmbeslut prövade av domstol. Denna funktion skall inte underskattas då ställföreträdarna har ett personligt ansvar, både mot bolaget och mot dess utomstående intressenter, för de fall de verkställer ett beslut som strider mot FRL eller bolagsordningen.<sup>291</sup>

## 7.4 Talan om återbäring

### 7.4.1 Allmänt om återbäringsskyldigheten

Som konstaterats ovan är den enda rättsregel som ett försäkringsaktiebolag har att tillgå för att återfå en olovlig värdeöverföring återbäringsregeln i 12 kap. 10 § 1 st. Enligt bestämmelsen skall mottagare av en utbetalning från ett försäkringsaktiebolag som skett i strid med reglerna i 12 kap. återbära vad han har uppburit. Har utbetalningen skett i form av vinstutdelning är mottagaren återbäringskyldig endast om bolaget visar att han insåg eller bort inse att den ifrågavarande rättshandlingen innebar en värdeöverföring från bolaget.<sup>292</sup>

Regeln har många likheter med de allmänna principer som gäller vid återkrav av betalningar som skett av misstag, *condictio indebiti*. Dessa principer tar sikte på de fall då en fysisk eller juridisk person erlägger betalning till annan under det felaktiga antagandet att han är skyldig denne beloppet eller då han erlägger ett högre belopp än den verkliga skulden. Huvudregeln i dessa situationer är att den betalande parten har rätt att återkräva det belopp som erlagts utöver det verkliga priset. I praxis har dock mottagarens återbäringskyldighet inskränkts då denne varit i god tro och förbrukat det uppburna beloppet eller på annat sätt inrättat sig efter betalningen. Härmed har en avvägning mellan parternas motstående

---

<sup>291</sup> Angående ställföreträdarnas personliga ansvar, se avsnitt 7.6 nedan.

<sup>292</sup> 12 kap. 10 § 1 st.

intressen gjorts.<sup>293</sup> Ett av de huvudargument som åberopas för den principiella återkravsrätten är att det för betalningsmottagaren skulle uppkomma en obehörig vinst om han skulle få behålla vad han uppburit.<sup>294</sup>

Återbäringsregeln i 12 kap. 10 § 1 st. skiljer sig dock något från principen om *condictio indebiti*. Den senare ger nämligen inte utbetalaren rätt att återfå en värdeöverföring i de fall den var medveten, d.v.s. då utbetalaren ville betala oavsett om han faktiskt var skyldig att göra det eller inte. Återbäringsregeln omfattar däremot, som vi skall se nedan, alla värdeöverföringar oavsett utbetalarens avsikt.

## 7.4.2 Särskilt om tillämpning av återbäringsregeln

### 7.4.2.1 Kretsen av återbäringskyldiga

Av 12 kap. 10 § 1 st. framgår att återbärning skall ske vid utbetalningar till aktieägare som sker i strid med FRL. Enligt paragrafens lydelse är det således endast utbetalningar till aktieägare som kan aktualisera en återbäringskyldighet.

När det gäller allmänna aktiebolag kan återbäringsregeln tillämpas analogt på en vidare personkrets än den som omfattas av lagtextens ordalydelse. I NJA 1997 s. 418 framhålls nämligen att det normalt inte ter sig meningsfullt att tillämpa 12 kap. 2 § ABL analogt på en viss transaktion om inte även återbäringsregeln i 12 kap. 5 § 1 st. ABL tillämpas analogt. Som grund för detta framhåller HD, att det av uttalanden i motiven förväntas att så skall kunna ske, varvid en hänvisning görs till proposition 1975:103 s. 476. HD har emellertid, enligt vår mening, angående 12 kap. 5 § 1 st. ABL inte tolkat motiven i enlighet med lagstiftarens intentioner. I nämnda motivuttalande framhålls att en vederlagsfri prestation till tredje man kan bli giltig under förutsättning att samtliga aktieägare samtycker till den, men att sådant samtycke endast har verkan inom ramen för aktieägarnas dispositionsrätt över bolagets tillgångar, d.v.s. endast är giltig om transaktionen inte tar i anspråk andra medel än sådana som bolaget kan utdela som vinst. Uttalandet antyder således, precis som HD framhåller, att en domstol vid bedömningen av om en vederlagsfri transaktion till tredje man är tillåten skall beakta vinstutdelningsreglerna i 12 kap. 2 § ABL. Att HD härav drar den slutsatsen att lagstiftarens avsikt är att bestämmelserna i 12 kap. 2 § skall tillämpas analogt kan härmed anses vara helt korrekt, men att därifrån dra den slutsatsen att det är meningslöst att göra så om inte även 12 kap. 5 § 1 st. ABL tillämpas analogt kan inte vara riktigt. HD bortser nämligen ifrån att det i motiven också framgår att en vederlagsfri prestation till förmån för annan än aktieägare av annat slag än vad som avses i 12 kap. 6 § ABL, d.v.s. gåva som inte ges för ett allmännyttigt ändamål eller liknade, är ogiltig enligt reglerna i 8 kap. angående ställföreträdarnas

---

<sup>293</sup> NJA 1999 s. 575, s. 585; se även *Mellqvist, Persson, Fordran och skuld*, s. 36 ff.; *Tiberg, Fordringsrätt*, s. 25 f.; *Hult, Condictio indebiti, Juridisk Debatt*, Uppsala 1952, s. 42-90; NJA 1958 s. 488; NJA 1961 s. 18; NJA 1970 s. 539 och NJA 1994 s. 177.

<sup>294</sup> NJA 1999 s. 575, s. 585; se även *Mellqvist, Persson, Fordran och skuld*, s. 40.

befogenhetsöverskridande.<sup>295</sup> Motiven tycks således förutsätta att transaktioner till tredje man skall ogiltigförklaras enligt reglerna i 8 kap. och inte återbäras genom en analog tillämpning av 12 kap. 5 §§ ABL, vilket HD tycks mena. Anledningen till att lagstiftaren vill att 8 kap. skall tillämpas i dessa situationer är att godtrosregeln i dessa bestämmelser skiljer sig från motsvarande bestämmelse i återbäringsregeln. Den senare bestämmelsen ger nämligen aktieägarna ett utökat godtrosskydd. Det bör kunna antas att lagstiftarens avsikt med denna skillnad är att skydda mindre aktieägare som saknar inflytande i bolagets skötsel i de fall dessa i förlitan på en felaktig balansräkning mottagit utdelning och att tredje man inte kan anses ha samma behov av ett sådant skydd.

Det har emellertid under en längre tid framhållits i doktrinen att en analog tillämpning av reglerna i 12 kap. 2 § är möjlig. Till detta kommer att, även om HD:s argumentation i NJA 1997 s. 418 angående 12 kap. 5 § 1 st. kan ifrågasättas, det får genom domen anses fastställt att både 12 kap. 2 och 5 §§ bör kunna tillämpas analogt på utbetalningar som görs till andra än aktieägare.<sup>296</sup>

Den personkrets som i första hand avses är sålunda densamma som den som beskrivs i avsnitt 5.3.3 ovan. De situationer som härmed först och främst kan komma i fråga är där mottagaren av utbetalningen visserligen inte är en aktieägare, men väl någon till denne *närstående* fysisk eller juridisk person.<sup>297</sup>

Med tanke på att återbäringsregeln i FRL och ABL i sak överensstämmer med varandra torde den associationsrättsliga praxisen i denna fråga även gälla för samtliga försäkringsaktiebolag.<sup>298</sup>

#### **7.4.2.2 Återbäringsregelns tillämplighet vid s.k. förtäckt vinstutdelning**

Som ovan påtalats skall i de aktiebolag där vinstutdelning tillåts en värdeöverföring, för att vara tillåten, ligga inom de beloppsgränser som lag eller bolagsordning föreskriver. Detta gäller både för allmänna aktiebolag och för vinstutdelande försäkringsaktiebolag. En vinstutdelning skall även, enligt såväl ABL som FRL, vara formenligt beslutad, d.v.s. endast bolagsstämman kan fatta ett sådant beslut.<sup>299</sup> Bolagsstämman har, som högsta beslutande organ, en exklusiv behörighet i fråga om vinstutdelning. Denna kompetens kan inte överlämnas till styrelsen eller annan genom beslut av stämman eller samtliga aktieägare eller genom föreskrift i bolagsordningen. I förarbetena till ABL framhålls dock att vinstutdelning inte är den enda form för ianspråkstagande av tillgångar som svarar mot det

<sup>295</sup> I prop. 1975:103 s. 475 f. hänvisas till 8 kap. 13-14 §§ ABL. Paragraferna återfinns nu i 8 kap. 34-35 §§ ABL. Att märka är även att sedan lagens tillkomst år 1975 har det även tillkommit en regel angående ställföreträdarnas behörighetsöverskridande, jmf tidigare 8 kap. 14 § ABL med dagens 8 kap. 35 § ABL.

<sup>296</sup> Se NJA 1997 s. 418 s. 447 f., NJA 1999 s. 426 och prop. 1975:103 s. 475 f. till vilken prop. 1981/82:180 s. 261 hänvisar. Se även *Andersson*, Ersättningsskyldighet vid olovlig vinstutdelning, i SvJT 1998 s. 59 f.

<sup>297</sup> Se NJA 1997 s. 418 s. 448 i referatet. Se även RH 1992:80.

<sup>298</sup> Se prop. 1981/82:180 s. 262 och 272.

<sup>299</sup> Se 12 kap. 3 § FRL och 12 kap. 3 § ABL.

fria kapitalet. En transaktion som till formen är onerös men i verkligheten är en benefik rättshandling kan bli giltig om alla aktieägare samtycker till den och den inte tar i anspråk andra medel än sådana som bolaget kan utdela såsom vinst.<sup>300</sup> Anledningen till detta är att formkravet, d.v.s. att endast bolagsstämman kan besluta om vinstutdelning, är uppställt i aktieägarnas intresse. Det kan därmed åsidosättas om samtliga aktieägare är ense därom.<sup>301</sup>

Angående frågan om återbäringsregelns tillämpning framhåller HD i NJA 1997 s. 418, att ABL:s utformning och systematik får det att framstå som naturligt att uppfatta lagens bestämmelser som en till skydd för bolagets kapital i det närmaste uttömmande reglering av följderna av ett handlande i strid med dessa. HD tycks därmed vara av den åsikten att kapitalskyddsreglerna i 12 kap. utgör lex specialis i fråga om värdeöverföringar. Även *Andersson* är av denna uppfattning.<sup>302</sup>

*Nerep* utvecklar resonemanget och framhåller att de formella reglerna om bl.a. beslut om vinstutdelning på ordinarie bolagsstämma samt övriga beslutsregler i 12 kap. 1 och 3 §§ ABL, skall kvalificeras som dispositiva regler eller minoritetsskyddsregler och inte som tvingande borgenärsskyddsregler. Härav följer, att en avvikelse från de ifrågavarande formella beslutsreglerna inte kan leda till att en vinstutdelning blir olovlig ur borgenärsskyddspunkt. Av denna anledning är s.k. förtäckta utdelningar, d.v.s. utdelningar som inte följer de formella beslutsreglerna, lovliga och giltiga i den mån de inte överstiger utdelningsbart belopp enligt fastställd balansräkning för det senaste räkenskapsåret. Förtäckta utdelningar är därmed inte olovliga enbart av den anledning att de är förtäckta.<sup>303</sup>

<sup>300</sup> Se Prop. 1975:103 s. 475 f. och SOU 1971:15 s. 310.

<sup>301</sup> Se SOU 1997:168 s. 67 f.; se även NJA 1995 s. 742, s. 761-763.

<sup>302</sup> I den associationsrättsliga doktrinen har en diskussion förts om hur återbäringsregeln i 12 kap. 5 § 1 st. ABL och befogenhetsregeln i 8 kap. 35 § 2 st. ABL förhåller sig till varandra. Diskussionen har kretsat kring om kapitalskyddsreglerna i 12 kap. ABL skall betraktas som direkt verkande ogiltighetsregler eller som bestämmelser som begränsar företrädarnas kompetens i fråga om dispositionen av aktiebolagets medel. *Lindskog*, som företräder den senare uppfattningen, menar att i de fall ett aktiebolag avhänds tillgångar genom förtäckta otillåtna värdeöverföringar har bolagets företrädare vid genomförandet av transaktionen gjort sig skyldiga till ett befogenhetsöverskridande, vilket skall bedömas enligt bestämmelsen i 8 kap. 35 § 2 st. ABL. Härmed blir transaktionen giltig och bindande för bolaget om medkontrahenten varken insåg eller bort inse att frågan var om ett befogenhetsöverskridande. Det förhållande, att den för bolagets räkning agerande personen hade ställföreträdarstatus och sålunda hade en allmän behörighet att träffa för bolaget bindande transaktioner, hindrar inte att bolaget blir obunden av transaktionen när ett befogenhetsöverskridande varom medkontrahenten varit i ond tro skett. *Lindskogs* resonemang vilar på tankegången att om ställföreträdaren inte kan hänföra sin disposition till ett giltigt internt bolagsbeslut, som skulle kunna skänka honom befogenhet att genomföra rättshandlingen, är transaktionen i fråga ogiltig. Det spelar således ingen roll om ställföreträdaren har behörighet att företa transaktionen i fråga utan han måste även genom ett giltigt internt bolagsbeslut ha en befogenhet att utföra den. *Lindskog* betraktar således kapitalskyddsreglerna som kompetensbegränsande regler. Enligt vår uppfattning tycks dock frågan vara överspelad i och med NJA 1995 s. 742, NJA 1997 s. 418 och NJA 1999 s. 426. Se *Lindskog*, Om aktiebolags ansvar på grund av olovlig kapitalanvändning; särskilt om s.k. bristtäckningsansvar, i SvJT 1992 s. 81-107; *Andersson*, Kapitalskyddet i aktiebolag, s. 45 ff. samt *Nerep*, Aktiebolagsrättsliga studier, s. 37 ff.

<sup>303</sup> Se *Nerep*, Aktiebolagsrättsliga studier – särskilt om kapitalskyddet, s. 189 ff.; *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys – Ett tvärsnitt av nyckelfrågor, s. 377 f.; *Nerep*, Fråga om brutto-



Följden av ovanstående resonemang angående allmänna aktiebolag tycks således vara att återbäringsregeln skall tillämpas oavsett om olovligheten beror på att utbetalningen strider mot 12 kap. 2 § ABL, funktionsfördelningen mellan bolagsorganen eller aktieägarskyddet. Det spelar således ingen roll vilket organ som har fattat beslut om otillåten värdeöverföring. En domstol bör därför vid bedömningen av om en skyddsregel har åsidosatts utreda i vilkens intresse regeln är uppsatt, d.v.s. om det är fråga om en tvingande borgenärsskyddsregel eller en dispositiv minoritetsskyddsregel.

När det gäller livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst framgår det av motiven till FRL att 12 kap. 10 § 1 st. har utformats med 12 kap. 5 § ABL som mönster.<sup>304</sup> Det kan därmed framstå som självklart att de principer som utformats kring den återbäringsregel som gäller för allmänna aktiebolag även skall tillämpas på livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst.<sup>305</sup> Frågan är dock enligt vår mening inte helt enkel, eftersom ett icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag över huvud inte får dela ut vinstmedel. Frågan kan därmed ställas om inte behörighets- och befogenhetsreglerna i 8 kap. 16 § skall användas istället då samtliga bolagsorgan faktiskt saknar behörighet att företa en sådan transaktion. Det bör emellertid framhållas att ett sådant synsätt inte utesluter en tillämpning av återbäringsregeln i 12 kap. 10 § 1 st. Reglerna i 12 kap. syftar nämligen, till skillnad från reglerna i 8 kap., till att skydda borgenärernas samt försäkringstagarnas intresse av bolagets kapital. Bestämmelserna i 8 kap. däremot, är regler som enligt vår mening är uppsatta till förmån för bolaget och dess ägare. De är därmed inte avsedda att skydda borgenärernas intresse utan skall endast reglera förhållandet mellan bolaget och dess ställföreträdare, d.v.s. bolagets interna förhållanden.<sup>306</sup> Till detta kommer, att oavsett om reglerna i 8 kap. tillämpas eller inte, så måste även en tillämpning av bestämmelserna i 12 kap. ske för att bedöma om det är frågan om en överträdelse av vinstutdelningsförbudet i 12 kap. 2 §.

Av denna anledning kan det anses naturligt att tillämpa reglerna i 12 kap. på samma sätt som för övriga aktiebolag, d.v.s. som *lex specialis*. Återbäringsregeln är dock enligt vår mening ett utflöde av att den otillåtna

---

respektive nettometodens tillämplighet vid utdelning av sakvärden i aktiebolag slutligt avgjord, i SvSKT 1/96 s. 74-83, s. 74.

<sup>304</sup> Prop. 1981/82:180 s. 272.

<sup>305</sup> I de rapporter som lämnats med anledning av Livförsäkringsaktiebolaget Skandias affärer synes råda enighet om att vinstutdelningsförbudet träds för när då livförsäkringsaktiebolaget genom till formen onerösa transaktioner med moderbolaget överför värden. Emellertid har utredarna i följande rapporter avstått ifrån att ta ställning till frågan om bestämmelserna i 12 kap. 10 § 1 st. eller behörighets- och befogenhetsreglerna i 8 kap. skall tillämpas i rättsföljdshänseende: Se Finansinspektionens rapport 2004:2 s. 10 f. och 13, Finansinspektionens rapport 2003:2 s. 13, 29 och 34 f., Rapport från en av styrelsen i Livförsäkringsaktiebolaget Skandia (publ) tillkallad oberoende utredning, Stockholm den 17 september 2003, s. 15. I Granskningsrapport Försäkringsaktiebolaget Skandia (publ), den 25 november 2003 synes utredarna emellertid utan nämnvärd diskussion tagit för givet att kapitalskyddsreglerna i 12 kap. 10 § skall tillämpas i rättsföljdshänseende, se s. 12 f. I Lindskogs utredning, gjord på uppdrag av konsumentverket, avseende rättsliga möjligheter till att tillvarata livspararkollektivets intressen i Skandia liv, dras en liknande slutsats, se s. 22 ff. och 44 ff.

<sup>306</sup> Visst stöd för åsikten att behörighetsreglerna är interna finns i NJA 1999 s. 426.

värdeöverföringen betraktas som ogiltig på grund av att ställföreträdarnas verkställande av transaktionen inneburit ett behörighetsöverskridande.<sup>307</sup> Oavsett vilka regler som tillämpas blir effekten för ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst i stort sett densamma. Att det vid tillämpningen av återbäringsregeln finns ett godtrosskydd, vilket i vissa fall saknas vid en tillämpning av behörighetsregeln spelar, som vi snart skall se i nedanstående avsnitt, en mindre roll.

### 7.4.2.3 Särskilt om ondrosrequisitet

Återbäringsregeln synes vara gemensam för försäkringsaktiebolag och allmänna aktiebolag, varför slutsatser angående livförsäkringsaktiebolag i förevarande avsnitt dras med beaktande av den associationsrättsliga regelns förarbeten och doktrin.<sup>308</sup>

Av bestämmelsen i 12 kap. 10 § 1 st. framgår att återbäringskyldigheten i princip är ovillkorlig såvida det inte är fråga om vinstutdelning. För att återbärning skall kunna ske i dessa fall krävs att bolaget visar att betalningsmottagaren var i ond tro.<sup>309</sup> Enligt associationsrättslig praxis skall den onda tron föreligga vid ogiltighetstidpunkten, d.v.s. normalt vid utbetalningstillfället.<sup>310</sup> Det kan också tilläggas att ondrosrequisitet i sak överensstämmer med det ondrosrequisit som uppställs i bl.a. 32 § avtalslagen (1915:218).<sup>311</sup> I den aktiebolagsrättsliga doktrinen har den slutsatsen dragits att den onda tron skall avse de omständigheter som gör den vederlagsfria utbetalningen ogiltig. I fråga om utbetalning i strid med 12 kap. 2 § ABL skall den onda tron omfatta såväl det förhållandet att utbetalningen är vederlagsfri som att den står i strid med utdelningsbegränsningarna i stadgandet ifråga.<sup>312</sup> I motiven till ABL uttalas att godtrossregeln troligen inte får så stor räckvidd i bolag med en begränsad aktieägarkrets eller i fråga om aktieägare som inte tar aktiv del av bolagets skötsel. Uttalandet får, som *Rodhe* påpekat, ges den tolkningen att i princip endast ursäktliga misstag rörande de faktiska förhållandena som gjort en utbetalning otillåten kan medföra befrielse från återbäringskyldighet. Misstag rörande möjligheterna att enligt gällande rätt betala ut beloppet medför således, fränsett möjligen vissa fall av tillämpningen av den allmänna försiktighetsregeln, inte sådan verkan.<sup>313</sup>

Den nu gällande lydelsen av bestämmelsen i FRL och ABL överensstämmer med artikel 16 i det s.k. kapitaldirektivet. I

<sup>307</sup> Jmf *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys – Ett tvärsnitt av nyckelfrågor, s. 453.

<sup>308</sup> Jmf 12 kap. 10 § 1 st. FRL med 12 kap. 5 § 1 st. ABL.

<sup>309</sup> 12 kap. 10 § 1 st.

<sup>310</sup> Se NJA 1995 s. 418 där det konstateras att ett vederlagsfritt borgensåtagande ställt av ett bolag till förmån för en aktieägare är giltig om och i den mån det vid tidpunkten för borgensåtagandet kunde fullgöras med disponibla vinstmedel. HD har resonerat på ett liknande sätt då det gällt vederlagsfria lån, se NJA 1980 s. 311. Denna praxis avser endast allmänna aktiebolag. Sannolikt äger den giltighet även vad gäller försäkringsaktiebolag eftersom bestämmelserna i FRL och ABL är identiska.

<sup>311</sup> *Frostell, Gabrielsson*, Kommentarer till Försäkringsrörelselagen, s. 288.

<sup>312</sup> *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys, s. 456. Denna doktrin avser endast allmänna aktiebolag. Något bärande skäl varför den slutsats som här dras inte kan göras gällande för försäkringsaktiebolag synes emellertid inte finnas.

<sup>313</sup> *Rodhe*, Aktiebolagsrätt, s. 107; jmf även TR:s resonemang i NJA 1995 s. 742.

specialmotiveringen till den ändring som företogs i ABL i samband med implementeringen av direktivet framförs att med uttrycket *vinstutdelning* i bestämmelsen avses endast *öppen vinstutdelning*.<sup>314</sup> Sålunda torde den som mottagit en olovlig vinstutdelning endast vara skyddad av sin goda tro då den olovliga vinstutdelningen skett med iakttagande av lagens formella regler. Huruvida det som anförs i specialmotiveringen utgör en ändring i förhållande till vad som tidigare gällde eller endast ett förtydligande synes oklart. Motiven tycks inte lämna något besked.

*Nerep* konstaterar att frågan om godtrosregeln är tillämplig på förtäckta vinstutdelningar i allmänna aktiebolag är oklar. Han tycks dock mena att godtrosregeln under alla förhållanden torde vara analogt tillämplig vid förtäckta utdelningar. För ansvar vid en analog tillämpning förutsätts dock en kvalificerad ond tro, d.v.s. vetskap eller uppsåt.<sup>315</sup> Aktiebolagskommittén, vilken föreslår en utvidgning av godtrosregeln, förefaller utgå ifrån att regeln endast är direkt tillämplig vid öppna vinstutdelningar. Det konstateras dock att regeln tillämpats analogt på förtäckta vinstutdelningar i praxis, t.ex. vid penninglån till aktieägare som saknar förmåga att återbetala lånet vid lånetidpunkten.<sup>316</sup>

I specialmotiveringen till FRL angående tillämpningen av återbäringsregelns godtrosbestämmelse framförs inget om att begreppet vinstutdelning i bestämmelsen endast avser öppen sådan.<sup>317</sup> Fråga uppstår om detta innebär att godtrosregeln i FRL kan tillämpas i fler situationer än motsvarande regel i ABL. Det bestämda intrycket av motiven är onekligen att en godtroende mottagare av olovliga vinstutdelningar från ett försäkringsaktiebolag skyddas oavsett om vinstutdelningen är öppen eller förtäckt. Det synes emellertid svårförklarigt varför godtroende mottagare av värdeöverföringar från försäkringsaktiebolag skulle vara mer skyddsvärda än godtroende mottagare av värdeöverföringar från allmänna aktiebolag. Det finns snarare skäl att ha en strängare syn då det är fråga om försäkringsbolag redan av den anledningen att reglerna som avhandlar vinstutdelning i dessa bolag är strängare. Varken artikel 16 i kapitaldirektivet eller de allmänna motiveringarna till bestämmelserna skänker någon vägledning i denna fråga.<sup>318</sup>

Enligt vår uppfattning bör det emellertid kunna antas att ett moderbolag som mottagit en otillåten värdeöverföring från sitt icke-vinstutdelande dotterbolag endast mycket sällan med framgång kan åberopa god tro. En anledning till att så är fallet är att moderbolaget såsom ensam ägare med stort inflytande över livförsäkringsbolagets styrning oftast är den som ställer krav på sådan överföring. Motiven bör således tolkas i enlighet med vad som gäller för allmänna aktiebolag, d.v.s. att god tro endast kan avse

---

<sup>314</sup> Prop. 1993/94:196 s. 174; I nämnda prop. justerades godtrosregeln så att dess lydelse kom att överensstämma med art. 16 direktiv 77/91/EEG.

<sup>315</sup> *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys, s. 392 och 456; *Rodhe* tycks inte lämna något besked i denna fråga, se *Rodhe*, Aktiebolagsrätt, s. 107; *Lindskog* synes vara av den uppfattningen att godtrosskyddet endast avser formenliga vinstutdelningar, se *Lindskog*, Aktiebolagslagen, s. 120.

<sup>316</sup> SOU 1997:168 s. 84 f.

<sup>317</sup> Prop. 1994/95:70 s. 251 som hänvisar till s. 203 i nämnda prop. där motsvarande regel för bankaktiebolag behandlas.

<sup>318</sup> Prop. 1993/94:196 s. 128 f. och prop. 1994/95:70 s. 154.

ursäktliga misstag rörande de faktiska förhållanden som gjorde utbetalningen olovlig.

När det gäller allmänna aktiebolag kan tänkas sådana fall då balansräkningen utvisat mer disponibla vinstmedel än vad som faktiskt är fallet och aktieägaren utan att ha haft anledning att misstänka något i förlitan på den missvisande balansräkningen mottagit utdelning. Den som mottagit en olovlig vinstutdelning i tron att utdelningen var förenlig med gällande rätt men med full insikt om de vid utdelning faktiskt rådande omständigheterna kan i allmänhet inte åberopa god tro. Det har nämnts ovan att det senast anförda inte skulle gälla i de fall vinstutdelningen skulle visa sig vara olovlig enbart genom en tillämpning av försiktighetsregeln. Denna ståndpunkt synes vara rimlig eftersom det annars skulle vara strängt mot de aktieägare som inte kan gissa sig till om en domstol i framtiden skulle bedöma en viss utdelning är förenlig med försiktighetsregeln eller inte.

När det gäller livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst kan emellertid de skäl för god tro som nämnts ovan för allmänna aktiebolag knappast göras gällande i de fall ett moderbolag genom till formen onerösa transaktioner med sitt livförsäkringsbolag tillgodogör sig delar av detta bolags tillgångar. Anledningen är att livförsäkringsaktiebolag, till skillnad från allmänna aktiebolag, över huvud inte delar ut någon vinst. Det finns sålunda inget utrymme för moderbolaget att åberopa en felaktig balansräkning. Moderbolaget kan inte heller hävda att vinstutdelningen på ett rättsligt icke förutsägbart sätt inte var förenlig med försiktighetsregeln eftersom denna regel överhuvudtaget inte tillämpas i livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst. Av denna anledning kan det tänkas att godtrosregeln endast kan tillämpas i ytterst sällsynta fall.

#### **7.4.2.4 Återgång av prestationer vid otillåtna värdeöverföringar**

Normalt medför återbäringsskyldigheten i 12 kap. 10 § att aktieägaren skall betala tillbaka vad han uppburit. En central fråga vid förtäckt vinstutdelning, där utdelningen kan vara att bolaget har köpt något till överpris eller sålt något till underpris, är emellertid om aktieägaren skall återbära rättshandlingen i sin helhet eller endast ersätta vad han mottagit. *Lindskog* synes mena att egendomen måste återställas i sin helhet medan *Andersson* anser att det är tillräckligt med en värdeersättningsskyldighet.<sup>319</sup> I sammanhanget bör dock HD:s resonemang i NJA 1980 s. 311 uppmärksammas. Domstolen fann i detta mål att ett en vederlagsfri pantsättning av aktier var giltig såvitt den motsvarades av utdelningsbara medel vid pantsättningsstillfället. I övrigt var pantsättningen ogiltig. Avgörandet tyder således på att återbäring skall ske av den del som är otillåten. I målet var det dock frågan om en delbar prestation. Frågan återstår dock vad som händer med en s.k. odelbar prestation såsom en fastighet. Rättsläget får betraktas som oklart.

---

<sup>319</sup> Se *Lindskog*, Olovlig kapitalanvändning: kommentarer med anledning av några tingsrättsdomar, JT 1992/93 s. 99 ff. och *Andersson*, Kapitalskyddet i aktiebolag, s. 75.

### 7.4.3 Talerätt vid återbäring

Av 11 kap. 2 § RB framgår att bolag, som kan förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter, kan vara part i rättegång. I andra stycket samma paragraf föreskrivs att talan för ett bolag skall föras av dess ställföreträdare. Vem som är ställföreträdare för ett bolag framgår dock inte av processreglerna utan av den lag som reglerar de associationsrättsliga förhållandena för bolaget i fråga. I motiven till RB framhålls att behörigheten för en ställföreträdare att föra talan för ett bolag i regel sammanfaller med ställföreträdarnas behörighet att ingå rättshandlingar för huvudmannen. Vidare framhålls att gränserna för ställföreträdarnas behörighet inte sätts av RB utan av de lagar som reglerar de bolagsrättsliga förhållandena.<sup>320</sup> Det är således FRL:s regler angående bolagets ledning som är av relevans för att utreda frågan om vilka eller vilken som kan föra en talan om återbäring enligt 12 kap. 10 § 1 st.

Följden av ovanstående resonemang är sålunda att både styrelse och verkställande direktör såsom ställföreträdare för ett försäkringsaktiebolag kan ha talerätt. Frågan är dock om denna rätt begränsas av de behörighetsregler som anger kompetensfördelningen mellan styrelse och verkställande direktör.<sup>321</sup>

Det får anses stå klart att styrelsen som högsta verkställande organ kan föra talan om återbäring för bolagets räkning. Talerätten följer av att styrelsen enligt 8 kap. 7 § svarar för förvaltningen av bolagets angelägenheter. Att styrelsen innehar denna behörighet innebär även att den kan uppdra åt annan, t.ex. verkställande direktör, att föra talan för bolagets räkning.<sup>322</sup> *Andersson* menar, när det gäller allmänna aktiebolag, att en styrelse även kan föra talan om återbäring trots att samtliga aktieägare har samtyckt till förfogandet och att förfogandet i sin helhet ryms inom utdelningsbart fritt eget kapital enligt 12 kap. 2 § ABL. Anledningen härtill, menar han, är att stämman enligt 12 kap. 3 § 1 st. 2 meningen ABL inte kan, förutom för att skydda minoriteten, dela ut större belopp än vad styrelsen föreslagit eller godkänt.<sup>323</sup> Motsvarande torde enligt vår mening gälla även för försäkringsaktiebolag, eftersom motiven till FRL framhåller att FRL:s kapitalskyddsregler överensstämmer med motsvarande regler i ABL.<sup>324</sup> För livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst torde styrelsens talerätt vid otillåten värdeöverföring vara odiskutabel eftersom inte ens bolagsstämman i dessa bolag får förfoga över vinstmedlen på sådant sätt.

När det gäller frågan om även verkställande direktör har behörighet att inleda en process synes rättsläget vara förhållandevis oklart. En av anledningarna till denna osäkerhet är att bedömandet av vilka ärenden som faller inom verkställande direktörs behörighet utgår från vad som anses ingå

---

<sup>320</sup> SOU 1938: 43 s. 158.

<sup>321</sup> Angående bolagsorganens behörighet se avsnitt 2.6.2 ovan. Jmf även 8 kap. 7, 13 och 14 §§ FRL med 8 kap. 3, 25, 29 och 30 §§ ABL.

<sup>322</sup> Se 8 kap. 7 § och 8 kap. 13 § 2 st.

<sup>323</sup> Se *Andersson*, Om vinstutdelning för aktiebolag, s. 646.

<sup>324</sup> Se prop. 1981/82:180 s. 209, vilken hänvisar till prop. 1975:103 med motiveringen att vilken förarbetena till FRL hänvisar med motiveringen att paragrafen helt i sak motsvarar 8 kap. 6 § ABL, nuvarande 8 kap. 25 § ABL.

i den löpande förvaltningen, vilket i viss mån är beroende av företagets beskaffenhet och storlek. Följden härav är således att den processbehörighet som tillkommer verkställande direktör måste bedömas utifrån omständigheterna i varje enskilt fall.

I de fall en tvist uppkommer angående ett affärsavtal som ingåtts av verkställande direktören inom den löpande förvaltningen kan det tyckas naturligt att dennes behörighet även omfattar rätten att i processuellt hänseende för bolagets räkning förfoga över det rättsförhållande som avtalet avser. Enligt vår uppfattning talar emellertid ordalydelsen i 8 kap. 7 § emot att så skulle vara fallet. Bestämmelsen föreskriver nämligen att verkställande direktör endast får vidta en åtgärd som med hänsyn till arten och omfattningen av bolagets verksamhet är av osedvanlig beskaffenhet eller av stor betydelse, under förutsättning att styrelsens beslut inte kan avvaktas utan väsentlig olägenhet för bolaget. Följden härav är att en verkställande direktörs behörighet normalt endast sträcker sig till åtgärder av sedvanlig natur eller av mindre betydelse, d.v.s. löpande förvaltningsåtgärder.

Angående motsvarande regler för de allmänna aktiebolagen anser *Åhman* att frågan om huruvida en åtgärd är av sedvanlig eller osedvanlig beskaffenhet skall avgöras med ledning i hur pass vanliga åtgärderna av det aktuella slaget är i det aktuella bolaget. Vidare anser han att rekvisitet, stor betydelse, tar sikte på åtgärder som av någon anledning är av särskild betydelse för bolaget även om de till sin typ kan vara vanligt förekommande.<sup>325</sup> Någon anledning till att reglerna i FRL skall tolkas på annat vis finns enligt vår mening inte.<sup>326</sup>

Slutsatsen av ovanstående resonemang blir sålunda att en verkställande direktör vanligtvis inte har behörighet att inleda en rättegång, åtminstone inte utan ett bemyndigande från styrelsen, eftersom det i de flesta aktiebolag inte kan anses vara en sedvanlig åtgärd. Det finns emellertid undantag. Exempelvis godtog HovR:n i ett mål om avhysning en rättegångsfullmakt utfärdad av verkställande direktören för ett fastighetsbolag såsom en löpande förvaltningsåtgärd. Bolaget åberopade att det ingick i den löpande förvaltningen att handlägga hyres- och nyttjanderättsavtal samt att lösa uppkommande problem och tvister rörande sådana problem. HovR:n ansåg, med beaktande av tvisteföremålet samt verksamhetens beskaffenhet, att verkställande direktören i detta fall hade rätt att teckna bolagets firma vid utfärdandet av fullmakt för ombud att företräda bolaget i den aktuella rättegången.<sup>327</sup>

Med beaktande av att en talan om återbäring inte har några direkta kopplingar till den löpande förvaltningen eller till den verksamhet som ett bolag bedriver bör enligt vår mening endast styrelsen vara behörig att inleda sådan talan.<sup>328</sup> Detta torde gälla oavsett om bolaget är ett allmänt aktiebolag eller ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst.

---

<sup>325</sup> Se *Åhman*, Behörighet och befogenhet i aktiebolagsrätten, s. 568 ff.

<sup>326</sup> Paragrafen i 8 kap. 7 § överensstämmer i sak med motsvarande bestämmelse i ABL, se prop. 1981/82:180 s. 209.

<sup>327</sup> RH 1995:87

<sup>328</sup> *Andersson* kommer till samma slutsats beträffande allmänna aktiebolag, se *Andersson*, Om vinstutdelning i aktiebolag, s. 646.

Det skulle emellertid kunna argumenteras för att verkställande direktör har en behörighet att föra talan om återbäring på den grund att han såsom syssloman för bolaget inte bara är skyldig att i sitt handlande främja bolagets intressen utan även har en skyldighet att i förhållande till enskilda aktieägare, bolagets borgenärer och annan tredje man iakttä de i lagen eller bolagsordningen givna bestämmelser som avser att skydda dessa grupper.<sup>329</sup> Ett exempel på sådana skyddsregler är som bekant kapitalskyddsreglerna i 12 kap. Det kan därmed tyckas att verkställande direktör i syfte att upprätthålla skyddet för tredje man bör kunna ges en möjlighet att föra talan om återbäring. Till detta kommer att verkställande direktör har, som redogörs för ovan i avsnitt 7.3.3.1, en möjlighet att klandra ett bolagsstämmobeslut som strider mot kapitalskyddsreglerna. Det kan därmed vid första anblick tyckas anmärkningsvärt att en verkställande direktör kan föra en klandertalan mot ett stämmobeslut som innebär en otillåten värdeöverföring och därmed få beslutet ogiltigförklarat samtidigt som han inte kan föra talan om återbäring av en sådan utdelning. Faktum är dock att klanderreglerna skiljer sig från talan om återbäring på så sätt att även om det i en domstol konstaterats genom en klandertalan att ett bolagsstämmobeslut är ogiltigt, men beslutet redan har verkställts, krävs att bolaget väcker talan gentemot mottagaren av den otillåtna värdeöverföringen för att återfå de medel eller den sak som flutit ut ur bolaget. En talan om återbäring måste således föras även om ett internt bolagsbeslut förklaras ogiltigt. Att verkställande direktör tillåts föra talan för bolagets räkning mot ett bolagsstämmobeslut tycks bero på att han på detta sätt kan freda sig mot den lydnadsplikt som han på grund av sin sysslomannaställning har gentemot bolagsstämman. Detta förhållande är dock inget argument för att ge verkställande direktör talerätt i fråga om återbäring även om det skulle skydda tredje mans intresse. Tredje mans intresse skyddas ändock av det förhållandet att verkställande direktör, mot bakgrund av en klandertalan, kan vägra verkställa ett sådant beslut.<sup>330</sup> En talan om återbäring torde således, precis som konstateras ovan, sällan kunna föras i annat fall än då den omfattas av den löpande förvaltningen av verkställande direktör.

Avslutningsvis bör det framhållas att det inte endast är ställföreträdarna som kan föra talan för bolagets räkning. Under vissa förutsättningar kan nämligen även aktieägare föra talan för bolagets räkning. Det krävs dock att ägare till minst en tiondel av aktierna fattar beslut härom på bolagsstämman.<sup>331</sup> En sådan talan baseras dock på skadestandsreglerna i 16 kap., varför det aldrig kan bli frågan om återgång av parternas prestationer såsom vid talan om återbäring eller ogiltighetstalan utan endast frågan om en kompensation i form av skadestånd.<sup>332</sup> Skillnaden är i praktiken endast märkbar i de fall sakutdelning har skett. Det bör även framhållas att även om endast styrelsen är det organ som kan föra en talan om återbäring, så torde bolagsstämman såsom högsta beslutande organ kunna uppdra åt styrelsen att

---

<sup>329</sup> Se prop. 1975:103 s. 376 f.

<sup>330</sup> Som vi skall se nedan i avsnitt 7.6 kan verkställande direktör, om han vill undgå skadeståndsansvar, även ha en skyldighet att vägra verkställa ett beslut som strider mot kapitalskyddsreglerna.

<sup>331</sup> Se 16 kap. 5 §.

<sup>332</sup> Se 16 kap. 1-3 och 5 §§.

föra en sådan talan. Sålunda kan även bolagsstämman i praktiken ha möjlighet att indirekt, genom delegering, initiera en talan om återbäring..

I den associationsrättsliga doktrinen och praxisen är det otvivelaktigt att även en konkursförvaltare äger föra talan om återbäring beträffande det som utbetalats i strid med bestämmelser uppställda i tredje mans intresse.<sup>333</sup>

## 7.5 Bristtäckningsansvar

### 7.5.1 Allmänt om bristtäckningsansvar

I de fall återbäring inte kan göras gällande blir de personer som medverkat till ett beslut om en otillåten värdeöverföring eller verkställande därav eller av upprättande eller fastställande av en oriktig balansräkning som legat till grund för beslutet ansvariga enligt bestämmelserna i 16 kap. 1-4 §§ om skadeståndsskyldighet. Bristtäckningsansvaret inträder i de fall den primärt återbäringsskyldige saknar medel eller skyddas av godtrosregeln. Om den primärt återbetalningsskyldige inte varit i god tro har den bristtäckningsansvarige regressrätt gentemot denne. Bristtäckningsansvaret är således ett sekundärt ansvar.

Hänvisningen till skadestandsreglerna i 16 kap. innebär att styrelseledamot, verkställande direktör och revisor blir ansvariga vid uppsåt eller oaktsamhet och aktieägare vid uppsåt eller grov oaktsamhet.<sup>334</sup> Hänvisningarna innebär även att jämkning kan ske och att ansvaret är solidariskt vilket leder till en regressrätt respektive regresskyldighet de ansvariga emellan.<sup>335</sup> Däremot blir reglerna i 16 kap. 5-6 §§ inte tillämpliga vid en talan mot de ansvariga. Följden härav är att en talan om bristtäckning gentemot styrelsen kan väckas trots att den har blivit beviljad ansvarsfrihet. Dessutom kan talan om ansvarighet samt återbäring väckas inom den allmänna preskriptionstiden om tio år.<sup>336</sup>

I praxis, som hittills endast avsett allmänna aktiebolag, har det visat sig att bestämmelsen om bristtäckningsansvar genom en analog tillämpning kommit att omfatta en vidare krets än den som bestämmelsens ordalydelse ger vid handen. För det första har uttalats att den som framstår som den i själva verket bestämmande i bolaget utan att formellt ingå i ett sådant bolagsorgan som avses i 15 kap. 1-3 §§ ABL bör jämföras med en person med organställning. Vidare har uttalats att en analog tillämpning bör kunna komma i fråga om någon för att skada ett intresse som skyddas av reglerna i 12 kap. medverkar till en olovlig *utdelning* i samförstånd med den som själv blir återbäringsskyldig. Något krav på att den medverkande själv uppburit något av det som kommit att utdelas uppställs inte.<sup>337</sup>

<sup>333</sup> Se NJA 1951 s. 6 I och II; NJA 1966 s. 475; NJA 1976 s. 618 och NJA 1980 s. 311.

<sup>334</sup> 16 kap. 1-3 §§.

<sup>335</sup> 16 kap. 4 §.

<sup>336</sup> Prop. 1975:103 s. 486. Genom prop. 1997/98:99 justerades bestämmelsen främst i redaktionellt hänseende. Jmf 12 kap. 5 § 2 st., 15 kap. 1-4 §§ samt 13 § ABL. Motiven till FRL hänvisar till förarbetena till ABL med motiveringen att regeln har utformats med 12 kap. 5 § som mönster, se prop. 1981/82:180 s. 272.

<sup>337</sup> NJA 1997 s. 418 s. 452 i referatet.



För att någorlunda effektivt hindra kringgåenden av kapitalskyddsreglerna finns för det andra skäl att tillämpa grunderna för bristtäckningsansvaret även på den vars medverkan består i att han är mottagare från någon som är återbäringskyldig av något som härrör från en olovlig utbetalning. En förutsättning härför bör dock vara att mottagaren hade vetskap om sistnämnda förhållande. Det räcker sålunda icke vid en analogitillämpning av bristtäckningsregeln att mottagaren varit vårdslös eller grovt vårdslös. Huruvida utbetalningen avsett en penningssumma och om mottagandet gäller t.ex. en gåva eller betalning av en skuld saknar betydelse.<sup>338</sup>

Det finns skäl att anta att bristtäckningsregeln i FRL skall tillämpas analogt på samma sätt som motsvarande regel i ABL. De skäl som åberopas för en analog tillämpning av regeln, nämligen att på ett effektivt sätt hindra kringgåendet av kapitalskyddsreglerna, torde nämligen kunna göras gällande även på försäkringsområdet.

## 7.5.2 Talerätt vid bristtäckning

Vid talan om bristtäckning gäller samma regler som för talan om återbärning.<sup>339</sup> Följaktligen är det endast styrelsen som kan inleda en talan om bristtäckning eller uppdra åt annan att föra sådan talan. Av styrelsens lydnadsplikt i förhållande till bolagsstämman följer dock att även stämman kan uppdra åt styrelsen att föra sådan talan.

## 7.6 Skadeståndsansvaret

### 7.6.1 Allmänt om skadeståndsskyldighet

Aktieägare eller personer i ett livförsäkringsaktiebolags organ kan bli ersättningsskyldiga för skada som de tillfogar bolaget, försäkringstagare eller annan, t.ex. borgenär. Även associationen själv kan drabbas av skadeståndsskyldighet. Ur livförsäkringstagarkollektivets synvinkel är det dock lönlöst, om skadan drabbat samtliga försäkringstagare, att kräva ersättning från ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst. Den ersättning som försäkringstagarna erhåller från bolaget skulle bara motsvaras av en minskad återbärning.

Skadeståndsskyldighet kan följa av allmänna skadeståndsregler, vilka till viss del är reglerade i skadeståndslagen (1972:207). Denna lag skall dock endast tillämpas om ej annat är särskilt föreskrivet eller föranleds av avtal eller i övrigt följer av regler om skadestånd i avtalsförhållanden.<sup>340</sup>

Enligt 2 kap. 1 § SkL är var och en som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar person- eller sakskada ersättningsskyldig. Vidare föreskrivs en skadeståndsskyldighet enligt 2 kap. 2 § för den som genom brott vållar ren förmögenhetsskada, d.v.s. sådan ekonomisk skada som uppkommer utan

<sup>338</sup> NJA 1997 s. 418 s. 452, jmf NJA 1951 s. 6 I och 1966 s. 475.

<sup>339</sup> Se avsnitt 7.3.3 ovan.

<sup>340</sup> Se 1 kap. 1 § SkL

samband med person- eller sakskada. För associationsrättsliga förhållanden finns särskilda skadeståndsregler i 16 kap.

## **7.6.2 Skadeståndsskyldighet gentemot livförsäkringsaktiebolaget**

### **7.6.2.1 Styrelseledamots samt verkställande direktörs ansvar**

Av 16 kap. 1 § 1 meningen framgår att styrelseledamöter och verkställande direktör skall ersätta den skada som de vid fullgörandet av sitt uppdrag orsakar bolaget. Ansvaret förutsätter att skadan uppkommit genom en uppsåtlig eller oaktsam handling eller underlåtenhet från styrelseledamotens eller verkställande direktörens sida.<sup>341</sup> Ansvaret är alltid individuellt.<sup>342</sup>

Det skall vara fråga om skada som styrelseledamot eller verkställande direktör vid fullgörandet av sitt uppdrag åsamkat bolaget. En skada som en person i organställning förorsakar bolaget genom en åtgärd som han vidtar såsom tredje man i förhållande till bolaget omfattas således inte av bestämmelsen utan av allmänna skadeståndsregler.<sup>343</sup>

Vid oaktsamhetsbedömningen skall det förhållande att styrelseledamöter och verkställande direktör står i direkt sysslomannaförhållande till bolaget beaktas. De är därmed gentemot bolaget skyldiga att vid fullgörandet av sitt uppdrag iaktta den omsorg som krävs av en syssloman i allmänhet.<sup>344</sup> Beträffande graden av oaktsamhet finns inte någon nedre begränsning utan även ett förfarande som innefattar en endast ringa oaktsamhet kan leda till skadeståndsansvar.<sup>345</sup> Det får därmed anses stå klart att styrelseledamoten eller verkställande direktör i enlighet med detta åtminstone kan bli ansvarig för överträdelser av sådana bestämmelser i FRL, lag (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag eller bolagsordning som ålägger dem förpliktelser gentemot bolaget. Följden härav är att ansvar kan inträda för styrelseledamot eller verkställande direktör i de fall de verkställer en otillåten värdeöverföring.

I bolagsordningen skall finnas bestämmelser om föremålet för bolagets verksamhet.<sup>346</sup> Det innebär att även bolagsordningen hindrar bolagsorganen från att vidta åtgärder för ändamål som uppenbarligen är främmande för föremålet för bolagets verksamhet eller verksamhetens syfte.

Även åsidosättande av andra lagar eller rättsliga föreskrifter genom vilken styrelseledamoten eller verkställande direktören har ålagts plikter mot bolaget torde kunna grunda ansvar. Frågan om en lagbestämmelse eller annan föreskrift skapar förpliktelser för en styrelseledamot eller

---

<sup>341</sup> 16 kap. 1 § 1 p.

<sup>342</sup> Se SOU 1995:44 s. 243.

<sup>343</sup> Prop. 1981/82:180 s. 299.

<sup>344</sup> Prop. 1975:103 s. 540. Den aktiebolagsrättsliga bestämmelsen överensstämmer i sak med den i FRL 16 kap. 3 §, se prop. 1981/82:180 s. 300.

<sup>345</sup> Prop. 1997/98:99 s. 191.

<sup>346</sup> Se 2 kap. 5 § 3 p.

verkställande direktören får enligt förarbetena avgöras i varje enskilt fall genom en prövning av föreskriftens innehåll.<sup>347</sup>

Av styrelseledamotens och den verkställande direktörens ställning som bolagets syssloman följer att ansvaret sträcker sig betydligt längre än vad som annars skulle ha varit fallet. De är nämligen även ansvariga för att de med tillbörlig omsorg uppfyller de plikter som får anses följa av deras organställning i bolaget. Bolagets ställföreträdare har således en lojalitetsplikt gentemot bolaget, vilket innebär att de alltid skall handla i bolagets intresse.<sup>348</sup> Åsidosätts denna plikt på ett oaktsamt vis och bolaget härigenom skadas kan ersättningskyldighet inträda.

Den verkställande direktören är som syssloman ansvarig främst för åtgärder som han vidtagit eller underlåtit att vidta inom den löpande förvaltningen. Verkställande direktör kan således inte ställas till svars för att inte ha inlett en talan om återbäring, eftersom detta inte kan anses ligga inom hans kompetens.<sup>349</sup> Ansvar för den verkställande direktören kan dock komma i fråga på grund av det sätt på vilket han har berett eller har föredragit ärenden för styrelsen, men också på grund av underlåtenhet att för styrelsen lägga fram ärenden som det har ankommit på styrelsen att avgöra. Brister i styrelsens ledning eller tillsyn av bolaget kan medföra att styrelseledamöterna kan bli ansvariga för åtgärder eller underlåtenheter av den verkställande direktören inom den löpande förvaltningen.<sup>350</sup>

Beträffande den lojalitetsplikt som medlemmarna i de verkställande organen har framhålls i förarbetena att det måste finnas verksamma incitament för företagsledningarna att fullgöra sina skyldigheter. Dessa incitament skapas genom den skadeståndsskyldighet som kan drabba dem om de inte uppfyller sina plikter. Det framhålls samtidigt att det bör hållas i åtanke att aktiebolagen verkar i en marknadsekonomi och att all affärsverksamhet innebär ett visst mått av risktagande och att även omsorgsfullt övervägda affärsbeslut kan visa sig bli förlustbringande. Skadeståndsreglerna är därför utformade så att de ger möjlighet att ta de affärsmissiga risker som i det enskilda fallet är motiverade.<sup>351</sup> Det är således culparegeln som sätter gränserna för ställföreträdarnas risktagande.

I motiven anförs även att det är upp till rättstillämpningen att utifrån förhållandena i det enskilda fallet pröva om ett handlande eller en underlåtenhet står i strid med de skyldigheter styrelseledamoten eller den verkställande direktören har såsom syssloman för bolaget.<sup>352</sup>

Skadeståndsskyldighet kan sålunda inträda om, sedan ett bolagsstämmobeslut fattats, omständigheter inträffar som medför att ett besluts verkställande skulle skada bolaget men beslutet ändå verkställs. Styrelseledamot eller annan ställföreträdare för bolaget undgår således inte utan vidare skyldighet att ersätta en skada som genom hans förvållande

---

<sup>347</sup> Prop. 1997/98:99 s. 186.

<sup>348</sup> Prop. 1997/98:99 s. 186.

<sup>349</sup> Se avsnitt 7.4 ovan angående talerätt vid återbäring.

<sup>350</sup> Prop. 1997/98:99 s. 186 f.

<sup>351</sup> Prop. 1997/98:99 s. 187.

<sup>352</sup> Prop. 1997/98:99 s. 187.

åsamkats bolaget på den grund att bolagsstämman beslutat om den åtgärd som medfört skadan.<sup>353</sup>

Konsekvensen av detta ansvar för medlemmarna i de verkställande organen i ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst är således att de alltid är ansvariga för oaktsamma beslut som medför att bolaget lider skada, men att en bedömning måste göras i varje enskilt fall. Vidare kan den slutsatsen dras att även en underlåtenhet att agera då värden kommer att frånhändas eller har frånhänts bolaget i strid med vinstutdelningsförbudet kan grunda ansvar. Detta följer av den lojalitetsplikt som grundar sig på det sysslomannaförhållande som råder mellan bolaget och ställföreträdarna. Ställföreträdarna måste alltid handla i bolagets intresse. En verkställande direktör kan således i vissa fall ha en skyldighet att väcka talan om klander och styrelseledamöterna kan ha en skyldighet att väcka talan om återbäring eller bristtäckning.

### **7.6.2.2 En aktieägars ansvar**

En aktieägare är som huvudregel inte skyldig att positivt verka i bolagets intresse. Vid deltagande i bolagets förvaltning får han i första hand ta tillvara sina egna intressen utan att därigenom bli ansvarig mot bolaget eller tredje man.<sup>354</sup> Av 16 kap. 3 § framgår dock att aktieägare kan ådra sig skadeståndsskyldighet gentemot bolaget, aktieägare eller annan om han medverkar till överträdelse av FRL, bolagsordningen, de försäkringstekniska riktlinjerna eller placeringsriktlinjerna. Det krävs dock att skadan har orsakats genom uppsåt eller grov oaktsamhet.<sup>355</sup> Förevarande paragraf inskränker således aktieägarrens frihet. En aktieägare kan därmed inte utan skadeståndsskyldighet genom uppsåtligt begagnande av sitt inflytande över t.ex. verkställande direktör medverka till att bolaget eller annan aktieägare tillskyndas skada genom åtgärd, som berett otillbörlig fördel åt aktieägare eller annan till nackdel för bolaget eller annan aktieägare. Åtgärden strider då emot generalklausulen i 8 kap. 15 §. Skadeståndsskyldighet föreligger även när aktieägare genom sitt inflytande medverkat till en otillåten värdeöverföring.

## **7.6.3 Skadeståndsskyldighet gentemot försäkringstagare eller annan tredje man**

### **7.6.3.1 Skadestandsreglernas tillämplighet vid otillåten värdeöverföring**

Skadeståndsskyldighet kan enligt skadeståndslagen inträda, om person- eller sakskada vållats uppsåtligen eller av oaktsamhet eller om ren förmögenhetsskada förorsakats genom brott. När det gäller de associationsrättsliga skadestandsreglerna framhåller emellertid *Nial* att

---

<sup>353</sup> Prop. 1975:103 s. 540.

<sup>354</sup> Prop. 1975:103 s. 541. Den aktiebolagsrättsliga bestämmelsen överensstämmer i sak med den i FRL 16 kap. 3 §, se prop. 1981/82:180 s. 300.

<sup>355</sup> 16 kap. 3 §.

bestämmelserna i 15 kap. 1 § ABL utvidgar ersättningskyldigheten för organledamöter till att även omfatta ren förmögenhetsskada.<sup>356</sup> Motsvarande torde gälla beträffande skadeståndsreglerna i 16 kap., eftersom dessa regler enligt motiven överensstämmer i sak med de aktiebolagsrättsliga skadeståndsreglerna.<sup>357</sup> Försäkringstagarnas krav på ersättning då bolaget har frånhänts värden, som följaktligen minskar storleken på försäkringstagarnas återbäring, kan således vara berättigat. Problemet med en sådan skada är dock att den för försäkringstagarnas del inte är direkt utan endast indirekt.<sup>358</sup> Det innebär att försäkringstagarnas skada försvinner i samband med att bolaget kompenseras för sin skada.

I motiven anges inte när en rätt till ersättning för indirekt skada skall föreligga utan detta anses vara en fråga för rättstillämpningen att närmare precisera.<sup>359</sup>

I motiven framhålls dock att en tredje man som träder i kontakt med bolaget skall ha anledning att förlita sig på att styrelseledamöter och den verkställande direktören följer de regler som gäller för bolaget. De skador som kan drabba honom om reglerna inte följs kan ibland vara betydande och kan inte alltid täckas av bolagets begränsade medel. Samtidigt är den skada, som tredje man lider, regelmässigt en s.k. ren förmögenhetsskada, dvs. en sådan ekonomisk skada som inte har samband med att någon lider en person- eller sakskada. I utomobligatoriska förhållanden ersätts sådan skada i allmänhet endast om skadeståndsskyldigheten följer av brott eller har stöd i lagbestämmelser. Mot denna bakgrund anses det i förarbeten vara väsentligt att aktiebolagslagen tillhandahåller väl avvägda bestämmelser om styrelseledamöternas och den verkställande direktörens ansvar mot tredje man. Här, liksom i fråga om skadeståndsansvaret mot bolaget, är det emellertid nödvändigt att vid reglernas utformning finna en balanspunkt, där risken för skadestånd inte går ut över möjligheterna att sköta bolaget på ett affärsmässigt sätt.<sup>360</sup>

I motiven framhålls även att de aktiebolagsrättsliga regler vars syfte är att skydda bolaget är av sådan betydelse för enskilda aktieägare och bolagsborgenärer att dessa borde kunna föra talan om ersättning för den indirekta skada som överträdelse av bl.a. reglerna i 12 kap. kan vålla dem. Det framhålls vidare att en borgenär kan ha rätt till ersättning för indirekt skada, varefter en hänvisning görs till NJA 1979 s. 157. En förutsättning för att ersättning skall utgå för indirekt skada är dock att bolaget blev insolvent genom den skadegörande handlingen eller att denna har förvärrat en redan bestående insolvens hos bolaget. Att en åtgärd försämrar bolagets ekonomiska ställning medför däremot inte någon rätt till ersättning för en borgenär om bolaget efter åtgärdens vidtagande fortfarande bedöms kunna betala sina skulder allt efter som de förfaller till betalning.<sup>361</sup>

---

<sup>356</sup> Se *Nial*, Svensk associationsrätt, s. 341 f. och *Dotevall*, Skadeståndsansvar för styrelseledamöter och verkställande direktör, s. 422 f.

<sup>357</sup> Se prop. 1981/82:180 s. 300.

<sup>358</sup> Med indirekt skada avses i detta sammanhang sådan skada som drabbar bolaget och därigenom indirekt tredje man.

<sup>359</sup> Prop. 1997/98:99 s. 189.

<sup>360</sup> Prop. 1997/98:99 s. 189.

<sup>361</sup> Prop. 1997/98:99 s. 188 f.

Detta resonemang kan dock enligt vår mening inte göras gällande när det gäller livförsäkringstagares anspråk på ersättning för uppkommen skada som grundar sig på att bolagets ställföreträdare företagit en värdeöverföring i strid med vinstutdelningsförbudet. Till skillnad från borgenärerna har nämligen försäkringstagarna inte bara ett intresse av bolagets bundna kapital utan även på grund av det rådande vinstutdelningsförbudet ett vinstintresse. Borgenärernas intresse tillgodoses genom att bolaget kan betala sina skulder efter hand som de förfaller. En borgenär lider därmed inte skada förrän skulden har förfallit till betalning och det visar sig att bolaget inte kan betala. En borgenärs skada kan dessutom läkas genom att bolaget genererar vinst. Livförsäkringstagarnas intresse skadas dock enligt vår mening redan av det förhållande att livförsäkringsbolaget fränhänds värden. Detta drabbar försäkringstagarna omgående genom försämrad återbäring. Livförsäkringstagarens skada uppkommer således i samband med verkställandet av den otillåtna värdeöverföring eller i vart fall senast vid nästkommande återbäringstillfälle. Det finns inte heller för försäkringstagarna någon möjlighet att skadan läks genom att bolaget genererar vinst utan skadan kan endast läkas genom att de utgivna medlen återbärs eller täcks genom skadestånd. Av denna anledning bör försäkringstagarna kunna få ersättning för den skada som ställföreträdarna orsakar dem genom att på ett culpöst eller uppsåtligt vis företa en otillåten värdeöverföring. Försäkringstagarna har således enligt vår uppfattning rätt till skadestånd för indirekta skador.

Vad gäller aktieägarnas rätt till ersättning för indirekt skada har de, till skillnad från bolagets borgenärer, genom rätten att delta i bolagsstämma möjlighet att påverka bolagets förvaltning och verksamhet. Det är därför mera tveksamt om en enskild aktieägare har rätt till ersättning för indirekt skada. Aktiebolagslagen ger en bestämd minoritet rätt att i förekommande fall föra skadeståndstalan för bolagets räkning mot organledamöter. Eftersom varje skada som tillfogas bolaget, indirekt innebär en skada även för aktieägarna, skulle en allmän rätt till skadestånd för dem strida mot aktiebolagslagens system och syfte. Mot bland annat denna bakgrund torde en enskild aktieägare ha rätt till ersättning för indirekt skada endast i de fall då den indirekta skadan har vållats genom överträdelse av likhetsprincipen eller generalklausulen.

### **7.6.3.2 Styrelseledamots samt verkställande direktörs ansvar mot tredje man**

Enligt 16 kap. 1 § 2 meningens har styrelseledamot och verkställande direktör ansvar gentemot andra som berörs av deras verksamhet för bolaget. Hit hör enligt förarbetena enskilda aktieägare, delägare, borgenärer, anställda, försäkringstagare och annan tredje man. Ansvaret mot dessa intressenter är dock inte lika vidsträckt som mot bolaget utan skadeståndsskyldighet kan endast inträda om reglerna i FRL, lagen (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag, bolagsordning, de försäkringstekniska riktlinjerna eller placeringsriktlinjerna överträds.<sup>362</sup>

---

<sup>362</sup> Prop. 1981/82:180 s. 299.

Begränsningen innebär bl.a. att styrelsen inte blir ansvarig för skada som vållas en medkontrahent till bolaget vid kontraktsbrott från bolagets sida. I sådana fall drabbar skadeståndsskyldighet i allmänhet endast bolaget. En annan sak är dock att bolaget, med stöd av paragrafens första mening, kan kräva av styrelsen att återfå vad bolaget tvingats utge till dess medkontrahent.<sup>363</sup> Att bolagets ställföreträdare på detta sätt kan bli ersättningsskyldiga gentemot tredje man innebär att de regler som i FRL och bolagsordningen har till syfte att skydda tredje man blir sanktionerade. Som exempel härpå kan nämnas kapitalskyddsreglerna i 12 kap.<sup>364</sup>

Det bör framhållas att skadeståndstalan mot person i organställning skall prövas efter FRL:s regler när anspråket grundas på handling som vederbörande vidtagit i sin egenskap av organ för den juridiska personen. Här gäller således reglerna i FRL om sätt och tid för talans väckande, verkan av ansvarsfrihet, förutsättningarna för skadeståndsskyldighet och jämkning. Grundas skadeståndsanspråket däremot på handling som personen i fråga inte vidtagit i sin egenskap av organ för bolaget skall sådan talan följa allmänna regler.<sup>365</sup>

En person i organställning kan givetvis ådra sig personlig skadeståndsskyldighet gentemot tredje man till följd av reglerna i den allmänna skadeståndsrätten. Enligt samma regler kan bolaget gentemot den skadelidande få svara för skadeersättningen. Om bolaget i ett dylikt fall tvingas utge skadeersättning, har det regressrätt mot skadevällaren. Avgörande för vilka regler denna regressrätt skall följa är om skadevällaren handlat i egenskap av bolagsorgan eller ej.<sup>366</sup>

### 7.6.3.3 Aktieägarens ansvar mot tredje man

Av 16 kap. 3 § framgår att aktieägare kan ådra sig skadeståndsskyldighet gentemot bolaget, aktieägare eller annan om han medverkar till överträdelse av FRL, bolagsordningen, de försäkringstekniska riktlinjerna eller placeringsriktlinjerna. Det krävs dock att skadan har orsakats genom uppsåt eller grov oaktsamhet.<sup>367</sup> Med tanke på att livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst vanligtvis endast har en ägare med stort inflytande över bolaget kan ägaren mycket väl bli ersättningsskyldig gentemot livförsäkringstagarna i de fall denne medverkat till en otillåten värdeöverföring.

## 7.6.4 Flera skadeståndsskyldiga

Om flera organledamöter eller aktieägare enligt här ovan angivna regler är ersättningsskyldiga för samma skada, svarar de solidariskt. Sinsemellan

---

<sup>363</sup> Prop. 1975:103 s. 540 f. Förarbetena till FRL hänvisar till motsvarande paragraf i ABL med motiveringen att paragraferna överensstämmer i sak, se prop. 1981/82:180 s. 298.

<sup>364</sup> Prop. 1975:103 s. 540.

<sup>365</sup> Prop. 1975:103 s. 543.

<sup>366</sup> Prop. 1975:103 s. 541.

<sup>367</sup> 16 kap. 3 §.

skall de skadeståndsskyldiga fördela ersättningskyldigheten efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna.<sup>368</sup>

## 7.6.5 Talerätt

### 7.6.5.1 Förutsättningar för talan om skadestånd för bolagets räkning

På bolagsstämman vid vilken årsredovisningen skall prövas är det ett obligatoriskt moment att besluta om ansvarsfrihet för styrelseledamöter och verkställande direktör.<sup>369</sup> Denna utgångspunkt sammanhänger med att det är av central betydelse för bolaget att frågan om ansvar för företagsledningen avgörs snabbt.<sup>370</sup> Om bolagsledningen har beviljats ansvarsfrihet kan talan om skadestånd för bolagets räkning i princip inte anställas. Från denna princip görs emellertid ett undantag för de fall det i årsredovisningen, revisionsberättelsen eller på annat sätt inte har lämnats i väsentliga hänseenden riktiga och fullständiga uppgifter angående det beslut eller den åtgärd talan grundas på.<sup>371</sup> Ett annat undantag är att skadeståndstalan som grundas på brott kan alltid föras av styrelsen.<sup>372</sup> Frågan om ansvarsfrihet skall prövas individuellt för varje styrelseledamot respektive för den verkställande direktören.<sup>373</sup>

Ett beslut om att bevilja ansvarsfrihet är således av avgörande betydelse för frågan om skadeståndstalan kan anställas. Då skadeståndsreglerna är av stor betydelse för minoriteten såsom ett led i skydd mot maktmissbruk från majoritetens sida följer att minoriteten också måste ha möjlighet att kunna förhindra beslut om ansvarsfrihet. I enlighet härmed föreskrivs i 16 kap. 5 § 1 st. att talan om skadestånd till bolaget kan väckas om en majoritet eller en minoritet på bolagsstämman, bestående av ägare till minst en tiondel av samtliga röstberättigade, har biträtt ett förslag om att väcka skadeståndstalan eller har röstat mot ett förslag om att bevilja någon styrelseledamot eller verkställande direktören ansvarsfrihet. Talan kan föras mot styrelseledamot, verkställande direktör, aktuarie, revisor eller aktieägare för bolagets räkning. Bestämmelsen innebär således att ägare till en tiondel av samtliga aktier har möjlighet att förhindra ett beslut om ansvarsfrihet. Vidare innebär bestämmelsen att beslut om väckande av skadeståndstalan för bolagets räkning skall fattas av bolagsstämman.<sup>374</sup>

Talan får väckas av ägare till minst en tiondel av samtliga aktier. Om någon aktieägare sedan talan väckts avstår från talan, kan likväl de övriga fullfölja denna.<sup>375</sup> Den minoritetsgrupp som väcker talan behöver emellertid inte vara identisk med den som röstat emot ansvarsfrihet eller ett beslut att

---

<sup>368</sup> *Nial*, Svensk associationsrätt, s. 352.

<sup>369</sup> Se 9 kap. 5 § 2 st. 3 p.

<sup>370</sup> Prop. 1975:103 s. 545.

<sup>371</sup> 16 kap. 5 § 4 st.

<sup>372</sup> 16 kap. 5 § 5 st.

<sup>373</sup> Prop. 1997/98:99 s. 195.

<sup>374</sup> 16 kap. 5 § 1 st.

<sup>375</sup> 16 kap. 5 § 2 st.



inte väcka talan.<sup>376</sup> En minoritetstalan kan dessutom föras av flera grupper för sig och även om styrelsen på majoritetens uppdrag för talan. Detta är enligt förarbetena nödvändigt för att varken majoriteten eller olika minoritetsgrupper skall kunna hindra varandra från att föra den talan som varje grupp anser befogad.<sup>377</sup>

En skadeståndstalan för bolagets räkning mot en styrelseledamot och verkställande direktör på grund av ett beslut eller en åtgärd under ett räkenskapsår skall väckas inom ett år från det att årsredovisningen och revisionsberättelsen för räkenskapsåret lades fram på bolagsstämman.<sup>378</sup> Om den bolagsstämma som har fattat beslutet om ansvarsfrihet inte i väsentliga avseenden har fått riktiga och fullständiga upplysningar i årsredovisningen, revisionsberättelsen eller i annat hänseende i fråga om åtgärd som omfattas av stämmobeslutet, är den ettåriga fristen för att väcka talan inte tillämplig.<sup>379</sup> Istället gäller en enligt 16 kap. 6 § yttersta tidsgräns om tre år för styrelseledamot, verkställande direktör, aktuarie och revisor. För aktieägare gäller en yttersta gräns om två år.<sup>380</sup>

Om ett försäkringsbolag försätts i konkurs, kan konkursboet inom tre år väcka talan mot styrelseledamot eller verkställande direktör utan hinder av att ansvarsfrihet har beviljats eller skall anses ha inträtt på grund av bestämmelserna i 16 kap. 5 §. För övriga personer uppräknade i 16 kap. 1-3 §§, samt för styrelseledamöter och verkställande direktör som inte beviljats ansvarsfrihet, gäller att talan kan väckas senare än tre år men dock inte längre än sex månader efter edgångssammanträdet.<sup>381</sup> Konkursen måste dock ha skett inom treårsfristen.<sup>382</sup>

### 7.6.5.2 Talan om skadestånd för egen räkning

Om försäkringstagare eller annan tredje man har lidit skada på grund av handlande av aktieägare, styrelseledamot eller verkställande direktör kan denne väcka talan mot den person som orsakat skadan. Till skillnad från vad som gäller för talan som förs för bolagets räkning kan tredje man väcka talan inom den allmänna preskriptionstiden om tio år, oavsett om styrelseledamoten har blivit beviljad ansvarsfrihet eller inte.<sup>383</sup>

## 7.6.6 Slutsatser angående skadeståndsskyldigheten

Det får anses stå klart att styrelseledamöter och verkställande direktör kan bli ersättningsskyldiga i de fall de verkställer ett beslut som innebär en överträdelse av vinstutdelningsförbudet. Det är också klart att den

---

<sup>376</sup> Prop. 1981/82:180 s. 302.

<sup>377</sup> Prop. 1975:103 s. 546.

<sup>378</sup> 16 kap. 5 § 3 st.

<sup>379</sup> 16 kap. 5 § 4 st.

<sup>380</sup> 16 kap. 6 § 1 st.

<sup>381</sup> 16 kap. 6 § 2 st.

<sup>382</sup> Prop. 1981/82:180 s. 303 f.

<sup>383</sup> Se 16 kap. 6 § é contrario.

lydnadsplikt som de verkställande organen har gentemot ett överordnat organ inte kan befria dem från skadeståndsansvar i de fall de verkställer ett beslut som innebär en otillåten värdeöverföring. Av motiven framgår att ställföreträdarna har en lojalitetsplikt mot bolaget, vilken medför att de inte bara har ett ansvar för sina handlingar utan ställföreträdarna har även i vissa fall en plikt att handla. Det kan härmed antas att verkställande direktör har en plikt att klandra ett bolagsstämmobeslut som kommer att innebära överträdelse av vinstutdelningsförbudet. Genom att klandra ett bolagsstämmobeslut kan verkställande direktör, i de fall han vägrat att verkställa ett beslut, undgå skadeståndsanspråk från aktieägare. Verkställande direktör bör dock inte ha någon plikt att väcka talan om återbäring eller bristtäckning, eftersom en sådan talan inte ligger inom den löpande förvaltningen. En sådan plikt får dock anses tillkomma styrelsen.

Att bolagets ställföreträdare på detta sätt kan bli ersättningsskyldiga gentemot bolaget och dess försäkringstagare innebär att de regler som i FRL och bolagsordningen har till syfte att skydda försäkringstagarna blir sanktionerade. Skadeståndsreglerna fungerar därmed som ett yttersta skydd för att förebygga och sanktionera ställföreträdarnas handlingar. Skadeståndsreglerna skapar även incitament för aktieägare, styrelse och verkställande direktör att nyttja de regler som finns att tillgå för att skydda bolagets kapital.

# 8 Om förhållandet mellan otillåten värdeöverföring och dåliga affärer

## 8.1 Allmänna utgångspunkter

När det gäller transaktioner mellan livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst och andra bolag inom koncernen har hittills konstaterats att transaktionerna för att inte anses stå i strid med vinstutdelningsförbudet skall ske på marknadsmässiga villkor.

Syftet med förevarande kapitel är att närmare precisera under vilka förutsättningar ett brott mot vinstutdelningsförbudet föreligger samt även beskriva förhållandet mellan otillåtna värdeöverföringar i strid med vinstutdelningsförbudet i 12 kap. 2 § och transaktioner som livförsäkringsaktiebolaget företagit i kommersiellt syfte men som för bolaget visats sig vara mindre ekonomiskt lyckade och som därigenom inneburit en värdeöverföring från bolaget till moderbolaget eller systerbolaget (dåliga affärer). Nämda syfte kan konkretiseras genom följande frågeställningar:

- Krävs det att en väsentlig eller uppenbar värdediskrepans mellan livförsäkringsaktiebolagets och moderbolagets prestationer skall vara för handen för att ett brott mot vinstutdelningsförbudet i 12 kap. 2 § skall anses föreligga?
- Krävs det att livförsäkringsaktiebolagets företrädare haft för avsikt att åstadkomma en värdeöverföring till moderbolaget eller insett eller i vart fall bort inse att transaktionen får en sådan effekt för att det skall vara fråga om ett brott mot vinstutdelningsförbudet i 12 kap. 2 §?
- Finns det någon anledning att skilja mellan uppsåtliga eller culpösa brott mot vinstutdelningsförbudet och dåliga affärer?

Kapitlet disponeras på följande vis. I *avsnitt 8.2* undersöks huruvida en förtäckt vinstutdelning i allmänna aktiebolag förutsätter att en väsentlig eller uppenbar värdediskrepans mellan parternas, d.v.s. mellan aktieägarnas och bolagets, prestationer är för handen. Därpå utreds huruvida en förtäckt vinstutdelning i allmänna aktiebolag förutsätter att bolagets företrädare avsiktligen måste ha åstadkommit en värdeöverföring från bolaget eller åtminstone insett eller bort inse att transaktionen hade en sådan effekt. Slutligen, i *avsnitt 8.3*, diskuteras dessa frågor då det gäller värdeöverföringar mellan livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst och dess moderbolag.

## 8.2 Allmänna aktiebolag

### 8.2.1 Värdeiskrepanans storlek

En fråga av intresse är hur stor värdedifferens mellan aktiebolagets och aktieägarnas prestationer som skall krävas för att det över huvud skall kunna vara fråga om en förtäckt vinstutdelning. En lösning härvidlag är att klassificera varje transaktion, t.ex. köp eller försäljning, som innebär att värdet av aktieägarnas prestation understiger värdet av aktiebolagets prestation som förtäckt vinstutdelning. Det skulle härvidlag vara fråga om att göra en *strikt objektiv* uppskattning av värdet på parternas prestationer. Ett annat alternativ är att kräva att det skall föreligga ett *uppenbart missförhållande* mellan prestationernas värde för att det skall vara fråga om ett brott mot vinstutdelningsförbudet.

I äldre motiv till ABL behandlas frågan om när en förtäckt vinstutdelning skall anses vara för handen. Utgångspunkten synes härvidlag vara att ett uppenbart missförhållande mellan parternas prestationer krävs. Av SOU 1942:2 framgår bl.a. följande:

Vinstutdelning kan även [d.v.s. förutom vinstutdelning i kontanter som beslutats på en ordinarie bolagsstämma] tillföras aktieägarna under sken av köp eller andra affärstransaktioner t.ex. genom att aktieägarna lämnar lån till bolaget till en onormalt hög ränta. Om bolaget av sina aktieägare köper till *uppenbart* överpris eller till dem säljer till *uppenbart* underpris, [våra kursiveringar] kan den däri liggande förmögenhetsförskjutningen vara att bedöma som förtäckt vinstutdelning<sup>384</sup>

*Nial* synes vara av den uppfattningen att en förtäckt vinstutdelning kräver en uppenbar värdeiskrepana mellan parternas prestationer.<sup>385</sup> En annan företrädare för denna ståndpunkt är *Danielsson*. Han påpekar att ABL inte förbjuder affärer mellan ett aktiebolag och dess aktieägare, men att det samtidigt inte bör vara för lätt att kringgå lagens utbetalningsregler genom att helt eller delvis vederlagsfria utbetalningar kläs i form av onerösa transaktioner. Enligt *Danielsson* förhåller det sig emellertid så att det vid prövningen av huruvida utbetalningsförbudet har kränkts inte kan bli fråga om att göra en noggrann avvägning av prestation och motprestation. Ett *uppenbart* missförhållande måste föreligga mellan vad bolaget mist och vad det fått.<sup>386</sup> Även *Nerep* tycks utgå från att värdeiskrepanan bör vara väsentlig.<sup>387</sup> Äldre praxis på området har även tolkats som att ett uppenbart missförhållande mellan prestationerna krävs.<sup>388</sup>

En annan uppfattning än den som nu redogjorts för har framförts av *Andersson*. Han menar att en förtäckt vinstutdelning skall anses föreligga så

<sup>384</sup> SOU 1942:2 s. 18 samma sak i SOU 1947:84 s. 61 och något annorlunda i SOU 1941 s. 652.

<sup>385</sup> *Nial*, Aktiebolagsrätt, s. 102 och Om aktiebolag s. 52. *Nial* synes dock basera denna ståndpunkt på vad som står att finna i motiven, se föregående not.

<sup>386</sup> *Danielsson*, Förtäckt vinstutdelning och eliminering av vinst i aktiebolag, i SvJT s. 577 f. Se även *Sacklén*, Om skyddet från aktiebolagets borgenärer, i SvJT 1994 s. 144 not 24.

<sup>387</sup> *Nerep*, Aktiebolagsrättslig analys, s. 397.

<sup>388</sup> Se *Andersson*, Om vinstutdelning från aktiebolag, s. 400 not 63 som hänvisar bl.a. till NJA 1920 s. 231.

snart värdet av aktieägarnas prestation understiger värdet av bolagets prestation. *Andersson* tycker sig finna stöd för detta i ett antal rättsfall.<sup>389</sup> Härvidlag refereras bl.a. NJA 1951 s. 6 I och II där det var fråga om en överlåtelse av samtliga aktier i enmansaktiebolag där förvärvarna delvis finansierade förvärvet genom lån från bolagen. Då förvärvarna sedermera visade sig sakna möjlighet att återbetala lånen uppstod bl.a. frågan om förtäckt vinstutdelning var för handen. *Andersson* påpekar härvidlag att domstolen, i syfte att utröna om så var fallet enbart ställde sig frågan om parternas prestationer korresponderade med varandra och då det befanns att så icke var fallet konstaterade att förtäckt vinstutdelning var för handen och att något uppenbarhets- eller väsentlighetsrekvisit följaktligen inte diskuterades.<sup>390</sup>

*Andersson* har även åberopat NJA 1966 s. 475 till stöd för sin uppfattning. I förevarande fall hade samtliga aktier i ett enmansaktiebolag överlåtit. Förvärvaren finansierade en del av köpet genom lån från bolaget. Sedan bolaget försatts i konkurs och förvärvaren befanns sakna tillgångar uppstod bl.a. fråga om överlåtare kunde göras bristtäckningsansvarig. HD fann att så inte var fallet då han ej visste om eller hade anledning att misstänka hur överlåtelser finansierats. Emellertid synes HD ha tagit för givet att det var fråga om förtäckt vinstutdelning. Någon diskussion huruvida en uppenbar eller väsentlig värdediskrepans mellan parternas prestationer förelåg fördes icke. Även i NJA 1976 s. 60 och s. 618 behandlas liknade situationer och där tycks HD inta samma ståndpunkt.<sup>391</sup> I NJA 1980 s. 311 var fråga om lån för att sätta aktieägarna i stånd att förvärva bolagets aktier. Inte heller i detta fall synes domstolen ha tillämpat något uppenbarhets- eller väsentlighetsrekvisit.<sup>392</sup> I NJA 1990 s. 343 var frågan om lån från ett dotterbolag till ett moderbolag. I fallet uttalar HD att lån som ett aktiebolag lämnar till sina aktieägare får anses utgöra förtäckt vinstutdelning om aktieägarens ekonomi vid lånetillfället är sådan att återbetalning inte kan påräknas.

Fråga uppstår emellertid om den slutsatsen att ett väsentlighets- eller uppenbarhetsrekvisit inte existerar kan dras utifrån dessa rättsfall. Det förhållandet att HD inte diskuterar ett dylikt rekvisit behöver inte innebära att det inte finns. I de flesta av fallen var förhållandena nämligen sådana att en väsentlig eller uppenbar värdediskrepans mellan parternas prestationer förelåg. Nämda förhållande kan möjligen innebära att det för HD inte fanns någon anledning att diskutera ett dylikt rekvisit, även om det existerar, eftersom det utan tvekan var uppfyllt.

Enligt vår mening bör frågan om en väsentlig eller uppenbar värdediskrepans mellan parternas prestationer skall föreligga för att en förtäckt vinstutdelning skall anses vara för handen hållas isär från frågan hur parternas prestationer skall värderas. Det förhållandet att värdet av parternas prestationer i många fall kan vara svårt att uppskatta har sålunda

---

<sup>389</sup> *Andersson*, Om vinstutdelning från aktiebolag, s. 399. Se även NJA 1962 s. 461.

<sup>390</sup> *Andersson*, Om vinstutdelning från aktiebolag, s. 400 f. Se särskilt NJA 1951 s. 6 I, s. 25 i referatet och NJA 1951 s. 6 II, s. 37 i referatet.

<sup>391</sup> Se särskilt NJA 1976 s. 60, s. 67 i referatet, NJA 1976 s. 618, s. 619 i referatet.

<sup>392</sup> Se särskilt NJA 1980 s. 311, s. 316 i referatet.

inget att göra med frågan om *under vilka förutsättningar* en förtäckt vinstutdelning skall anses vara för handen.

Även om den slutsats som *Andersson* drar, nämligen att det *av rättsfallen går att utläsa* att ett väsentlighets- eller uppenbarhetsrekvisit inte existerar, kan ifrågasättas finns emellertid, enligt vår uppfattning, skäl att anse en förtäckt vinstutdelning vara för handen så snart en värdediskrepans mellan bolagets och aktieägarnas prestationer kan konstateras.

I syfte att illustrera det sagda kan följande exempel lämnas. Antag att ett aktiebolag av sina aktieägare köper 10 kilo guld för 100 men att guldets i själva verket är värt endast 99. (Härvidlag antas att guldets värde är känt och odiskutabelt och det bortses ifrån att värdet av guldets i många fall kan vara svårt att med säkerhet uppskatta.) Att i ett sådant fall hävda att det *inte* föreligger en förtäckt vinstutdelning med hänvisning till att det inte är fråga om en väsentlig eller uppenbar värdediskrepans mellan parternas prestationer kan inte vara riktigt eftersom det skulle innebära en möjlighet att föra ut värden ur bolaget utan att utbetalningsbegränsningarna aktualiseras. En förtäckt vinstutdelning bör anses föreligga så snart en värdediskrepans kan konstateras oavsett hur liten den än må vara. En annan sak är, som nämnts ovan, att värdet av parternas prestationer i många fall kan vara svårt att uppskatta, vilket sannolikt innebär att det *i praktiken* ofta krävs en *väsentlig* värdediskrepans mellan parternas prestationer för att bolaget skall anses ha *bevisat* att en förtäckt vinstutdelning föreligger. Möjligen försöker förespråkarna för ett väsentlighets- eller uppenbarhetsrekvisit att beskriva nämnda förhållanden.

## 8.2.2 Bolagsföreträdarnas subjektiva inställning

En särskild fråga som i den associationsrättsliga doktrinen diskuterats är om det, för att en förtäckt vinstutdelning skall vara för handen, fordras att bolagets ställföreträdare som företar transaktionen i fråga skall ha till syfte att föra ut värden från bolaget eller i vart fall skall ha insett eller bort ha insett att transaktionen skulle få den konsekvensen.

*Nial* har i ett rättsutlåtande till NJA 1948 s. 651 angivit bl.a. följande:

Beträffande aktiebolag vore det en av såväl doktrin som rättspraxis erkänd princip att utdelningsreglerna vore att tillämpa även på medelsdispositioner, klädda i annan juridisk form, såsom arvode, lön, köp, m.m., om sådana dispositioner till *syfte* [vår kursivering] och innebörd framstår som innefattande ett överförande av medel från bolaget till aktieägarna utan motsvarande valuta för bolaget.<sup>393</sup>

<sup>393</sup> NJA 1948 s. 651, s. 659 i referatet. Det förhållandet att fallet avhandlar föreningsrättsliga frågor torde sakna betydelse i förevarande sammanhang eftersom *Nials* uttalande rör bolag och inte föreningar. Se även *Nials* utlåtande i NJA 1951, s. 6 I, s. 9 ff. i referatet. Även *Danielsson* ger uttrycks för en liknande ståndpunkt då han anför att syftet med transaktionerna torde ha betydelse vid bedömningen av huruvida den strider mot utbetalningsförbudet, se *Förtäckt vinstutdelning och eliminering av vinst i aktiebolag*, i SvJT 1954 s. 578. Se även *Sacklén*, Om skyddet från aktiebolagets borgenärer, i SvJT 1994 s. 144 not 24.

*Lindskog* menar att bestämmelsen i 12 kap. 2 § ABL endast tar sikte på de fall bolaget genom en *icke kommersiellt syftande disposition* frånhands värden.<sup>394</sup> Förevarande synsätt innebär sålunda att en värdeöverföring som sker genom en dålig affär, d.v.s. en kommersiellt betingad transaktion med för bolaget mindre lyckat resultat, inte berör stadgandet i 12 kap. 2 § ABL.<sup>395</sup> En dålig affär är således, enligt *Lindskog*, ingen förtäckt vinstutdelning.

I NJA 1951 s. 6 I uttalade HD emellertid bl.a. följande:

Vad angår själva målet är däri ostridigt, att köpeskillingen för aktierna 1 350 000 kr. erlagts med användande av Suecias [rederiaktiebolagets] tillgångar på sätt konkursboet påstått samt att Suecia i gengäld erhållit en fordran hos Santesson [aktieförvärvaren] å samma belopp. Nämnda fordran har emellertid, såsom domstolarna funnit, praktiskt taget saknat värde. Med hänsyn till vad sålunda och i övrigt är upplyst samt då, jämlikt 54 § lagen d. 12 aug. 1910 om aktiebolag och 1 § lagen d. 5 febr. 1943 med särskilda bestämmelser om begränsning av vinstutdelning från aktiebolag [12 kap. 2 § ABL], utdelning av vinst till Suecias aktieägare vid ifrågavarande tillfälle ej fått ske med högre belopp än 23 734 kr. 53 öre, måste förutberörda uttagande av tillgångar från Suecia, i den mån det omfattar mer än nämnda belopp, betraktas såsom *otillåten vinstutdelning* [vår kursivering]... Vidkommande Carlsunds [aktieöverlåtarens] och Santessons ansvar för återbäringen framgår, att Carlsund senast i samband med överlåtelsen av aktierna i Suecia och således medan han ännu var ägare av dem övertog och därefter behöll tillgångar – däribland en bolagets fordran hos Carlsund själv, vilken fordran avhändes bolaget – till ett belopp av, såvitt nu är ifråga, 850 000 kr. Carlsund får antagas hava *insett* eller åtminstone hava *bort inse* [våra kursiveringar], att den fordran som Suecia därvid erhöi å Santesson var värdelös. Med hänsyn härtill och till vad i övrigt förekommit i målet är Carlsund pliktig att återbära vad av nämnda belopp överstiger den utdelning som varit tillåten för bolaget eller således 826 265 kr. 47 öre. Santesson har på grund av sin medverkan till berörda obehöriga överförande av tillgångar å Carlsund i vart fall ådragit sig det av konkursboet i målet hävdade ansvaret, nämligen att täcka den brist som kan uppkomma vid Carlsunds återbäring.<sup>396</sup>

I förevarande fall konstaterade HD att parterna, d.v.s. Suecia och Carlsunds, prestationer inte korresponderade med varandra och att en förtäckt vinstutdelning *därför* förelåg. Någon diskussion om Carlsund och Santesson hade för avsikt eller insåg eller bort inse att transaktionen innebar en förtäckt vinstutdelning förs inte här. HD har sålunda utgått från att en förtäckt vinstutdelning skall anses föreligga om en värdeöverföring har skett oaktat Carlsunds och Santessons subjektiva inställning. Att HD längre fram i domen beaktar Carlsunds eventuella insikt har inget att göra med frågan om en förtäckt vinstutdelning förelegat eller ej. Snarare är det så att domstolen, i denna del, finner att Carlsund inte kan ha varit i god tro vilket var en förutsättning för att han skulle kunna göras återbäringsskyldig.

I NJA 1966 s. 475 överläts samtliga aktier i ett aktiebolag. Sedan bolaget gått i konkurs visade det sig att aktieförvärvaren delvis finansierat förvärvet genom lån från bolaget. Frågan i målet var bl.a. om överlåtaren kunde göras bristtäckningsansvarig. HD kom fram till att så inte var fallet enär överlåtaren inte kunde anses ha varit medveten om eller bort misstänka att

<sup>394</sup> *Lindskog*, Om aktiebolags anspråk, i SvJT 1992 s. 81 f. och 83 f.

<sup>395</sup> *Lindskog*, Om aktiebolags anspråk, i SvJT 1992 s. 84. och s. 85 not 6, se även *Lindskog*, Olovlig kapitalanvändning, i JT 1992-93 s. 84 not 14.

<sup>396</sup> NJA 1951 s. 6 I, s. 25 i referatet.

förvärvaren fullföljde köpet genom uttag från bolaget. HD tycks i förevarande fall ha utgått från att själva dispositionen var att betrakta som en förtäckt vinstutdelning oaktat det förhållande att överlåtaren inte vetat om att dispositionen innebar en värdeöverföring.<sup>397</sup>

Även i NJA 1976 s. 60 och s. 618 rörde diskussionen bl.a. frågan om bristtäckningsansvar till följd av medverkan vid utbetalning i strid med reglerna i 12 kap. ABL. Även i dessa fall ställs frågan vad bolagets överlåtare insett eller bort inse.

Det synes sålunda förhålla sig så att domstolarna i dessa fall utgår från att förtäckt vinstutdelning föreligger så snart en värdeöverföring skett alldeles oberoende av hur bolagsföreträdarna uppfattat situationen. En annan sak är härvidlag att det subjektiva rekvisitet har betydelse för frågan om återbäringsansvar eller bristtäckningsansvar skall aktualiseras. Då HD i dessa fall diskuterar vad parterna insett eller bort inse diskuterar de sålunda icke frågan om en förtäckt vinstutdelning är för handen utan endast om bristtäckningsansvar kan komma ifråga. Att det är fråga om en förtäckt vinstutdelning synes följa redan av det förhållandet att parternas prestationer inte korresponderar med varandra.

I NJA 1980 s. 311 anför HD bl.a. följande:

Lån av ifrågavarande slag [lån till aktieägare i syfte att sätta aktieägarna i stånd att förvärva bolagets aktier] har alltså i princip ansetts kunna utgöra olovlig vinstutdelning. En förutsättning har ansetts vara att den fordran mot aktieägaren som bolaget förvärvat framstått som osäker på grund av låntagarens insolvens samt att borgenären [överlåtaren] insett eller bort inse att så var fallet.<sup>398</sup>

Det tycks förhålla sig som *Andersson* påpekar att den sista meningen i citatet inte är helt korrekt. Skrivningen ger intrycket att frågan om olovlig förtäckt vinstutdelning föreligger skall bedömas utifrån låntagarens eventuella bristande betalningsförmåga då det i själva verket bör förhålla sig så att frågan huruvida den är *olovlig* skall bedömas med hänsyn till om bolaget disponerar över fritt eget kapital.<sup>399</sup> Oavsett detta förhållande

---

<sup>397</sup> I 12 kap. 7 § 3 st. ABL finns numer ett förbud för aktiebolag att lämna penninglån i syfte att gäldenären skall förvärva aktier i bolaget eller annat bolag i samma koncern. Av bestämmelsen kan utläsas att nämnda förbud även omfattar den som är gift med eller är syskon eller släkting i rätt upp- eller nedstigande led till aktieägare, styrelseledamot eller verkställande direktör samt den som är besvägrad med sådan person i rätt upp- eller nedstigande led eller så att den ene är gift med den andres syskon. Penninglån får med förevarande syfte inte heller lämnas till en juridisk person över vars verksamhet en person som nämnts ovan har ett bestämmande inflytande. Den som uppsåtligen bryter mot förbudet riskerar att straffas med böter eller fängelse i högst ett år i enlighet med 19 kap. 1 § 1 st. 4 p. ABL. Förbudet infördes i en ny 75 a § i lag (1944:705) om aktiebolag genom prop. 1973:93, se s. 15 f. och 135. Bestämmelsen överfördes sedan till ABL, se prop. 1975:103, s. 496. Vid tillkomsten av NJA 1951 s. 6 I och NJA 1966 s. 475 var sålunda lån av förevarande slag inte straffrättsligt sanktionerade. Nämnda förhållande torde dock inte innebära att rättsfallen mist betydelse när det gäller frågan om en förtäckt olovlig vinstutdelning är för handen. Den straffrättsliga sanktionen medför nämligen inga civilrättsliga konsekvenser och den prövning som görs om brott föreligger sker oberoende av om transaktionen i fråga även omfattar en förtäckt och olovlig vinstutdelning. Motsvarande bestämmelser finns i 12 kap. 12 § 3 st. och 21 kap. 1 § 1 st. 5 p.

<sup>398</sup> NJA 1980 s. 311, s. 316 i referatet.

<sup>399</sup> *Andersson*, Om vinstutdelning från aktiebolag, s. 402.



antyder domskälen att en förutsättning för att en disposition av nämnda slag skall anses utgöra förtäckt vinstutdelning är att bolagets ställföreträdare inser eller i vart fall bör inse eller misstänka att dispositionen ifråga innebär ett värdefrånhandande. Om så inte kan sägas vara fallet skulle det överhuvudtaget icke vara fråga om en förtäckt vinstutdelning. Det tycks sålunda här vara fråga om att bolagets ställföreträdare skall ha agerat medvetet för att föra ut värden ur bolaget eller i vart fall genom ett culpöst agerande förorsakat värdeöverföringen.

I NJA 1990 s. 343 förefaller HD ha resonerat på ett liknande sätt. I fallet hade ett dotterbolag vid ett antal tillfällen lånat ut pengar till moderbolaget. Frågan var bl.a. om det förelåg en förtäckt olovlig vinstutdelning. HD anför bl.a. följande:

Såsom domstolarna har utgått från får lån, som ett aktiebolag lämnar aktieägare, anses utgöra *förtäckt vinstutdelning*, [vår kursivering] om aktieägarens ekonomi vid lånetillfället är sådan att återbetalning inte kan påräknas.<sup>400</sup>

Domstolen undersöker sedan i vilket skick moderbolagets ekonomi befann sig i vid lånetillfället och kommer härvidlag fram till att ekonomin var så bräcklig att fordringarna redan från början framstod som mycket osäkra. Därefter övergår domstolen till att bemöta den invändning som framfördes av företrädaren för moderbolaget som gick ut på att han inte förstått och inte heller hade haft anledning att misstänka att moderbolagets ekonomi var så dålig att återbetalning inte kunde påräknas. Emellertid finner domstolen att så inte kan anses vara fallet och anför bl.a. följande:

Det anförda innebär – vilket Bengt H [företrädare för såväl moderbolaget som dotterbolaget] borde ha insett – att Nordanlands [moderbolagets] ekonomiska ställning redan i februari 1982 var så bräcklig att Waso-Verkens [dotterbolagets] fordringar med anledning av lånen redan från början måste anses ha varit praktiskt taget värdelösa. Lånen har *alltså* [vår kursivering] inneburit en förtäckt vinstutdelning från Waso-verken [dotterbolaget].<sup>401</sup>

I förevarande fall tycks domstolen i ett första led prövat frågan om det föreligger en värdediskrepans mellan parternas prestationer. Eftersom dotterbolaget i detta fall lånat ut pengar mot fordringar som befunnits praktiskt taget värdelösa blir svaret på denna fråga jakande. I ett andra led tycks domstolen undersöka om bolagets företrädare kände till eller bort känna till att så var fallet. Då domstolen kommer fram till ett jakande svar även på denna fråga konstateras därefter att ifrågavarande lån *alltså* inneburit en förtäckt vinstutdelning.

Läst på detta sätt förefaller HD utgå ifrån att en förtäckt vinstutdelning förutsätter att bolagets ställföreträdare insett eller bort inse att så var fallet. Det kan hävdas att HD i själva verket diskuterar bolagsföreträdarens subjektiva inställning utifrån återbärings- eller bristtäckningsansvaret enligt 12 kap. 5 § 1 och 2 st. ABL vilket i så fall skulle göra det hela mer begripligt.

---

<sup>400</sup> NJA 1990 s. 343, s. 348 i referatet.

<sup>401</sup> NJA 1990 s. 343, s. 350 i referatet.

Som framgår ger inte dessa rättsfall något entydigt besked. Det synes dock finnas två alternativ. Ett sätt är att klassificera, som förtäckt vinstutdelning, endast de fall då bolaget företrädare *haft för avsikt, insett eller bort inse* att en viss disposition innebar en värdeöverföring. Ett annat alternativ är att betrakta varje värdeöverföring som sker i form av en onerös transaktion som en förtäckt vinstutdelning oavsett bolagsföreträdarnas subjektiva inställning.

Enligt vår uppfattning bör det senare betraktelsesättet anammas vilket naturligen följer av föregående avsnitt där det framhålls att en förtäckt vinstutdelning bör anses föreligga så snart en värdediskrepans mellan parternas prestationer kan konstateras. Sålunda bör förekomsten av en förtäckt vinstutdelning inte anses vara beroende av bolagsföreträdarens eventuella avsikt eller insikt m.m. Det anförda innebär sålunda att en diskussion om vilken subjektiv inställning bolagsföreträdarna skall ha för att det skall vara fråga om en förtäckt vinstutdelning är meningslös, eftersom samtliga värdeöverföringar som sker i form av onerösa transaktioner, är en förtäckt vinstutdelning oavsett företrädarnas inställning. En annan sak är att bolagsföreträdarnas subjektiva inställning har betydelse för om bristtäckningsansvar kan göras gällande, en fråga som inte bör blandas ihop med frågan om när en förtäckt vinstutdelning är för handen.

### **8.3 Slutsatser avseende livförsäkringsbolag som inte får dela ut vinst**

Vad som nu anförts avser allmänna aktiebolag. Det finns dock, enligt vår mening, ingen anledning att göra en annan bedömning då fråga är om förtäckta värdeöverföringar mellan ett icke-vinstutdelande livförsäkringsaktiebolag och dess moderbolag eftersom bestämmelserna i 12 kap. har samma syfte som 12 kap. ABL, nämligen att skydda bolagets kapital. Sålunda bör varje värdeöverföring mellan ett livförsäkringsaktiebolag som inte delar ut vinst och dess moderbolag anses stå i strid med vinstutdelningsförbudet i 12 kap. 2 § oavsett om värdeöverföringen är ett resultat av en av bolagsföreträdarna medveten strategi för att åstadkomma värdeöverföringar, bolagsföreträdarnas culpösa agerande eller en kommersiellt betingad affärstransaktion med mindre lyckat resultat, d.v.s. en dålig affär. Förevarande synsätt innebär sålunda att det inte finns någon skillnad mellan avsiktliga eller culpösa värdeöverföringar och dåliga affärer avseende frågan om brott mot vinstutdelningsförbudet föreligger eftersom *samtliga* värdeöverföringar, till moder- eller systerbolag, oavsett orsak står i strid med nämnda förbud.

Frågan om ett brott mot vinstutdelningsförbudet föreligger bör emellertid inte sammanblandas med frågan om de värden som frånhänts livförsäkringsaktiebolaget kan komma att återgå till bolaget genom en tillämpning av det associationsrättsliga sanktionssystemet. För att besvara denna fråga är det förstås nödvändigt, såvida mottagaren av värdeöverföringen skyddas av sin goda tro eller saknar medel, att i enlighet

med 12 kap. 10 § 2 st. med hänvisning till och 16 kap. 1-4 §§ undersöka om bolagsföreträdarna agerat uppsåtligen eller culpöst.

## 9 Slutkommentar

Undersökningen har visat att de särskilda regler och principer som finns för försäkringsbolag och som i huvudsak syftar till att skapa en ekonomiskt stabil försäkringsbransch i första hand är avsedda att skydda försäkringstagarnas intressen. Härigenom har lagstiftaren skapat en situation där försäkringstagarna om försäkringsfall inträffar kan känna sig säkra på att erhålla ersättning. Skyddet motiveras av att försäkringar är komplicerade produkter, vilket innebär att det vanligen är förenat med betydande svårigheter för andra än fackmän att värdera en försäkring och bedöma ett bolags riskhantering. Det nu anförda förhållandet bedöms medföra att försäkringsbolagen har ett kunskaps- och informationsövertag i förhållande till försäkringstagarkollektivet.

Till skillnad från vad som gäller inom skadeförsäkringsområdet, där avtalstiderna endast uppgår till kortare perioder, är det inom livförsäkringsområdet ofta fråga om långsiktiga avtal med stort inslag av sparande. De långsiktiga avtalen kan medföra att ogynnsamma försäkringsvillkor uppenbaras först efter lång tid. För försäkringsaktiebolagen innebär de långa avtalen att verksamheten måste planeras på ett noggrant och långsiktigt vis. Den framtida utvecklingen är svår att förutse och kan gå i annan riktning än erfarenheterna indicerar. Exempelvis kan en sänkning i räntenivån, varigenom ett livförsäkringsaktiebolag inte får de räntor som de beräknat för att betala framtida ersättningar, få vittgående konsekvenser. Det är mot bakgrund av dessa omständigheter som försäkringsaktiebolagen vid premiesättningen gör försiktiga antaganden, vilka regelmässigt resulterar i överskott. Som en följd av livförsäkringsaktiebolagens försiktiga antaganden samt lagstiftarens strävan att skydda försäkringstagarna råder som huvudregel ett vinstutdelningsförbud i livförsäkringsaktiebolag som innebär att det överskott som genereras i bolagen förr eller senare skall tillfalla försäkringstagarna. Även om livförsäkringsaktiebolagen sålunda i regel drivs i försäkringstagarnas intresse saknar försäkringstagarna insyn och inflytande över styrningen av verksamheten samtidigt som ägarna är de som styr över bolagets angelägenheter.

De förhållanden att livförsäkringsaktiebolagets ägare saknar möjlighet att ta del av vinsten samtidigt som de ensamt har inflytande över bolagets styrning skapar en risk för att ägarna utnyttjar sin ställning i livförsäkringsaktiebolaget och i strid med vinstutdelningsförbudet gynnar sig själv på livförsäkringsaktiebolaget och därigenom på livförsäkringstagarnas bekostnad. Ett sådant gynnande kan ske genom att ägarna, med livförsäkringsaktiebolaget, genomför till formen onerösa transaktioner som i själva verket innebär att livförsäkringsaktiebolaget i strid med vinstutdelningsförbudet frånhänder värden. Som exempel på dylika transaktioner kan nämnas fall då ägarna köper fast eller lös egendom till underpris av livförsäkringsaktiebolaget eller vederlagsfritt eller till underpris nyttjar bolagets tjänster eller egendom.

Ett livförsäkringsaktiebolags försäljning av fast eller lös egendom till underpris men till bokfört värde till moder- eller systerbolaget skall betraktas som ett brott mot vinstutdelningsförbudet och som en otillåten värdeöverföring lika stor som skillnaden mellan det vederlag som erläggs för de överförda tillgångarna och dess uppskattade marknadsvärde.

Om ett livförsäkringsaktiebolag vederlagsfritt eller till självkostnadspris tillhandahåller tjänster eller nyttjanderätter till förmån för dess moder- eller systerbolag skall dispositionerna ifråga betraktas som ett brott mot vinstutdelningsförbudet och som en otillåten värdeöverföring lika stor som skillnaden mellan tjänsternas eller den upplåtna egendomens uppskattade marknadsvärden och det vederlag som erläggs.

Om förhållandena är sådana att den egendom som livförsäkringsaktiebolaget vederlagsfritt låter moder- eller systerbolaget nyttja inte åsamkar livförsäkringsaktiebolaget några merkostnader samtidigt som nyttjanderätten kan åsättas ett marknadsvärde skall transaktionen kvalificeras som brott mot vinstutdelningsförbudet och som en otillåten värdeöverföring lika stor som egendomsupplåtelsens uppskattade marknadsvärde.

I de fall livförsäkringsaktiebolaget inte åsamkas merkostnader genom att vederlagsfritt upplåta egendom till moderbolaget samtidigt som dispositionen inte kan åsättas något marknadsvärde föreligger ingen otillåten värdeöverföring i strid med vinstutdelningsförbudet.

I det fall att ett bolag inom den koncern i vilken livförsäkringsaktiebolaget ingår säljer kapitalförvaltningstjänster till livförsäkringsaktiebolaget och om livförsäkringsaktiebolagets styrelse därvid efter påtryckningar från moderbolaget fattar beslut om genomförandet av fler transaktioner än vad som är nödvändigt föreligger inget brott mot vinstutdelningsförbudet.

Om ett bolag inom den koncern i vilken livförsäkringsaktiebolaget ingår säljer kapitalförvaltningstjänster på marknadsmässiga villkor till livförsäkringsaktiebolaget samtidigt som samma tjänster skulle kunna köpas billigare av bolag utanför koncernen föreligger inte heller något brott mot vinstutdelningsförbudet. Skulle livförsäkringsaktiebolaget i försäkringstagarnas intresse åläggas att köpa kapitalförvaltningstjänsterna billigare från ett bolag utanför koncernen skulle de incitament som finns för att äga ett livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst försvinna. De synergieffekter som ägandet av ett livförsäkringsaktiebolag för med sig är således tillåtna att utnyttja. Koncernens intresse av organisatoriska fördelar går sålunda före försäkringstagarnas intresse i de fallen.

För att bevaka att försäkringstagarnas rätt inte försummas har försäkringsaktiebolagen ställts under tillsyn av Finansinspektionen. Om ett livförsäkringsaktiebolag vidtar åtgärder som allvarligt strider mot vinstutdelningsförbudet kan Finansinspektionen förverka koncessionen. Vanligare är dock att Finansinspektionen förelägger bolaget eller dess styrelse om att vidta rättelse. Vid en otillåten värdeöverföring kan dock Finansinspektionen inte ålägga ett till livförsäkringsbolaget närstående bolag som erhållit en otillåten värdeöverföring från livförsäkringsbolaget att återbära prestationen ifråga. Finansinspektionens föreläggande om rättelse kan därmed, i de fall ett livförsäkringsbolag överträtt vinstutdelningsförbudet, endast medföra att livförsäkringsbolaget eller dess

styrelse åläggs att agera för att återfå de medel som flutit ut ur bolaget. Livförsäkringsbolaget, eller dess styrelse, måste sålunda för att inte drabbas av Finansinspektionens sanktioner nyttja de associationsrättsliga regler som finns till hands för att återfå den utgivna prestationen eller, om återgång inte är möjligt, väcka talan om bristtäckning eller skadestånd i syfte att kompensera bolaget för den förlust som det åsamkats. Finansinspektionens sanktionsmöjligheter skapar således incitament för bolaget att inte företa handlingar som strider mot vinstutdelningsförbudet eller, om sådana skett, att agera för att återfå det värde som flutit ut ur bolaget.

För att återfå en otillåten värdeöverföring kan livförsäkringsbolaget endast nyttja återbäringsregeln i 12 kap. 10 § 1 st. Om en utgiven prestation inte är möjlig att återfå kan bolaget, mot de som medverkat till en otillåten värdeöverföring, väcka talan om återbäring eller bristtäckning kan dock endast initieras av styrelsen. Försäkringstagarna saknar därmed talerätt i dessa frågor, trots att reglerna delvis är uppsatta för att skydda deras ekonomiska intressen. Av denna anledning är det av stor betydelse att de personer som har talerätt också ges incitament till att nyttja reglerna angående återbäring och bristtäckning. Lagen ålägger därför dessa personer ett skadeståndsansvar i de fall de medverkar till en utbetalning i strid med vinstutdelningsförbudet eller ifall de underlåter att föra talan om återbäring eller bristtäckning för att på så sätt kompensera bolaget för den förlust det åsamkats genom den tidigare utbetalningen. Att bolagets ställföreträdare på detta sätt kan bli ersättningsskyldiga gentemot bolaget och dess försäkringstagare innebär att de regler i FRL och bolagsordning som syftar till att skydda försäkringstagarna blir sanktionerade. Ställföreträdarna har därmed även ett incitament till att skydda bolagets kapital.

Beträffande förhållandet mellan dåliga affärer och brott mot vinstutdelningsförbudet i 12 kap. 2 § gäller följande. Varje värdeöverföring som sker mellan ett livförsäkringsaktiebolag som inte delar ut vinst och dess moderbolag står i strid med vinstutdelningsförbudet i 12 kap. 2 § oavsett bolagsföreträdarnas subjektiva inställning. Sålunda finns inte någon skillnad mellan avsiktliga eller culpösa värdeöverföringar och dåliga affärer, eftersom *samtliga* värdeöverföringar oavsett orsak står i strid med nämnda förbud. En annan sak är emellertid att bolagsföreträdarnas subjektiva inställning kan ha betydelse för frågan om bristtäckning kan komma att ske.

Till de regler som nyligen införts i FRL i syfte att motverka intressekonflikterna i livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst hör kravet på att minst hälften av styrelseledamöterna inte får vara anställda av livförsäkringsaktiebolaget eller styrelseledamöter eller anställda i ett annat bolag inom samma koncern eller i en företagsgrupp av motsvarande slag. I motiven till lagändringen anförs bl.a. att ett ökat oberoende för styrelsen gentemot andra styrelser och andra anställda i ledande positioner inom företagsgruppen är en nödvändig förutsättning för att den skall kunna fylla sin funktion som tillsynsorgan. Vidare anförs att en sådan funktion riskerar att försvagas om flertalet av styrelsens ledamöter är anställda i livförsäkringsaktiebolaget eller i företag som ingår i samma företagsgrupp som livförsäkringsaktiebolaget, vilket blir särskilt påtagligt i sådana

försäkringsbolag som saknar ett starkt ägarintresse, d.v.s. där det finns en större risk för att intressekonflikter skall få genomslag på bolagets styrning.

Det finns emellertid anledning att sätta i fråga vilken betydelse dessa nya regler kommer att ha. Även om hälften av styrelseledamöterna inte får vara anställda eller styrelseledamöter i närstående bolag kvarstår emellertid en rätt för ägaren att när som helst utan angivande av skäl entlediga de styrelseledamöter som de har utsett. Förevarande möjlighet kan sålunda fungera som ett styrmedel för ägaren att skapa en följsam styrelse. Lagstiftningen bygger dessutom på att endast ställföreträdare i egenskap av ställföreträdare kan föra talan för bolagets räkning. Ägarens rätt att godtyckligt entlediga dem kan i praktiken innebära att ägaren har möjlighet att förhindra en rättslig process. För livförsäkringsaktiebolag som inte får dela ut vinst finns emellertid ett krav på att utse en försäkringstagarrepresentant med uppgift att särskilt vaka över försäkringstagararnas intressen. Ägaren har ingen möjlighet att entlediga försäkringstagarrepresentanten då denne inte utsett honom. Försäkringstagarrepresentanten kan dock inte ensam föra en talan om återbäring eller bristtäckning, eftersom en sådan talan endast kan föras av styrelsen som helhet. Representanten kan dock som styrelseledamot föra en klandertalan mot ett bolagsstämmebeslut som strider mot vinstutdelningsförbudet. Härigenom kan verkställandet av bolagsstämmebeslutet förhindras samtidigt som ägarna saknar styrmedel att förhindra detta.

# Käll- och litteraturförteckning

## Offentligt tryck

Prop. 1948:50 Förslag till lag om försäkringsrörelse m.m.

Prop. 1950: 220 Förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 17 juni 1948 (nr 433) om försäkringsrörelse

Prop. 1961:171 Förslag till lag angående ändring i lagen den 17 juni 1948 (nr 433) om försäkringsrörelse

Prop. 1965:48 Förslag till Lag angående ändring lagen den 9 juni 1950 (nr 272) om rätt för utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket.

Prop. 1973:93 Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om konvertibla skuldebrev m.m.; given Stockholms slott den 16 mars 1973.

Prop. 1975:103 Förslag till ny aktiebolagslag, m.m.

Prop. 1979/80:9 Om konsumentförsäkringslag, m.m.

Prop. 1981/82:180 Om försäkringsrörelselag m.m.

Prop. 1984/85:77 Om koncession för försäkringsrörelse

Prop. 1989/90:34 Om ändringar i försäkringsrörelselagen m.m.

Prop. 1990/91:177 Om sammanslagning av bankinspektionen och försäkringsinspektionen m.m.

Prop. 1991/92:18 Om ändringar i försäkringsrörelselagen

Prop. 1992/93:257 Om ändrad lagstiftning för försäkringsverksamhet med anledning av EES-avtalet

Prop. 1993/94:196 Ändringar i aktiebolagslagen (1975:1385) m.m.

Prop. 1994/95:70 Ändringar av den bolagsrättsliga lagstiftningen för bank- och försäkringsområdet med anledning av EES-avtalet.

Prop. 1994/95:184 Genomförande av EG:s tredje skade- respektive livförsäkringsdirektiv

Prop. 1995/96:10 Års- och koncernredovisning



Prop. 1997/98:99 Aktiebolagets organisation

Prop. 1998/99:87 Ändrade försäkringsrörelserregler

Prop. 1998/99:142 Femprocentsregeln för försäkringsföretag och banker

Prop. 1999/00:34 Förvärv av egna aktier

Prop. 2000/01:106 Diskonteringsränta vid beräkning av livförsäkringsersättningar

Prop. 2002/03:92 Likvidation av Konungariket Sveriges statshypotekskassa m.m.

Prop. 2002/03:94 Ändrade solvensregler för försäkringsbolag

Prop. 2002/03:150 En ny lag om investeringsfonder.

Prop. 2003/04:109 Förstärkt skydd för försäkringstagare i livförsäkringsbolag

Prop. 2003/04:150 Ny försäkringsavtalslag

SOU 1925:21 Förslag till lag om försäkringsavtal

SOU 1942:2 Betänkande med förslag till Lag med särskilda bestämmelser om begränsning av vinstutdelning från aktiebolag

SOU 1946: 34 Förslag till lag om försäkringsrörelse m.m.

SOU 1947:84 Betänkande med förslag om spärrkontoavsättning för aktiebolagen

SOU 1960:11 Översyn av lagen om försäkringsrörelse

SOU 1971:15 Förslag till aktiebolagslag m.m.

SOU 1983:5 Koncession för försäkringsrörelse

SOU 1992:30 Kreditförsäkring, Några aktuella problem

SOU 1995:44 Aktiebolagets organisation

SOU 1997:168 Vinstutdelning i aktiebolag

SOU 2003:84 Förslag till ett moderniserat solvenssystem för försäkringsbolag

Finansinspektionens rapport 2004:2, Internaffärer i nio livbolag, DNR 04 - 1672- 601.

Finansinspektionens rapport 2003:2, Intressekonflikter i livbolag, DNR 03-1935-000

Finansinspektionens och SCB:s rapport, Försäkringsbolagen under fjärde kvartalet 2003, FM 12 SM 0401.

Utredning avseende rättsliga möjligheter att ta tillvara livspararkollektivets intressen i Skandia liv, utförd av advokaten, jur dr Stefan Lindskog på uppdrag av Konsumentverket den 18 december 2003.

Promemoria om förstärkt skydd för försäkringstagare i livförsäkringsbolag, Finansdepartementet, Finansmarknadsavdelningen, December 2003.

## **Litteratur**

*Albemark*, Kundkreditförsäkring, Stockholm, 1988.

*Andersson, Jan*, Om vinstutdelning från aktiebolag, En studie i aktiebolagsrättsliga skyddsregler, Iustus förlag AB, Uppsala 1995.

*Andersson, Jan*, Kapitalskyddet i aktiebolag, 2u, LitteraturCompagniet AB, Stockholm 1999.

*Andersson, Sten, Johansson, Svante och Skog, Rolf*, Aktiebolagslagen – En kommentar Del I, Norstedts Förlag, Stockholm, 2004.

*Bengtsson, Bertil*, Försäkringsrätt, 5u, Norstedts Juridik AB, Stockholm 1999.

*Bergström, Clas och Samuelsson, Per*, Aktiebolagets grundproblem, 2u, Norstedts Juridik AB, 2001.

*Dotevall, Rolf*, Skadeståndsansvar för styrelseledamöter och verkställande direktör, Norstedts, 1989.

*Ekelöf, Per Olof, Bylund, Torleif och Boman, Robert*, Rättegång III, 6u, Norstedts Juridik, Stockholm 1994.

*Frostell, Hans och Gabrielsson Edmund*, Kommentarer till försäkringsrörelselagen m.m., 3 u, Elanders Gotab AB, Stockholm 2002.

*Gavatin, Charles*, Aktiebolagsrätt i teori och praktik, Svensk Byggtjänst, Solna, 1992.

*Hellner, Jan*, Försäkringsrätt, Försäkringsjuridiska föreningens publikation nr. 15, Stockholm 1965.

*Keeton, Robert E.*, Insurance Law – Basic text, West Publishing Co., St. Paul, Minn., USA 1971.

*Lindskog, Stefan*, Aktiebolagslagen, 12 och 13 kapitlet, kapitalskydd och likvidation, Juristförlaget, Stockholm, 1994.

*Mellqvist, Mikael* och *Persson, Ingmar*, Fordran och skuld, Iustus, Uppsala, 1989.

*Nerep, Erik*, Aktiebolagsrättslig analys: ett tvärsnitt av nyckelfrågor, Norstedts Juridik, Stockholm, 2003

*Nial, Håkan*, Om klanderbara och ogiltiga bolagsstämmobeslut, Stockholm, 1934.

*Nial, Håkan*, Aktiebolagsrätt, P.A. Norstedt & Söner, Stockholm 1946.

*Nial, Håkan*, Om aktiebolaget, P.A. Norstedt & Söner, Stockholm 1947.

*Nial, Håkan*, *Johansson, Svante*, Svensk associationsrätt i huvuddrag, 7 u, Norstedts juridik AB, Stockholm 1998.

*Rodhe, Knut*, Aktiebolagsrätt, 20 u bearbetad av Rolf Skog, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2002.

*Stenbeck, Einar*, *Wijnbladh, Mauritz* och *Nial, Håkan*, Aktiebolagslagen jämte dithörande författningar med förklaringar, 6u, P.A. Norstedt Söners förlag, Stockholm 1970.

*Tiberg, Hugo*, Fordringsrätt, 7u, Juristförlaget, Stockholm, 1996.

*Westberg, Peter*, Det provisoriska rättsskyddet i tvistemål – Bok 4, Juristförlaget i Lund, Lund 2004.

*Åhman, Ola*, Behörighet och befogenhet i aktiebolagsrätten : om aktiebolagets ställföreträdare och gränserna för deras representationsrätt, Iustus, Uppsala, 1997.

## **Artiklar**

*Andersson, Jan*, Utomståendes ersättningsskyldighet jämte vindikation vid olovlig vinstutdelning – ett avgörande från Högsta domstolen, SvJT 1998.

*Andersson, Jan*, Om verkliga värden och aktiebolagsrättsliga värden, SvJT 1993.

*Båvestam, Urban*, Aktiebolagsstyrelsens möjligheter att delegera sina uppgifter med ansvarsreducerande verkan, JT 2001-02 s. 252.

*Danielsson, Erik*, Förtäckt vinstutdelning och eliminering av vinst i aktiebolag, SvJT 1954.

*Gometz, Ulf*, HD avvärjde katastrof, Balans 1996 nr. 2

*Gorton, Lars*, Något om gränsdragningen mellan borgen och kreditförsäkring, i festskrift till Børge Dahl, 19 maj 1994, GEC GAD, Köpenhamn 1994.

*Hellner, Jan*, Svensk rättspraxis, Försäkringsrätt 1954-1959, SvJT 1961.

*Lindskog, Stefan*, Om aktiebolags anspråk på grund av olovlig kapitalanvändning; särskilt om s.k. bristtäckningsansvar, SvJT 1992.

*Lindskog, Stefan*, Om verkliga värden och aktiebolagsrättsliga värden – en replik, SvJT 1993.

*Lindskog, Stefan*, Olovlig kapitalanvändning; kommentar med anledning av några tingsrättsdomar, JT 1992-93.

*Nerep*, Fråga om brutto- respektive nettometodens tillämplighet vid utdelning av sakvärden i aktiebolag slutligt avgjord, i SvSkT 1/96 s. 74-83.

*Nial, Håkan*, Till frågan om kompetensfördelningen mellan stämma och styrelse i aktiebolag, i festskrift till Knut Rodhe, P.A. Norstedt & Söners förlag, Stockholm 1976.

*Sacklén, Mats*, Om skyddet för aktiebolagets borgenärer, SvJT 1994.

*Symreng*, *Vinstutdelningsförbudet*: Onödig lag äntligen eliminerad, Nordisk försäkringstidsskrift, nr 3 2001.

## **Övriga källor**

NJA II 1904, Den nya försäkringslagstiftningen.

NJA II 1915, Lag om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättsområde

NJA II 1927, Lag om försäkringsavtal

Försäkringsförbundets rapport 2003, Svensk försäkring i siffror, Preliminära uppgifter för verksamhetsåret 2003.

Granskningsrapport, Försäkringsaktiebolaget Skandia (publ), 25 november 2003, Otto Rydbäck, Göran Tidström.

Rapport från en av styrelsen i Livförsäkringsaktiebolaget Skandia (publ) tillkallad oberoende utredning, Stockholm den 17 september 2003.

# Rättsfallsförteckning

## HÖGSTA DOMSTOLEN

NJA 1948 s. 651

NJA 1951 s. 6 I

NJA 1958 s. 488

NJA 1961 s. 18

NJA 1962 s. 461

NJA 1966 s. 475

NJA 1970 s. 539

NJA 1976 s. 618

NJA 1980 s. 311

NJA 1985 s. 536

NJA 1994 s. 177

NJA 1995 s. 418

NJA 1995 s. 742

NJA 1997 s. 418

NJA 1998 s. 419

NJA 1999 s. 426

NJA 1999 s. 575

## HOVRÄTTEN

RH 1992:80

RH 1995:87